

The background of the cover is a photograph of a winter scene. In the foreground, there is a patch of snow and ice. Several smooth, dark, rounded stones are scattered across the icy ground. Some green grass and small, dried plant stalks are visible, partially covered by the snow. The background shows a body of water, possibly a stream or a pond, with a layer of ice and some open water reflecting the light. The overall tone is cold and wintry.

Nr 1 (91) Styczeń - Marzec 2017

ISSN 1234-5725

Wież i Doradztwo

Pismo Małopolskiego Stowarzyszenia Doradztwa Rolniczego

Rozwój obszarów wiejskich
- wybrane aspekty

Turystyka osób niepełnosprawnych

Fot. 1.

Fot. 2.

Fot. 3.

Fot. 4.

Fot. 5.

Fot. 1. Sporty wodne organizowane dla osób niepełnosprawnych, Fot. 2. Spotkania integracyjne osób niepełnosprawnych, Fot. 3. Ćwiczenia rehabilitacyjne osób z porażeniem dolnym, Fot. 4. Wędkowanie organizowane dla osób niepełnosprawnych, Fot. 5. Urządzenia w muzeum likwidujące bariery architektoniczne dla osób niepełnosprawnych

Autor fotografii: Aleksander Wołoszyński

Wieś i Doradztwo

TURYSTYKA WIEJSKA - WSPÓŁCZESNE FORMY

Kazimierz Kosiniak-Kamysz, Barbara Jarosz,
Agnieszka Tworzyk, Anna Janicka,
Jadwiga Jenczmionka

Różnorodność form turystyki obszarów
wiejskich 1

Małgorzata Bogusz

Historia rozwoju agroturystyki w Polsce 21

ROZWÓJ OBSZARÓW WIEJSKICH - PRZYKŁADY PRZEDSIĘWZIĘĆ

Zdzisław Jan Dudek

Społeczne Gospodarstwo Rolne "Oaza Pod Lasem"
w Daleszynie – przykład wielofunkcyjnego
rozwoju obszarów wiejskich 25

Wioletta Knapik

Wspólnota Gospodarstwa Społecznego (WGS) -
definicja 33

Paweł Socha

Agro-gospodarstwo „Pod Skałką” – rodzinny
biznes na Jurze Krakowsko-Częstochowskiej 34

Stanisław Żur

Pszczelarstwo Żywiecczyny – tradycja
i edukacja 37

Iwona Dudzik

LGD „Między Dalinem i Gościbą” – efekty i plany
działania 41

Od Redakcji

Nr 1(91)/2017

Szanowni Państwo,

Ten numer kwartalnika *Wieś i Doradztwo* w całości poświęcamy pozarolniczym funkcjom gospodarstw rolnych. Znajdą tu Państwo zarówno treści związane z różnorodnymi formami turystyki na obszarach wiejskich, w ujęciu historycznym i rodzajowym, z licznymi przykładami z kraju i zagranicy.

Co poza produkcją? Jakie funkcje może jeszcze pełnić gospodarstwo rolne? Na to pytanie znajdą Państwo odpowiedź w tym numerze czasopisma *Wieś i Doradztwo*. Niektóre z form działalności pozarolniczej są nam już dobrze znane – to agroturystyka, przetwórstwo domowe i gastronomia, tradycyjne rzemiosło i rękodzieło. Inne formy znane mniej, ale poszerzające rynek klientów to edukacja, ochrona dziedzictwa kulturowego, to handel bezpośredni, wspólna promocja, wspólne gospodarowanie, czy rolnictwo wspierane przez konsumentów. A teraz dołącza do tego kolejna funkcja społeczna – gospodarstwo społeczne. Tej innowacyjnej formie dedykowane są treści artykułu opisującego szczegółowo tę funkcję gospodarstwa, prezentującego działające już na terenie Wielkopolski wspólnotowe gospodarstwo społeczne. Jest ono w pewnym stopniu unikatowym modelem społecznego gospodarstwa edukacyjnego. Na końcu tego artykułu zamieszczamy również szczegółową definicję takiej wspólnotowej formy gospodarstwa społecznego.

Przykładem gospodarstwa edukacyjnego, ale w pewnym sensie wpisującego się w tę nowatorską formę gospodarstwa społecznego jest prezentowane w tym numerze gospodarstwo położone na Jurze Krakowsko-Częstochowskiej. Pełni ono funkcję produkcyjną, ale cała produkcja przeznaczona jest na utrzymanie innych funkcji tego gospodarstwa. Jakich funkcji? Zachęcamy do lektury tego artykułu.

A ponadto, gospodarka pszczelarska jako forma tradycyjnego gospodarowania, włączająca w swą działalność funkcję edukacyjną. Takim przykładem jest pszczelarstwo na terenie powiatu żywieckiego, gdzie w pasiekach coraz większą wagę przykłada się do edukacji dzieci i młodzieży. Przewiduje się także bardziej ścisłą współpracę organizacji pszczelarskich z lokalnymi organizacjami samorządowymi oraz ekologicznymi w realizacji wspólnych zadań w zakresie wzrostu bioróżnorodności regionu, a także poszerzania świadomości społeczeństwa o roli pszczół w środowisku naturalnym.

Zachęcamy do lektury,

Zarząd i Rada MSDR

REDAGUJE
ZARZĄD MAŁOPOLSKIEGO STOWARZYSZENIA
DORADZTWA ROLNICZEGO
oraz
ZAKŁAD POLITYKI SPOŁECZNEJ I DORADZTWA,
INSTYTUT EKONOMICZNO-SPOŁECZNY,
UNIwersytet Rolniczy
IM. HUGONA KOŁŁĄTAJA W KRAKOWIE

PREZES ZARZĄDU MSDR: dr hab. inż. Józef Kania, prof. UR
REDAKTOR ODPOWIEDZIALNY: dr inż. Krystyna Vinogradnik
31-121 Kraków, ul. Czysta 21
tel. 12 662 43 31, fax 12 633 15 61
e-mail: zdr@ur.krakow.pl; www.msdr.edu.pl
Skład: Agnieszka Tworzyk (ZPSiD, IE-S), zdjęcie na okładce 1 i 4:
Pixabay, Druk: DRUKMAR, ul. Rzemieślnicza 10, 32-080 Zabierzów

Kazimierz Kosiniak-Kamysz, Barbara Jarosz,
Agnieszka Tworzyk, Anna Janicka, Jadwiga Jenczmionka

Różnorodność form turystyki obszarów wiejskich

Wprowadzenie

Wypoczynek na wsi cieszy się w ostatnim okresie rosnącą popularnością. Idea wypoczynku z dala od miejskiego środowiska swoją tradycją sięga początków XX w. Jakkolwiek początkowo miała zupełnie inny charakter. Generalnie można określić, że jest formą rekreacji odbywającą się na terenie obszarów wiejskich, która obejmuje wiele rodzajów aktywności związanej z pobytem, poznawaniem kultury, a generalnie odpoczynkiem w środowisku cichym, czystym i naturalnym. W założeniach tej formy wypoczynku są też usługi turystyczne, mające charakter działalności gospodarczej realizowanej na obszarach wiejskich.

Różnorodne formy organizacyjne agroturystyki, określane są jako dziedziny życia społeczno-gospodarczego, które można rozwijać na bardzo wielu obszarach, w związku z czym w ostatnim okresie określa się je też mianem turystyki obszarów wiejskich. Podstawowymi cechami tej formy wypoczynku jest czystość środowiska przyrodniczego, poziom urbanizacji i uprzemysłowienia, gęstość zaludnienia oraz mały udział zatrudnienia w zawodach pozarolniczych, jak też ograniczona intensywność produkcji rolnej. Fundamentem jednak jest harmonijny krajobraz kulturowy o przewadze gospodarstw małych, w których zanika produkcja ze względów ekonomicznych. Elementem sprzyjającym rozwojowi turystyki wiejskiej są też zasoby mieszkaniowe, które mogą być wykorzystane jako kwatery agroturystyczne [Drzewiecki 2002].

W Polsce istnieją regiony, które są szczególnie predysponowane do prowadzenia działalności agroturystycznej ze względu na atrakcyjność przyrodniczą oraz położenie geograficzne.

Największym obszarem agroturystycznym w Polsce największym obszarem agroturystycznym są tereny górskie, jakkolwiek w znacznym stopniu działalność ta rozwija się na innych terenach o dużej lesistości i małym uprzemysłowieniu, specyficznych warunkach klimatycznych, jak też znaczących walorach uzdrowiskowych.

Można zatem przyjąć pewien podział na regiony agroturystyczne. Według M. Sznajdera i L. Przezbórskiej [2006] wyróżnić można dwa zasadnicze regiony. Jedną grupę stanowią regiony agroturystyczne, na których wszystkie gospodarstwa mają te same lub bardzo podobne produkty i usługi, takie jak: nocleg, wyżywienie, wypoczynek w ciszy i spokoju, w godnych warunkach sanitarnych i o określonym standardzie. Drugą grupę stanowią regiony agroturystyczne obejmujące gospodarstwa oferujące różnorodne pod względem formy i charakteru produkty i usługi agroturystyczne. Są one nastawione głównie na turystów, którzy chcą skorzystać z różnych produktów i usług. Gospodarstwa o takiej specyfice na ogół nie konkurują ze sobą, gdyż właśnie kooperacja sprzyja ich działalności, a różnorodność usług wpływa również na wydłużenie okresu turystycznego i przyczynia się do wzrostu przychodów.

W aspekcie prowadzonej działalności agroturystycznej należy też zwrócić uwagę na zakres czynników warunkujących powodzenie w prowadzeniu tej działalności. Jak podaje M. Dębniwska i M. Tkaczuk [1997], należą do nich:

- gęstość zaludnienia, która nie powinna przekraczać 80 osób/km² użytków rolnych,
- 60% udział gospodarstw prywatnych w ogólnej powierzchni użytków rolnych,
- udział łąk i pastwisk w użytkach rolnych – jeżeli wskaźnik jego udziału przekracza 30%, to uważa się, że sprzyja on rozwojowi agroturystyki,
- udział lasów w powierzchni zajmowanej przez gminę kształtujący się na poziomie 30-60%,
- ponad 60% udział osób utrzymujących się z dochodów pozarolniczych,
- stopień rozproszenia zabudowy.

Wymienione kryteria są brane pod uwagę przy analizie wiejskiej przestrzeni rekreacyjnej.

Rozwój dobrze zorganizowanej agroturystyki stanowi szansę dla polskiej wsi w aspekcie jej wielofunkcyjnego rozwoju, który w dłuższym okresie może się przyczynić do zahamowania bezrobocia,

awansu cywilizacyjnego oraz podnoszenia kwalifikacji zawodowych [Gurgul 2005]. Wielofunkcyjny rozwój wiąże się też z wprowadzeniem coraz większej liczby nowych funkcji pozarolniczych, głównie w zakresie handlu i usług. W związku z tym wieś przestaje być obszarem zamieszkiwanym wyłącznie przez tradycyjnych rolników, a staje się miejscem, gdzie żyją ludzie związani zarówno z rolnictwem, jak też pozarolniczą działalnością gospodarczą. Zatrudnienie ludności wiejskiej w działach innych niż rolnictwo przyczynia się nie tylko do zwiększenia dochodów ludności, ale także do wzrostu atrakcyjności wsi, jako miejsca życia i pracy [Sznajder i Przezbórska 2006]. Poruszane powyżej zagadnienia świadczą o wielofunkcyjnym rozwoju obszarów wiejskich, do czego przyczynia się również różnorodność usług związanych z prowadzeniem turystyki wiejskiej.

Z gospodarstw agroturystycznych korzystają głównie mieszkańcy miast szukający ciszy, spokoju i otwartych przestrzeni. Odkrywają na tej drodze przyrodnicze i kulturowe walory regionu, folklor i wiejski styl życia. Atrakcje stanowią właśnie gospodarstwa rolne, które działają w sposób tradycyjny i utrzymują zwierzęta gospodarskie, których liczba w tradycyjnych wsiach z roku na rok obniża się, co powoduje, że spotykane zwierzęta gospodarskie nawet na wsi stanowią istotną atrakcję.

Czynnikiem współdecydującym o atrakcyjności są też dobrze zachowane obiekty kultury materialnej, zabytki historyczne oraz tradycyjna zabudowa wiejska. Tworzą one specyficzną atmosferę i nawiązują do historycznej tożsamości regionu. Turystyka wiejska w swojej różnorodności form wychodzi zatem naprzeciw zainteresowaniom turystów z miast, którzy mogą się zapoznać z działalnością produkcyjną oraz stylem życia i pracy rolników, a także korzystać z posiłków przygotowywanych ze świeżej i zdrowej żywności. Turystyka na terenach wiejskich stwarza zatem szerokie możliwości bliskiego kontaktu z przyrodą, lokalną kulturą, zwyczajami, a także zabytkową architekturą.

Cechami agroturystyki o szczególnym znaczeniu są unikatowość i różnorodność, które są związane z rytmem życia gospodarstwa, obecnością zwierząt domowych, świeżą żywnością, specyficznymi odgłosami zwierząt, itp. Istotną rolę odgrywa również bezpośredni kontakt z rodziną gospodarki, możliwością poznania stylu życia rodziny wiejskiej, tradycyjną gościnnością, nowymi znajomościami, codziennymi zajęciami mieszkańców wsi, kulturą i zwyczajami, tradycją oraz historią wsi i regionu. Ważną rolę odgrywa również bezpośredni kontakt z przyrodą, swoboda poruszania się, cisza i spokój, co sprzyja prawdziwej rekreacji i regeneracji organizmu człowieka.

W działalności agroturystycznej wykorzystuje się w głównej mierze istniejącą już zabudowę, co jest bardzo istotne, gdyż opuszczanych budynków na wsi jest coraz więcej, a te stwarzają możliwość adaptacji do celów agroturystycznych po niskich kosztach. Ważnym jest jednak zapewnienie wygodnych pokoi, parkingów dla samochodów oraz przestrzeni do bezpiecznych spacerów. Gospodarstwo powinno być dostępne dla osób w różnym wieku, o różnym poziomie sprawności fizycznej, jak też powinno spełniać warunki do przyjęcia osób niepełnosprawnych, jakkolwiek stanowi to problem z uwagi na obowiązujące w Polsce przepisy, które są bardzo rygorystyczne, co powoduje wzrost kosztów prowadzenia tej działalności.

Należy też uwzględnić możliwość adaptacji budynków gospodarskich po ich dostosowaniu do celów rekreacyjnych właśnie osób niepełnosprawnych. Adaptowane obiekty stanowią swoistą atrakcję i zachęcają turystę do dokonania wyboru określonego miejsca również w przyszłości. Ważnym jest, jeśli obiekt, który posiada oryginalny charakter naturalny, a zawiera udogodnienia umożliwiające miłe spędzanie czasu wolnego, będzie wybierany częściej niż obiekty, które oferują jedynie nocleg i wyżywienie. Z tego też względu podkreśla się różnorodność w zakresie oferowanych usług o charakterze szeroko rozumianej turystyki obszarów wiejskich.

Czynniki warunkujące rozwój turystyki wiejskiej

Charakterystyka tych uwarunkowań zostanie przedstawiona w kolejnych podrozdziałach. Omówione zostaną tu: produkty i usługi w działalności agroturystycznej; czynniki sprzyjające dynamice rozwoju turystyki wiejskiej w Polsce; kategoryzacja bazy agroturystycznej; znaczenie władz lokalnych oraz organizacji agroturystycznych w rozwoju turystyki wiejskiej; promocja usług turystycznych, a także turystyka wiejska w Polsce i krajach Europy Zachodniej.

Produkty i usługi w działalności agroturystycznej

W ramach działalności agroturystycznej wyodrębnia się różnorodność produktów oferowanych klientom, do których zalicza się:

- **hotelarstwo**, którego specyfika polega na pobycie w domu wiejskim i korzystaniu z noclegu. Inną formą jest agrocamping polegający na możliwości rozbicia namiotu, zapewniając odpowiednie warunki sanitarne;
- **agrogastronomia**, która polega na serwowaniu posiłków domowych, z których korzystają goście

i turyści, jak też pola piknikowe organizowane przez usługodawcę;

- **agroturystyka właściwa** jest najbardziej spektakularną formą, która polega na obserwacji procesu produkcyjnego w gospodarstwie, uczestnictwie w pracach, jak karmienie zwierząt, ich pielęgnacja, prace uprawowe itp.

Do specyficznej grupy należy **sprzedaż produktów będących wytworem gospodarstwa agroturystycznego**, która polega na sprzedaży bezpośredniej produktów z gospodarstwa, tj. sprzedaży typu „zbierz sam”, czy też z prowadzenia sklepów gospodarczych.

Zasadniczą rolę spełnia jednak wypoczynek, który może mieć różny charakter. Jest to głównie wypoczynek wakacyjny, wypoczynek weekendowy, czy też popularne pobyty świąteczne. Zasadniczym ich atutem są spacer, rajdy, wyprawy na rowerze, jazda konna, jak też sporty wymagające dużej przestrzeni i odpowiedniego przygotowania. Dla specjalnej grupy klientów oferuje się również łowiectwo czy wędkowanie. Organizowane są też wyjazdy i wycieczki na tereny wiejskie, pikniki wraz z zabawami regionalnymi.

Do specyficznych należą też tzw. gospodarstwa historyczne, które stanowią oryginalną formę, a oparte są o stare gospodarstwa typu skansenowego, muzea sztuki ludowej i rolnictwa, jak też uczestnictwo w uroczystościach regionalnych i rodzinnych.

Należy wziąć pod uwagę, że na terenach wiejskich świadczone są różne rodzaje usług noclegowych, jak pokoje gościnne o wysokim standardzie wyposażenia, kwatery grupowe czy też sezonowe mieszkania wakacyjne. Praktykowane jest również organizowanie terenów pod przyzagrodowe pola namiotowe i kempingowe dla młodzieży. Poza tymi obiektami o średnim standardzie w działalności turystycznej znajdują się pensjonaty i hotele wiejskie o wysokim standardzie, określane również jako agroturystyczne. Wynika stąd szeroki zakres ofert w tym zakresie, z których może skorzystać każdy klient, niezależnie od stanu zamożności. Na decyzję turystów o wyborze tego, a nie innego miejsca wypoczynku wpływają też atrakcje. Gospodarstwa agroturystyczne dojrzewają do tego, aby oferować różnorodne atrakcje, które przyciągają turystów, co zależy od inicjatyw indywidualnych i wcale nie musi być kosztowne.

Do atrakcji najbardziej przyciągających turystę należą zwierzęta gospodarskie, których rola jest nie do przecenienia, zarówno ze względów poznawczych, jak też edukacyjnych i przyjemnościowych, gdyż kontakt ze zwierzętami pozytywnie wpływa na psychikę człowieka, co podkreślają autorzy w wielu publikacjach [Czech 2009, Krzemień 2002, Kosiński-Kamysz 2006, Mróz 1999].

Swoistym magnesem przyciągającym turystów są również zwierzęta dzikie występujące na danym

obszarze, ale też zwierzęta amatorskie różnych gatunków, od ptaków i ryb, aż do dużych zwierząt. Użytkowanie zwierząt w agroturystyce wymaga określonych warunków zależnie od charakteru, jaki mają one spełniać, aby zainteresować turystów.

Problemem w prowadzeniu działalności turystycznej na obszarach wiejskich jest wykorzystywanie gospodarstwa przez cały rok lub większą jego część. Wiąże się to przede wszystkim z położeniem gospodarstwa oraz atrakcyjnością turystyczną. Tereny górskie są obszarem o największych w tym zakresie możliwościach, zarówno w okresach letnich, jak też zimowych. Tereny o płaskiej powierzchni i dużej przestrzeni stwarzają z kolei duże możliwości organizacji gier, zawodów rowerowych i konnych, co również zwiększa atrakcyjność regionu, ale głównie w sezonie wiosenno-letnim.

Atrakcją wszystkich obiektów jest jednak organizowanie wycieczek krajoznawczych po okolicy, pokazanie regionalnych tańców, degustacja lokalnych potraw, prezentacja regionalnych wyrobów rękodzielniczych, przejażdżki zaprzęgami konnymi, itp., co zależy od lokalnych inicjatyw społeczności wiejskiej, samorządów organizacji agroturystycznych promujących różnorodność form celem zainteresowania turystów obszarami wiejskimi jako miejscem skutecznej rekreacji i wypoczynku.

Czynniki sprzyjające rozwojowi turystyki wiejskiej w Polsce

Pod pojęciem agroturystyka należy rozumieć specyficzną formę wypoczynku w środowisku wiejskim, w trakcie którego można się bliżej zapoznać z produkcją rolniczą oraz trybem życia ludności zamieszkującej obszary wiejskie.

Pojęcie **agroturystyka** ma swoją historię sięgającą XIX w., kiedy to notowano zwyczaj spędzania wakacji na wsi. Największa dynamika w tym zakresie nastąpiła jednak w Polsce dopiero na przełomie lat 80. i 90. XX wieku, tj. w okresie, kiedy nastąpiły zmiany o charakterze społeczno-gospodarczym i ustrojowym. Umożliwiło to szybki rozwój agroturystyki jako branży gospodarczej. Ta forma turystyki stworzyła odpowiednie warunki i możliwości zatrudnienia dla wielu tysięcy ludzi i stworzyła możliwości dalszego rozwoju w tym zakresie.

W latach 90. rozpoczął się intensywny rozwój agroturystyki, tj. turystyki rozwijanej w tym znaczeniu, ale mającej różnorodny charakter. Wspólną jednak ich cechą jest wprowadzenie działalności o charakterze turystyczno-wypoczynkowym na obszarach wiejskich sprzyjającej tej działalności pod względem geograficzno-przyrodniczym i kulturowym. Wstępny okres rozwoju tej formy usług przechodził różne przeobrażenia, dlatego trudno określić dynamikę rozwoju tej działalności do okresu lat 90 z uwagi na brak jednoznacznych danych statystycznych. Dopiero opracowania GUS z roku 1996

podają, że działalność określona jako „Hotelarstwo i sezonowy wynajem pokoi” prowadzona była w 8 332 gospodarstwach rolnych. Czynnikiem sprzyjającym rozwojowi agroturystyki na obszarach wiejskich w Polsce były i są konkurencyjne ceny kwater agroturystycznych w stosunku do typowych ośrodków wypoczynkowych. Niewątpliwym atutem wypoczynku na wsi jest też czyste powietrze, jak też dążenie do spędzania czasu w więzi z naturą. W związku z rosnącym zainteresowaniem tą formą wypoczynku można się pokusić o stwierdzenie, że powstała moda na agroturystykę, która przybiera coraz bardziej urozmaicony charakter.

Patrząc na to zagadnienie w aspekcie historycznym należy podkreślić, że spędzanie czasu wolnego w zagrodzie wiejskiej znane było w Polsce już na przełomie XVIII i XIX w., kiedy to Tytus Chałubiński popularyzował wśród wakacyjne pobyty u górali podhalańskich [Młynarczyk 2002].

W XIX w. bogata burżuazja wyjeżdżała „do wód”, zwykle oznaczających zagraniczne kąpieliska i uzdrowiska. Mieszczanstwo natomiast pragnęło choć trochę jej dorównać, zaczęło wyjeżdżać masowo na podmiejskie letniska, które w latach przed I Wojną Światową stały się modne i popularne. Wówczas zaczęła się kariera wielu podmiejskich wsi, m.in. podwarszawskiego Świdra (obecnie część Otwocka), poznańskiego Puszczykowa i Kolumny-Lasu koło Łodzi. Miejscem wypoczynku były zarówno domy rolników, jak i specjalnie budowane przez bogatych mieszczan letnie domy, na fasadach których widnieją do dzisiaj imiona i nazwy patronów tych rezydencji. W podobny sposób rozpowszechniły się wyjazdy letniskowe do miejscowości położonych dalej od dużych miast, takich jak: Pomiechówek nad Wkrą, Urle na Liwcu, Skolimów-Konstancin (miejsce zamieszkania Stefana Żeromskiego), Celestynów-Letnisko, Wilga nad Wilgą, Rybienko nad Bugiem oraz centrum letniskowe na linii Elektrycznej Kolejki Dojazdowej (EKD), obejmujące Podkowę Leśną, Komorów, czy Milanówek [Drzewiecki 2002].

W atmosferze szerokiej propagandy prowadzonej przez Ligę Morską i Kolonialną i autentycznego zainteresowania nimi społeczeństwa polskiego, w okresie 20-lecia międzywojennego tradycje ruchu letniskowego zaczęły przyjmować formy zorganizowane, a rozwój instytucji społecznych i gospodarczych umożliwiał organizacje letnisk, zwłaszcza na wybrzeżu Bałtyku. Z kolei inicjatywy prorządowej Ligi Popierania Turystyki rozwojem letnisk zajęły się samorządy lokalne, a w różnych regionach pojawiły się lokalne organizacje koordynujące tę działalność.

W 1936 roku powstał Krakowski Związek Letniskowy reprezentujący interesy 300 miejscowości, a rok później zorganizowano w Stanisławowie Wojewódzki Związek Międzykomunalny „Karpaty Wschodnie”. Powołana została Komisja Letniskowa

Powiatów i Gmin Województwa Tarnopolskiego, a także Związek Letniskowy „Bieszczady” z siedzibą we Lwowie, a w 1937 roku Związek Powiatów Rzeczypospolitej Polskiej wydał broszurę „Jak urządzić letnisko” [Drzewiecki 2002].

Na podkreślenie zasługuje, że w roku 1937 Spółdzielnia Turystyczno-Wypoczynkowa „Gromada” wprowadziła na rynku polskim pierwsze formy zorganizowanego wypoczynku na wsi. Po II Wojnie Światowej działania te kontynuowano pod nazwą „wczasy pod gruszą”. Ta forma wypoczynku nie wytrzymała jednak konkurencji ze zorganizowanymi formami turystyki masowej, głównie z pracowniczymi wczasami grupowymi, które były finansowane ze środków przedsiębiorstw państwowych oraz organizacji społecznych i politycznych [Młynarczyk 2002].

Pierwotnie przedmiotem zainteresowania były atrakcyjne miejscowości nadmorskie, obszary górskie, pogórza oraz wiele wsi mazurskich. Następne etapy akcji letniskowej organizował Fundusz Wczasów Pracowniczych, „Turysta”, okresowo „Orbis”, a w latach 70. także ośrodki sportu, turystyki i wypoczynku. Funkcje turystyczne przejęły też miejscowości mniej znane, ale o wysokich walorach przyrodniczych, często czysto rolnicze o bogatych tradycjach regionalnych.

Pierwsze wczasy letniskowe zorganizowano w Krynicy w roku 1959, gdzie zaczynano od 12 miejsc noclegowych FWP. Już cztery lata później liczba ta przekroczyła 400 miejsc. W 1960 r. wypoczynek tego typu zorganizowano w Muszynie, a w dwa lata później działalność rozpoczęły letniska w rejonie Borów Tucholskich.

Na lata 60. ubiegłego stulecia przypada dominacja regionów górskich (Podkarpacie i Sudety) i nadmorskich, które przejęły główną rolę w organizacji wczasów letniskowych. Nieco później olsztyński oddział FWP wprowadził formę wczasów na Pojezierzu Olsztyńskim i Suwalskim. W kolejnych okresach popularnością cieszyły się Bieszczady, jakkolwiek region ten borykał się ze zniszczeniami wojennymi i wyludnieniem wsi, dlatego też organizacja wypoczynku na tym terenie rozpoczęła się najpóźniej.

Przełom w tym zakresie nastąpił na przełomie lat 60. i 70. ubiegłego wieku. Rozpoczęła się wówczas forma wynajmowania kwater w budynkach prywatnych, co stwarzało warunki do pozyskiwania dodatkowych środków finansowych przez rolników i równocześnie stwarzało możliwości taniego wypoczynku dla ludności miejskiej, głównie klasy robotniczej.

Lata 80. i 90. XX w. charakteryzują się szybkim rozwojem turystyki wiejskiej, która zaczęła obejmować coraz większe obszary w Europie, Stanach Zjednoczonych, Japonii, Australii oraz Afryce [Drzewiecki 2002, Kmita-Dziasek 2005].

Fot. 1. Małopolska Giełda Agroturystyczna,
Uniwersytet Rolniczy w Krakowie
Fot. G. Wojcieszak

W Polsce największą popularnością cieszyły się obszary, które były szczególnie atrakcyjne turystycznie, tj. bogate w atrakcje przyrodnicze i krajoznawcze. Do takich obszarów zaliczamy np. obszary Wybrzeża, niektóre obszary Pojezierza Pomorskiego, Mazurskiego, Przedgórze Sudeckie oraz Wyżynę Krakowsko-Częstochowską, a także Roztocze oraz rozległy region Podkarpacia i Karpat.

Reasumując, należy stwierdzić, że dynamika rozwoju turystyki wiejskiej jest satysfakcjonująca i przybiera coraz bardziej atrakcyjne formy. Na obecnym etapie trudno jednak precyzyjnie określić liczbę obiektów wiejskiej bazy noclegowej, gdyż ta wzrasta z każdym rokiem. Bardzo dobrą formę informacji w tym względzie mogą stanowić tematyczne targi turystyczne, a najpopularniejszą jest organizowana od ponad 20 lat w Uniwersytecie Rolniczym w Krakowie Małopolska Giełda Agroturystyczna. Istotną rolę odgrywają również Międzynarodowe Targi Turystyki Wiejskiej i Agroturystyki „Agrotravel” w Kielcach.

Kategoryzacja bazy agroturystycznej

Mówiąc o turystyce obszarów wiejskich na obecnym etapie rozwoju należy podkreślić różnorodność jej form, które podlegają określonym rygorom i są kategoryzowane przez odpowiednie organy. Kategoryzacją gospodarstw według standardów Unii Europejskiej zajmuje się Polska Federacja Turystyki Wiejskiej „Gospodarstwa Gościnne” (PFTW „GG”). Jest to forma dobrowolna, a zatem podlegają jej obiekty znajdujące się na terenach wiejskich, które nie podlegają ustawowemu obowiązkowi standaryzacji. Dopuszcza się również kategoryzację obiektów podlegających obowiązkowi standaryzacji, w tym jednak przypadku jest to jedynie dodatkowa forma oceny jakości. Kategoryzacja jest przeprowadzana zarówno w obiektach właścicieli zrzeszonych w stowarzyszeniach wchodzących w skład PFTW „Gospodarstwa

Gościnne”, jak i w obiektach osób niezrzeszonych w żadnym stowarzyszeniu, a celem kategoryzacji jest podnoszenie jakości usług oraz ujednolicenie oznakowania i informacji docierającej do klienta. Kategoryzacja jest gwarancją odpowiedniej jakości usług w zależności od przyznanej kategorii. Na wniosek zainteresowanych gospodarstw oraz po uiszczeniu odpowiedniej opłaty inspektorzy PFTW przeprowadzają inspekcję. Obiekt musi spełniać zarówno ogólne, jak i szczegółowe wymagania dla określenia kategorii w danym typie zakwaterowania. Na podstawie oceny według systemu kategoryzacji Wiejskiej Bazy Noclegowej przyznaje się ocenę poszczególnym pokojom, łazienkom, samodzielną jednostką mieszkalną oraz usługom towarzyszącym w skali od jednego do trzech słoneczek.

System kategoryzacji wiejskiej bazy noclegowej klasyfikuje obiekty do jednej z dwóch kategorii:

- „Wypoczynek na wsi”,
- „Wypoczynek u rolnika”.

Wybierając drugi wariant, turysta może liczyć nie tylko na czysty pokój z łazienką, ale także na domowe posiłki, czy udział w zajęciach w gospodarstwie rolnym, takich jak karmienie zwierząt, zbieranie ziół, tradycyjny wyrób masła czy sera, pieczenie chleba lub smażenie konfitur.

Ryc. 1. Znaki, które określają kategorię przyznaną przez PFTW „Gospodarstwa Gościnne”.

Źródło: <http://www.pftw.pl>

Baza turystyczna na obszarach wiejskich jest traktowana przez PFTW "GG" zarówno, jako baza agroturystyczna zlokalizowana w czynnych gospodarstwach rolnych, jak i baza noclegowa zlokalizowana na wsi poza tymi gospodarstwami. Każda kwatery, która otrzymała określoną kategorię ma prawo posługiwać się znakiem PFTW "Gospodarstwa Gościnne" przez okres czterech lat, jakkolwiek w celu utrzymania przywilejów kwatery skategoryzowanej konieczne jest ponowne złożenie wniosku o kategoryzację i poddanie obiektu inspekcji. Gospodarstwa zyskują także prawo do umieszczenia oferty w materiałach promocyjnych Federacji.

Kwatery kategoryzowane są w następujący sposób, od kategorii najniższej do najwyższej (ryc. 1):

a) kategoria standard, dla obiektów spełniających minimalne wymagania

b) kategoria *

c) kategoria **

d) kategoria ***

Kategoryzacja jest jednolita (każde z gospodarstw, które stara się o kategorię jakości, musi spełniać takie same kryteria) i obejmuje cały kraj. Jest to narzędzie, które umożliwia ocenę i sprawowanie kontroli nad jakością świadczonych usług, a tym samym gwarantuje dobry wypoczynek, bez niepotrzebnego stresu [www.pftw.pl].

Znaczenie władz lokalnych i organizacji agroturystycznych w rozwoju turystyki wiejskiej

Działalność turystyczna na obszarach wiejskich wiąże się z określoną specyfiką, w związku z czym jej prowadzenie zależne jest od pewnej profesjonalnej koordynacji. W Polsce rolę tę pełnią różne stowarzyszenia, których liczba sięga ponad 120 stowarzyszeń, z czego 33 zrzeszonych jest w Polskiej Federacji Turystyki Wiejskiej "Gospodarstwa Gościnne". Stowarzyszenie to powstało w 1996 r. i jest to największa ogólnopolska organizacja tego typu, której działalność polega przede wszystkim na:

- organizowaniu szkoleń,
- promocji przez wydawnictwa oraz udział w targach turystycznych w kraju i na świecie,
- podnoszenie jakości przez system kategoryzacji.

PFTW „GG” współpracuje z organami administracji rządowej, samorządowej oraz organizacjami specjalistycznymi, a członkowie zarządu wchodzi w skład m.in. Rady Turystyki przy Polskiej Organizacji Turystycznej. PFTW „GG” jest też członkiem EURO-GITES (Europejska Fundacja Agroturystyki i Turystyki Wiejskiej) [www.pftw.pl].

Współpraca gospodarstw w ramach stowarzyszeń spełnia istotną rolę, gdyż pomaga organizować pobyty, promować ich działalność, uatrakcyjnić formę, prowadzić szkolenia, organizować spotkania usługodawców celem wymiany doświadczeń, co w sumie skutkuje zwiększającą się liczbą klientów korzystających z tej formy wypoczynku.

Rozwój turystyki wiejskiej uwarunkowany jest wieloma czynnikami, w związku z czym zachodzi potrzeba ścisłych więzi z władzami lokalnymi na terenie powiatu, gminy czy regionu. Właśnie władze samorządowe mogą wspomagać proces rozwoju usług turystycznych w różnoraki sposób. Jednym z podstawowych instrumentów zarządzania lokalną gospodarką turystyczną, w tym pośrednio turystyką wiejską, jest strategia rozwoju gminy. Oprócz tego władze lokalne mogą wspierać rolników zajmując się działalnością promocyjną, m.in. przez wydawanie folderów czy katalogów, a także współorganizować wyjazdy na giełdy, czy targi turystyczne. Samorząd lokalny może również współorganizować kursy i szkolenia agroturystyczne zarówno dla osób prowadzących już profilowane gospodarstwa agroturystyczne jak i dla osób, które dopiero będą rozpoczynać tę działalność.

Samorządy gminne mogą być podmiotem wspomagającym rozwój lokalnej gospodarki turystycznej, dzięki różnym lokalnym instrumentom, co umożliwia realizację takich zadań. Pomoc ta polega na [Kiryłuk 2003]:

- opracowaniu i realizacji długookresowych programów rozwoju turystyki (strategii), w tym agroturystyki,
- opracowaniu kierunków i zasad zagospodarowania turystycznego gminy, realizacji inwestycji infrastrukturalnych,
- rozwijaniu systemu informacji i promocji turystycznej, rozwijaniu doradztwa oraz wspieraniu szkoleń z zakresu turystyki i rekreacji.

W działalności władz lokalnych na rzecz rozwoju gospodarki turystycznej w gminie, istotne znaczenie spełnia tzw. marketing terytorialny. Ten rodzaj marketingu oznacza "zintegrowany zespół instrumentów i działań marketingowych, mający na celu wzrost zdolności konkurencyjnej wyodrębnionej, zagospodarowanej przestrzeni (np. gminy) w stosunku do innych tego rodzaju jednostek przestrzennych. Szczególną rolę marketing terytorialny spełnia w przypadku obszarów z dominacją funkcji turystycznej, określanych jako regiony turystyczne [Panasiuk 2005, Otrębski 1998, Walas 2009].

Według E. Nawrockiej [2001] władze lokalne, przy pomocy różnych instytucji np. ośrodków doradztwa rolniczego, powinny podjąć działania na rzecz kształtowania świadomości agroturystycznej mieszkańców. Przejawiać się to może m.in. przez odpowiednie kształtowanie świadomości społeczności lokalnej w zakresie istniejących walorów przyrodniczych i antropogenicznych w gminie, a także popularyzowanie idei rozwoju agroturystyki, poprzez ukaazywanie jej skutków pozytywnych, wykreowaniu aktywności zamieszkałej w gminie ludności w zakresie podejmowania działalności agroturystycznej [Nawrocka 2001].

Głównymi atrakcjami w turystyce wiejskiej są walory przyrodnicze i czynniki środowiskowe, ale należy też podkreślić, że pełni ona szereg funkcji edukacyjnych w relacjach pomiędzy turystą a środowiskiem, przyczyniając się do jego ochrony. Najczęściej wyróżniane są trzy grupy funkcji agroturystyki: ekonomiczna, środowiskowa i socjopsychologiczna. Funkcja socjopsychologiczna ma związek z poszerzaniem szacunku wobec ludności wiejskiej, przenikania się kultury wiejskiej z miejską, a także z możliwością obcowania pośród tradycyjnego stylu życia ludności wiejskiej. Kolejna funkcja – ekonomiczna dotyczy pobudzania rozwoju gospodarstw rolnych, hodowlanych i ogrodniczych, powstania dodatkowego źródła dochodu dla gospodarstw domowych, gmin, samorządów terytorialnych, a także województw. Funkcja środowiskowa ma ścisły związek z ochroną i dbałością o środowisko naturalne [Sznajder i Przezbórska 2006].

Wśród działań podejmowanych przez lokalny samorząd w procesie zarządzania gospodarką turystyczną należy wymienić przedsięwzięcia z zakresu: poprawy stanu infrastruktury turystycznej, wizerunku gminy, inwestycji infrastrukturalnych, renowacji budynków, utrzymania czystości, a także przygotowania działań marketingowych i promocyjnych. Samorząd lokalny winien zatem pełnić rolę w zakresie dynamiki rozwoju działalności turystycznej na obszarach wiejskich o specyficznych uwarunkowaniach geograficznych i przyrodniczych.

Promocja usług turystycznych

Jednym z ważniejszych instrumentów w zakresie promocji działalności turystycznej jest reklama, gdyż wykorzystuje wszystkie możliwe drogi komunikacji z nabywcami usług turystycznych. Do podstawowych zasad reklamy, należą:

- zasada ciągłości: reklama powinna być prowadzona w tej samej postaci przez dłuższy czas,
- zasada kolejnych powtórzeń: kolejne powtórzenie materiałów reklamowych w małych porcjach zwiększa szanse dotarcia do świadomości nabywców,
- zasada równoczesnej różnorodności, np. wizualna, pocztowa, prasowa, radiowa,
- zasada koncentracji: przy ograniczonym budżecie należy skupić reklamę na najważniejszych argumentach i wybranych grupach potencjalnych klientów,
- zasada kontrastowości: rodzaj i forma reklamy musi odróżnić działalność agroturystyczną od innych propozycji wypoczynku i rekreacji.

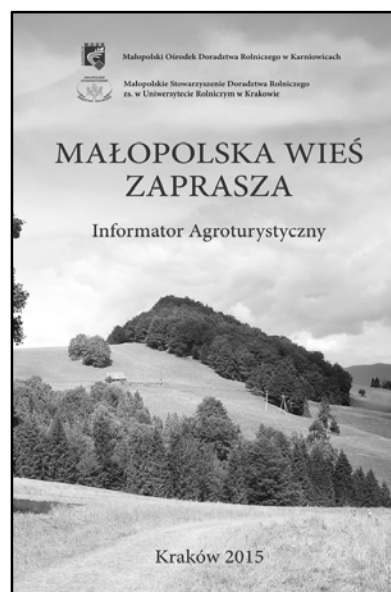
W odniesieniu do usług agroturystycznych podstawowymi metodami skutecznej reklamy należą:

- reklama prasowa (ogłoszenie reklamowe w prasie regionalnej, ogólnopolskiej, zagranicznej, tzw. artykuły papierowe),

- reklama radiowa (komunikaty reklamowe w programach regionalnych i ogólnopolskich),
- listy reklamowe.

Oddzielnym zagadnieniem jest reklama internetowa, która jest coraz bardziej znaczącym środkiem promocji, również w turystyce wiejskiej. Informacja drogą elektroniczną znacznie ułatwia pozyskiwanie klientów. Ważne jest, aby informacja w Internecie była opublikowana również w języku angielskim oraz w językach krajów sąsiednich, gdyż w ten sposób pozyskuje się klientów z zagranicy. Ważną rolę spełniają w tym zakresie wydawnictwa promocyjne, informujące potencjalnych nabywców o ofercie gospodarstw agroturystycznych, winny one podkreślać jakość oferowanych usług, niepowtarzalną atmosferę i atrakcyjność. Wydawnictwa reklamowe stosowane w turystyce obejmują:

- ulotkę – informuje potencjalnego klienta w sposób przekonujący i krótki o produkcie turystycznym, powinna sprzedawać korzyści, podkreślać wyjątkowy charakter i zachęcać do kupna,
- folder – ogólny wizerunek obiektu turystycznego bądź regionu, powinien zawierać główne składniki oferty oraz informacje na temat możliwości zakupu – przewaga fotografii nad tekstem,
- prospekt – wizerunek, objaśnienie produktu i jego korzyści, kreowanie preferencji, stymulowanie kupna – przewaga fotografii nad tekstem,
- katalog – przedstawia całą paletę ofert agroturystycznych, powinien zawierać wszystkie oferowane produkty, usługi dodatkowe, sposoby płatności i inne ważne dla klientów i pośredników informacje,
- plakat – przypomnienie oferty, ogólny wizerunek [Wojtasik, Taube 2006].

Fot. 2. Katalog agroturystyczny wydany dla woj. małopolskiego
Źródło: materiały własne MSDR

Wystawy i targi również należą do podstawowych form promocji, ale wiążą się z dużymi kosztami i nie wszystkich przedsiębiorców turystycznych jest na nie stać, wobec czego korzystają z tańszej formy reklamy. Wydaje się, że w przypadku ogólnej promocji turystyki, w tym agroturystyki, ważnym elementem jest działalność Polskiej Organizacji Turystycznej. Jest ona państwową osobą prawną, powołaną ustawą w celu: promocji Polski, jako kraju atrakcyjnego turystycznie na rynkach zagranicznych i krajowym, zapewniania funkcjonowania i rozwijania polskiego systemu informacji turystycznej w kraju i na świecie, inicjowania, opiniowania i wspomagania planów rozwoju i modernizacji infrastruktury turystycznej, rozwoju produktu turystycznego. Jej celem jest m.in. opracowywanie strategii promocyjnych.

Należy również wspomnieć o działaniach w zakresie marketingowej strategii Polski w sektorze turystyki na kolejne lata. Strategia taka jest podstawą do określania kierunków promocji z wykorzystaniem funduszy strukturalnych Unii Europejskiej. W założeniach wcześniejszych uznano, na podstawie analiz, iż Polska musi powoli przechodzić do grupy strategii cen średnich, a w niektórych produktach cen wysokich. W związku z tym przedsiębiorcy powinni zwracać również uwagę na działania Polskiej Organizacji Turystyki, która co roku aktualizuje swoją strategię, podając w niej niezwykle istotne dane, tj. zmieniającą się liczbę turystów zagranicznych na terenie naszego kraju oraz strategię cenową. Zagadnienia te szeroko omawia w swoich publikacjach B. Walas [2009].

Turystyka wiejska w Polsce i krajach Europy Zachodniej

Prowadzone badania wykazują, że turystyka jest jedną z najszybciej rozwijających się gałęzi gospodarki na świecie, w związku z czym stanowi o możliwości społeczeństw, jest zatem znaczącym udziałem w narodowym produkcie wielu krajów. W Polsce ciągle obserwuje się również systematyczny postęp w tym zakresie, gdyż z roku na rok powstają nowe organizacje turystyczne, biura oraz cały sektor turystyki wiejskiej, generujący wzrastającą liczbę turystów korzystających z tej formy wypoczynku przyczyniając się do rozwoju gospodarczego kraju. Wykorzystanie potencjału turystycznego i sprostanie konkurencji światowej i europejskiej zależy od rozwoju produktu krajowego, który musi spełniać wymagania jakościowe rynków międzynarodowych [Młynarczyk 2002].

W zaleceniach Strategii rozwoju turystyki w Polsce na kolejne lata, opracowanej przez Ministerstwo Gospodarki, podano pięć markowych obszarów turystyki, do których zalicza się:

- turystykę biznesową,
- turystykę w miastach i turystykę kulturową,
- turystykę wiejską,

- turystykę aktywną, rekreacyjną i specjalistyczną,
- turystykę przygraniczną i pielgrzymkową.

Turystyka wiejska zdaniem Drzewieckiego [2002] "stanowi w tym względzie formę rekreacji na obszarach wiejskich, wykorzystując jej specyficzne walory, co wpływa dodatnio na wielofunkcyjny rozwój terenów wiejskich".

Obszary wiejskie, oprócz funkcji rolniczej, leśnej czy rolno-leśnej, mogą pełnić równocześnie dodatkowe funkcje w zakresie turystyki i rekreacji o dużej różnorodności. J. Majewski [2003] określa tę formę jako działalność złożoną i wielowątkową, zaliczając do niej nie tylko typowe wakacje w gospodarstwach wiejskich, ale także specjalistyczne formy wypoczynku o charakterze przyrodniczym, wakacje przyrodnicze, ekoturystykę, turystykę pieszą, wspinaczkową, rowerową, wakacje w siodle, turystykę sportową, zdrowotną, edukacyjną i etniczną, a także myślistwo, wędkarstwo i krajoznawstwo, a zatem szeroką gamę możliwości wypoczynku o bardzo oryginalnym charakterze.

Według W. Gaworeckiego [2003] "rozwój turystyki wiejskiej opiera się na zasobach naturalnych, historycznych i kulturalnych danego obszaru, angażowaniu różnych podmiotów wśród miejscowej społeczności oraz zintegrowanej turystyki z innymi aspektami rozwoju społeczności i gospodarki lokalnej". Ten rodzaj turystyki stwarza dla mieszkańców wsi wiele możliwości. Najbardziej pożądaną jest zróżnicowana, choć niekiedy sezonowa praca, polegająca na świadczeniu wielu usług i stworzeniu komplementarnych warunków egzystencji dla artystów wiejskich i rzemieślników, co sprzyja rozwojowi nowych inicjatyw i koncepcji. Podnosi się równocześnie rangę ochrony krajobrazu, co stwarza możliwości pozyskiwania środków na ochronę środowiska przyrodniczego. W związku z tym gospodarstwom działającym na terenach wiejskich oferowana jest w tym zakresie pomoc finansowa, prawna oraz doradcza. Wszystkie wymienione czynniki przyczyniają się zatem do wzrostu świadomości mieszkańców regionu, którzy zaczynają dostrzegać, że teren na którym mieszkają może być atrakcyjny turystycznie i dzięki temu może stać się źródłem dochodu.

Jak podaje D. Zaręba [2006] agroturystyka jest też formą podróżowania podlegającą pod ekoturystykę, która jest rdzeniem turystyki zrównoważonej. Ekoturystyka rozumiana jest jako "najczystsza" forma podróżowania przyjaznego środowisku. Odbyna się ona na obszarach przyrodniczo cennych o najwyższych walorach krajobrazowych, a jej uczestnikami są ludzie o dużej świadomości ekologicznej i wrażliwości przyrodniczej. Celem takiej podróży jest aktywna obserwacja oraz czerpanie zadowolenia z piękna krajobrazu, obserwacji dzikich zwierząt i roślin oraz podziwianie miejscowych obyczajów i kultury.

Pojęcia agroturystyka i ekoturystyka są w Polsce często utożsamiane. Należy jednak pamiętać, że agroturystyka to forma turystyki wiejskiej związana z rolnictwem, gdzie gospodarstwo rolne jest jednocześnie bazą noclegową i główną atrakcją turystyczną dla gości. Oczywiście może ona mieć wiele wspólnego z ekoturystyką i często odpowiada wielu jej priorytetom, jednak jako forma spędzania czasu najczęściej przybiera formę stacjonarnego wypoczynku. Ekoturystyka natomiast ma na celu aktywne odkrywanie dzikiej przyrody oraz dogłębne poznawanie kultury. Są to jednak bardzo bliskoznaczne formy wypoczynku, w związku z czym ich podział ma charakter bardziej teoretyczny, a w praktyce różnice te właściwie się zacierają. Pojęcia te zgodnie z definicją są dobrze znane usługodawcom, natomiast ich różnicowanie przez klientów jest względne.

W literaturze przedmiotu można również spotkać pojęcie eko-agroturystyki, która jest formą wypoczynku w czynnym gospodarstwie, u rolników uprawiających ziemię i produkujących żywność metodami ekologicznymi. Jakkolwiek zagadnienie to jest interesujące to w praktyce jest dość trudne do praktycznego zrozumienia.

Przytoczone definicje są przykładami ewolucyjnego rozwoju różnych form turystyki wiejskiej, która rozpoczęła się od wypoczynku na wsi, a obecnie ma charakter prawie przemysłu agroturystycznego. Turystykę wiejską, a w tym również agroturystykę traktuje się jako jedną z form turystyki alternatywnej, o odmiennym charakterze w stosunku do skomercjalizowanych form wypoczynku. Ten sposób wypoczynku zapewnia spokój i możliwość bezpośredniego kontaktu ze środowiskiem wiejskim, a pobyt w gospodarstwie stwarza wiele okazji do różnych form czynnego wypoczynku w naturalnym, nieskażonym środowisku przyrodniczym. Są to wartości, odnoszące się w szczególności do przestrzeni agroturystycznej, która obejmuje piękno krajobrazu, świeże powietrze oraz architekturę wiejską, będące głównymi atrybutami turystyki wiejskiej. Według M. Sznajdera i L. Przezbórskiej [2006] cyt. "agroturystyka zaspokaja także emocjonalne, estetyczne i socjalne potrzeby człowieka, a tę potrzebę bardzo mocno odczuwają szczególnie dzieci. Ogród zoologiczny nie daje im tego, ponieważ zwierzęta są oddalone od zwiedzających, podobnie jak też najciekawsze filmy przyrodnicze, które nie są w stanie zastąpić fizycznej bliskości zwierząt. Wielu mieszkańców miasta odczuwa też tęsknotę do przebywania w społeczności, w której nie zostały zerwane wielopokoleniowe więzi rodzinne, sąsiedzkie czy religijne".

Do spostrzeżeń o istotnym znaczeniu środowiskowym zarówno w krajach Europy Zachodniej jak też w Polsce należy obserwowany rozwój turystyki

Fot. 3. Ekoturystyka to ruch turystyczny, który zakłada świadomość ekologiczną turysty

Źródło: gadzeto-mania.pl/27084,ekoturystyka-co-to-takiego

wiejskiej i turystyki ekologicznej. Wynika to z rosnącego w społeczeństwach przekonania o korzystnym wpływie, jaki wywiera na człowieka środowisko naturalne. Na całym świecie podkreśla się bowiem, że mieszkanie na wsi zapewnia przestrzeń, swobodę, świeże powietrze, czystą wodę, zieleni, kwiaty, zapachy, dziedzictwo kultury i historii, ale istota polega na tym, aby po te wartości sięgać, potrafić je dostrzec i wówczas dopiero zrozumie się ich znaczenie dla organizmu.

Aby mieć pełny obraz różnorodności form turystyki wiejskiej należy dokładniej przyrzeć się niektórym krajom europejskim, co pozwoli ocenić na jakim poziomie kształtuje się ten rodzaj turystyki w Polsce. Porównanie to prezentowane jest szeroko w publikacji M. Drzewieckiego [2002], której fragmenty przedstawia się poniżej:

We **Francji** usługi agroturystyczne organizowane są w ramach stowarzyszenia „Gites de France”, co ogólnie wiąże się z gościnnością i życzliwą atmosferą dla przyjezdnych. Idea stworzenia pokoi gościnnych powstała w roku 1951 i zakładała przystosowanie do nowych celów pomieszczeń z tradycyjnym, wiejskim umeblowaniem. Odpowiadała ona dwóm zasadniczym tendencjom. Przede wszystkim była to oferta za niską cenę, a także ułatwiała zbyt produktów rolnych. W rozwoju gospodarstwa agroturystycznego pomagały przede wszystkim dotacje z Ministerstwa Rolnictwa, a także innych form wsparcia materialnego. Stowarzyszenie Gites de France ustaliło kryteria klasyfikujące obiekty, które są oznaczone odpowiednimi znakami oraz symbolami kłosów zboża, których liczba oznacza kategorię. Wśród francuskich gospodarstw agroturystycznych wyróżnia się kilka typów usług. Pierwsze, zwane „gite rural”, co oznacza dom na wsi, w górach lub nad morzem, oferujący nocleg z własnym wyżywieniem i są utrzymane w stylu re-

gionalnym. Kolejnym typem jest „*chambre d'hote*”, który oferuje nocleg ze śniadaniem. Są to pomieszczenia noclegowe w gospodarstwach, domach wiejskich, a nawet zamkach czy dworach. Istotny jest fakt, aby goście byli przyjmowani w obiekcie zamieszkałym przez właściciela. „*Gite d'enfants*” to pokoje dziecięce przeznaczone dla gości w wieku 6-13 lat. Rodzina wynajmująca takie pokoje może przyjąć jednorazowo maksymalnie jedenaścioro dzieci, które biorą udział w życiu wsi oraz uczestniczą w zajęciach rekreacyjnych na świeżym powietrzu. Czwartym typem usług są mini-campingi na farmie, które są przeznaczone dla turystów z własnym namiotem lub przyczepą campingową. „*Gite d'etape*” to pokoje „etapowe” dla wędrujących turystów pieszych, rowerowych lub konnych. Ostatnim typem są pokoje zbiorowe, tzw. „*gite de groupe*”, których oferta jest skierowana do rodzin oraz grup wielosobowych.

W Niemczech agroturystyka jest precyzyjnie uporządkowana i zorganizowana. Kontrolują ją organizacje międzynarodowe oraz stowarzyszenia dobrowolne. Mimo, iż Niemcy w bardzo dużym stopniu wykorzystali programy pomocowe Unii Europejskiej, to jednak wysoki wskaźnik wykorzystania łóżek (150-160 dni) nie owocuje nadzwyczajnym poziomem rentowności, gdyż turystyka przynosi jedynie 10-20 dochodu gospodarstwa. Przyczyną tego są rygorystyczne przepisy. Na terenie tego kraju również funkcjonuje kilka rodzajów obiektów noclegowych i usług w gospodarstwach rolnych. Należą do nich:

- pokoje do wynajęcia (model A), w którym gospodarz jest tylko osobą wynajmującą,
- pokoje gościnne (model B),
- „urlop w zagrodzie” (model C), który odpowiada pojęciu agroturystyki,
- „goście w zagrodzie”(model D); oferta, która obejmuje tylko usługi specjalne, a gospodarz współdziałając z innymi tworzy pakiet usług,
- „usługi dla gości w zagrodzie” (model E).

Rolnicy korzystają z bardzo rozbudowanego systemu doradztwa, który ma ponad stu pięćdziesięcioletnią tradycję. Podstawową cechą dzisiejszego niemieckiego doradztwa rolniczego jest jego ukierunkowanie na porady indywidualne dostosowane do konkretnej sytuacji na rynku.

W Austrii agroturystyka rozwija się głównie w małych społecznościach wiejskich. Ma ona zupełnie inny charakter niż pozostałe kraje Europy. Wynika to z faktu, że wypoczynek na terenach górskich oraz tradycja budownictwa pensjonatowego, związanego ze sportami zimowymi w małym stopniu są związane z gospodarstwem rolnym i wsią. Mimo takiego stanu rzeczy cenne są doświadczenia organizacyjne kraju, w którym zrodziła się turystyka alternatywna i w którym aktywność społeczna jest szczególnie dobrze rozwinięta.

W Austrii istnieją trzy stowarzyszenia regionalne, których głównym celem działania jest promocja i sprzedaż produktu agroturystycznego. Działają też lokalne koła gościnnych farm, które tworzą struktury regionalne. Ważną cechą austriackiej agroturystyki są wyraźne zasady dotyczące sposobu kategoryzacji. Odpowiednią kategorię przyznaje się przez wzgląd na możliwość dojazdu w sezonie zimowym, położenie w spokojnej okolicy, bezpieczeństwo gości, wystarczającą przestrzeń wokół gospodarstwa, liczbę miejsc noclegowych, łazienkę z ciepłą wodą, centralne ogrzewanie, umeblowanie w regionalnym stylu oraz serwowanie wiejskich potraw. Bardzo dużą pomoc finansową w tym zakresie świadczy Ministerstwo Rolnictwa, które udziela nisko oprocentowanych pożyczek na okres 10 lat, które mogą być wykorzystane na wyposażenie obiektów.

W Danii od roku 1992 działa Krajowe Stowarzyszenie Turystyki Wiejskiej, które wydaje katalogi i zajmuje się różnymi formami promocji. Aby zwiększyć jakość i zakres usług turystycznych w roku 1993 powzięto działania w zakresie koordynacji na szczeblu krajowym pracy rolników, agencji turystycznych, przewoźników i władz gminnych. Duńczycy czynią poważne starania dla zainteresowania przyjazdami agroturystycznymi gości z krajów południowoeuropejskich, głównie Włoch, Francji, Hiszpanii, w których pewne formy gospodarki stosowane w Danii są rzadko spotykane i stanowią o jej oryginalności.

W Hiszpanii agroturystyka do niedawna była w początkowej fazie rozwoju. Dopiero pod koniec lat 80. minionego stulecia turystyka wiejska zaczęła się rozwijać na autonomicznym terytorium Basków, położonym w północnej części kraju, gdzie władze gmin doszły do wniosku, że turystyka wiejska może być czynnikiem aktywizującym gospodarkę.

W Szwajcarii działa stowarzyszenie „wakacje na farmie”, które istnieje od lat 20. XIX w. Zajmuje się ono również wydawaniem broszur instruktażowych oraz katalogów, prowadzi profesjonalny marketing, a od roku 1988 także centralną rezerwację miejsc. Do bardzo istotnych i przestrzeganych warunków należy, aby że członek stowarzyszenia musi spełniać kilka warunków, tj.: pracować aktywnie w rolnictwie, oferować produkty własnego wyrobu, wynajmować kwatery o gwarantowanym standardzie oraz zaangażować do pracy w gospodarstwie swoją najbliższą rodzinę. Działalność stowarzyszenia finansują jego członkowie, na rzecz którego są zobowiązani oddać 10% przychodu z prowadzonej działalności.

Irlandzka turystyka wiejska rozpoczęła się w pierwszej połowie XX w. Dopiero w latach 60. i 70. minionego stulecia nastąpił znaczący rozwój turystyki w tym kraju, a od lat 80. wzrosła liczba tury-

stów europejskich, głównie z Francji, Holandii i Niemiec, którzy zatrzymali się również w gościnnych domach i hotelikach. Dla turystyki wiejskiej korzyścią było docenienie przez turystów możliwości elastycznego spędzania wolnego czasu, co spowodowało powolne wypieranie zorganizowanych form wypoczynku. Obecnie obserwuje się w Irlandii znaczący rozwój różnych form turystyki wiejskiej, która uwzględnia bardzo specyficzne walory geograficzno-przyrodnicze tego kraju. Należy również podkreślić, że istnieje duże podobieństwo między formami turystyki wiejskiej w Irlandii i Polsce.

Turystyka wiejska osób niepełnosprawnych

Pomimo rozwoju wielu form turystyki wiejskiej na przestrzeni minionych dekad XX w. oraz przełomu XXI w. problemem pozostała turystyka osób niepełnosprawnych. Problem ten jest wynikiem różnorodnych uwarunkowań, ale głównie sprowadza się do obowiązku stosowania wielu przepisów nakładanych na usługodawców, co wpływa bezpośrednio na strukturę kosztów związanych z realizacją różnorodnych przedsięwzięć w obszarze specjalistycznych form turystyki organizowanej dla osób niepełnosprawnych. Pomimo to obserwuje się wzrost zainteresowania świadczeniami usług turystyczno-rekreacyjnych dla osób o różnym charakterze i stopniu niepełnosprawności co świadczy o właściwie rozumianej powinności społecznej w tym zakresie. Chcąc wyjść z pomocą osobom czy ośrodkom decydującym się na podjęcie działalności o tym charakterze należy przede wszystkim dotrzeć do nich z pełną dozą informacji związanych z wiedzą o różnorodnych problemach towarzyszących niepełnosprawności oraz potrzebach osób, które są dotknięte problemami z jednej strony, zaś z drugiej z koniecznością spełnienia określonych warunków gwarantujących bezpieczeństwo, zarówno niepełnosprawnym turystom, jak też usługodawcom. Z tego też względu cały rozdział trzeci poświęcono tym zagadnieniom, że zawarte w nim informacje będą pomocne w rozwiązywaniu tej jakże potrzebnej formy turystyce wiejskiej.

Pojęcie niepełnosprawności

Niepełnosprawność (z ang. *disability*) według definicji opracowanej przez Światową Organizację Zdrowia w 1980 roku i opublikowanej w Międzynarodowej Klasyfikacji Uszkodzeń Niepełnosprawności i Upośledzeń, przez niepełnosprawność rozumie się "wszelkie ograniczenie lub wynikający z uszkodzenia brak zdolności wykonywania czynności w sposób lub w zakresie uważanym za normalny dla człowieka" [Różycka 2004].

Na podstawie badania aktywności ekonomicznej ludności w roku 2011 wynika, że aż 27,4% osób w wieku 15 lat i więcej miało orzeczenie o znacznym stopniu niepełnosprawności, a 40,6% spośród nich posiadało orzeczenie o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności. Orzeczenie o lekkim stopniu niepełnosprawności rejestrowano u 32,1%. Wśród osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym odsetek osób ze znacznym stopniem niepełnosprawności jest mniejszy, przy wyższym odsetku osób z lekkim stopniem niepełnosprawności.

W ustawie z 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji społecznej i zawodowej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych przyjęto, że: "Niepełnosprawnymi są osoby, których stan fizyczny, psychiczny lub umysłowy trwale lub okresowo utrudnia, ogranicza lub uniemożliwia wypełnianie ról społecznych, a w szczególności ogranicza zdolność do wykonywania pracy zawodowej oraz ogranicza lub uniemożliwia życie codzienne, naukę, pracę oraz pełnienie ról społecznych, zgodnie z normami prawnymi i zwyczajowymi" [Kotowski 2008, Różycka 2004].

Rekreacja i rehabilitacja osób niepełnosprawnych

Powszechnie wiadomo, że zarówno rekreacja, jak i rehabilitacja osób niepełnosprawnych stanowią istotne, ze względów etycznych i społecznych, zagadnienie. Rehabilitacja według przyjętych definicji to złożony proces obejmujący działania lecznicze, społeczne i zawodowe zmierzające do przywrócenia sprawności i umożliwienia samodzielnego życia w społeczeństwie człowiekowi, który takich możliwości nie miał lub je utracił [Dziedzic 1996].

Rehabilitacja

Obowiązujące przepisy stanowią, że rehabilitacja osób niepełnosprawnych oznacza zespół działań (organizacyjnych, leczniczych, psychologicznych, technicznych, szkoleniowych, edukacyjnych, społecznych) zmierzających od osiągnięcia, przy współudziale tych osób, możliwie najwyższego poziomu ich funkcjonowania, jakości życia i integracji społecznej. Rehabilitacja zawodowa ma na celu ułatwienie osobie niepełnosprawnej uzyskania i utrzymania odpowiedniego zatrudnienia i awansu zawodowego przez umożliwienie jej korzystania z poradnictwa zawodowego, szkolenia zawodowego i pośrednictwa pracy [Ustawa... 1997]. Natomiast rehabilitacja społeczna ma na celu umożliwianie osobom niepełnosprawnym uczestnictwa w życiu społecznym, co jest realizowane przede wszystkim przez:

- wyrabianie zaradności osobistej i pobudzanie aktywności społecznej osoby niepełnosprawnej,

- wyrabianie umiejętności samodzielnego wypełniania ról społecznych,
- likwidację barier, w szczególności architektonicznych, urbanistycznych, transportowych, technicznych, w komunikowaniu się i dostępie do informacji,
- kształtowanie w społeczeństwie właściwych postaw i zachowań sprzyjających integracji z osobami niepełnosprawnymi.

Według W. Degi o rehabilitacji mówi się, jako o "procesie medyczno-społecznym, który dąży do zapewnienia osobom niepełnosprawnym godziwego życia w poczuciu użyteczności społecznej i bezpieczeństwa społecznego oraz zadowolenia" [Paszkwicz 2009].

Rekreacja

Na wstępie należy podkreślić ewolucję znaczenia słowa rekreacja, które znane jest w polskim piśmiennictwie od dawna, jakkolwiek z czasem jego znaczenie przyjmowało coraz szerszy zakres i formy. Termin "rekreacja" wywodzi się od łacińskiego czasownika: "*recreo*", który składa się z dwóch części, a mianowicie prefiksu *re* – oznaczającego: znów, na nowo, powtórnie, cofanie się (w miejscu, w czasie, do poprzedniej sytuacji), powrót do stanu pierwotnego oraz rdzenia *creo* – stwarzać, sprawiać, przygotowywać (...). W dosłownym tłumaczeniu "*recreo*" oznacza: ożywanie, pokrzepianie, wzmacnianie, stwarzanie na nowo, przywracanie do życia [Bielec, Półtorak, Warchoł 2011].

Obecnie słowo "rekreacja" ma trzy znaczenia. Po pierwsze oznacza zespół zachowań, które realizuje człowiek w swoim czasie wolnym. W znaczeniu drugim związane jest z procesem wypoczynku, regeneracją sił i usuwaniem skutków zmęczenia. Po trzecie jest to dynamicznie rozwijające się zjawisko społeczno-kulturowe, które jest spowodowane wzrostem ilości czasu wolnego oraz związane z nim formy zachowań ludzi [Kruczek 2005]. W literaturze przyjęto podział na rekreację czynną i bierną. Podział ten jest najprostszym sposobem rozróżniającym zachowania wolnoczasowe i jest on istotny dla celów praktycznych. Dzięki temu można opisywać wybrane zachowania w kategoriach aktywności lub pasywności uczestnika.

Rekreacja osób niepełnosprawnych, czyli rekreacja terapeutyczna jest profesjonalnie kierowaną działalnością ukierunkowaną na spełnienie potrzeb osoby, która cierpi na jakąś chorobę lub niepełnosprawność ograniczającą korzystanie z zajęć wolnego czasu w sposób pełny [Łobożewicz 2000].

Dostosowanie obiektów turystycznych do potrzeb osób niepełnosprawnych

Zagadnienie to stanowi zasadniczy problem w aspekcie obowiązujących w różnych krajach przepisów, które stanowią w pewnym stopniu barierę w zakresie rozwoju tej formy rekreacji dla osób

niepełnosprawnych. Wiąże się to głównie z kosztami wynikającymi z obowiązku przestrzegania rygorystycznych przepisów odnoszących się do opieki nad osobami o różnym stopniu niepełnosprawności.

Osoby niedowidzące i niewidome

Niewidomi i słabo widzący stanowią specyficzną grupę osób z ograniczoną sprawnością ruchową. Ich wymagania dotyczą nie tyle odpowiednich parametrów technicznych, ile rozwiązań wspomagających percepcję świata zewnętrznego. Nie można poprawić możliwości wzrokowych uczestników wycieczki, ale można zadbać o komfort osób słabo widzących, odpowiednio modyfikując otoczenie. Dotyczy to stosowania informacji dźwiękowej, odpowiedniego oświetlenia, kolorystyki, kontrastów i planowania powierzchni. Bez względu na rodzaj schorzenia unikać należy odbłasków, słabo oświetlonych miejsc, gwałtownych miejsc natężenia światła [Borowicka, Heliński 2007].

Mimo dysfunkcji wzroku ta grupa niepełnosprawnych zachowuje możliwości normalnego funkcjonowania w społeczeństwie. Grupę osób niewidomych można podzielić według Bahrynowskiej-Fic [1999] na trzy grupy:

- 1) Osoby niewidome, niewidzące od urodzenia lub bardzo wczesnego dzieciństwa.
- 2) Osoby ociemniałe, które utraciły wzrok powyżej 5-6 roku życia na skutek choroby lub wypadku.
- 3) Osoby mało widzące lub częściowo widzące, które mają poczucie dnia i nocy, dostrzegają zarysy z odległości 1 m od przedmiotu.

W związku z tym należy dostosować warunki rehabilitacji tych osób do potrzeb adekwatnie do ich niepełnosprawności. Określa to rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej [2007], które zawiera dziewięć spośród przedstawionych poniżej wymogów cyt.:

1. „Powierzchnia przed drzwiami wejściowymi pozbawiona odbojów, skrobaczek, wycieraczek lub innych urządzeń wystających ponad poziom wejścia do budynku lub wpuszczonych poniżej.
2. Schody służące do pokonania wysokości większej niż 0,5 m zaopatrzone w balustrady z wypełnieniem płaszczyzn pionowych od strony otwartej, zabezpieczającym przed wypadnięciem osób.
3. Przy schodach obustronne poręcze przedłużone na początku i na końcu o 0,3 m, zakończone w sposób zapewniający bezpieczne użytkowanie.
4. Nawierzchnie w zewnętrznych i wewnętrznych ciągach komunikacyjnych oraz pomieszczeniach ogólnego przeznaczenia wykonane z materiałów niepowodujących poślizgu.

5. Balustrady od strony przestrzeni otwartej z wypełnieniem płaszczyzn pionowych zabezpieczających przed wypadnięciem osób.
6. Posiada oznaczone piktogramami opisanymi pismem Braille'a drogi ewakuacyjne, drzwi, ciągi komunikacyjne poziome i pionowe, pomieszczenia higieniczno-sanitarne, dojścia do poszczególnych pomieszczeń.
7. Posiada oznaczone kolorystycznie oraz fakturą nawierzchni zmiany poziomów nawierzchni i kierunku ciągów komunikacyjnych wewnętrznych i zewnętrznych, w szczególności początku i zakończenia schodów w obrębie 0,3 m od krawędzi rozpoczynającej i kończącej bieg schodów.
8. Posiada ściany, sufit i posadzki ciągów komunikacyjnych i pomieszczeń wykończone materiałami matowymi, niepowodującymi oślnienia.
9. Posiada listwy prowadzące na pionowych powierzchniach głównych ciągów komunikacyjnych umieszczone na wysokości 1-1,1 m, w odległości 0,03-0,04 m od ściany”.

To tylko część wyznaczników regulujących przepisy dotyczące spełnienia warunków umożliwiających wykorzystanie obiektów turystycznych dla osób z wadami wzroku.

Osoby niedosłyszące i głuche

Niedosłuch definiowany jest, jako uszkodzenie słuchu, które można skorygować za pomocą aparatu słuchowego, niepowodujące większych trudności i ograniczeń w orientacji w otoczeniu oraz porozumiewaniu się z osobami słyszącymi. Głuchotę natomiast definiuje się, jako całkowite zniesienie czynności narządu słuchu lub głębokie ich uszkodzenie, które pomimo korekcji przy pomocy aparatów słuchowych utrudnia, ogranicza lub uniemożliwia orientację w otoczeniu i porozumiewanie się z osobami słyszącymi [Milewska 2007].

Pomocnymi narzędziami w porozumiewaniu się z tymi osobami są specjalistyczne sprzęty i instalacje takie, jak [Błądek 2003]:

- układy nagłaśniające wzmacniające dźwięk do poziomu odpowiadającego komfortowemu słyszeniu przeciętnej osoby normalnie słyszącej,
- specjalne indywidualne wspomagające aparaty słuchowe,
- systemy wspomagające słyszenie (SWS) zapewniające optymalną zrozumiałość mowy poprzez przekaz bezpośredni osoby mówiącej do uszu słuchacza, redukcje negatywnego wpływu hałasu, pogłosu i odległości oraz barier technicznych.

Autorka ta określa we własnym opracowaniu warunki dostępności obiektu dla osób z dysfunk-

cją narządu słuchu określane są następująco, cyt. za Błądek [2003]:

- „Przynajmniej jedna osoba zatrudniona w danym obiekcie powinna posiadać umiejętność posługiwania się językiem migowym – w stopniu podstawowym.
- Instalacja alarmowa przeciwpożarowa ze świetlną sygnalizacją zagrożenia, zainstalowaną co najmniej w pokojach noclegowych.
- Tablice informacyjne – co i gdzie się znajduje (na jakiej kondygnacji, nr pokoju) w obiektach użyteczności publicznej.
- Tabliczki informacyjne z numeracją i nazwą na drzwiach obiektu.
- Oznaczenie świetlne w windach informujące, na którym poziomie winda się znajduje.
- W teatrach, operach, kinach urządzenia wzmacniające odbiór dźwięku (słuchawki) dla osób z niedosłuchem.
- W obiektach, w których załatwia się sprawy przy okienku (banki, poczta, itp.) wzmocnienie głosowe – głośniki również dla osób z niedosłuchem.
- Życzliwość i wyrozumiałość personelu”.

Osoby niepełnosprawne ruchowo

W ostatnim okresie zwiększa się liczba osób z niepełnosprawnością ruchową, co jest związane z wieloma czynnikami natury pourazowej. Stworzenie odpowiednich warunków do zaspokojenia potrzeb osób z dysfunkcją narządu ruchu, dających im możliwość samorealizacji i dalszego rozwoju poprzez udział w różnych formach aktywności, wymaga odpowiedniego przygotowania zarówno jednostki niepełnosprawnej, jak i środowiska, w którym żyją. Specjaliści podkreślają, że przy wystąpieniu zaburzeń funkcjonalnych lub uszkodzeń narządu ruchu podejmowano we wczesnym okresie choroby rehabilitację medyczną, tak chirurgiczno-ortopedyczną, jak i neurologiczną, musi wspomagać szeroko rozumiane, wielostronne i długotrwałe oddziaływanie rehabilitacyjne środowiska [Kiperski, Ostrowska 1994].

Sprzęty ułatwiające chodzenie umożliwiają podparcie ciała, ułatwiają utrzymanie równowagi lub odciążenie chorego stawu. Borowicki i Heliński [2007] wymieniają, cyt.:

- „laski,
- kule – łokciowe, pachowe, z podparciem przedramienia, z szeroką podstawą o dużej stabilności,
- balkoniki bez kółek lub na kółkach służące przede wszystkim do nauki chodzenia w trakcie rehabilitacji, wyposażone w zależności od potrzeby w dodatkowe podparcie pachowe, ławeczkę lub pulpit,
- wózki inwalidzkie – mogą mieć napęd ręczny lub elektryczny; najważniejszymi wymaga-

niami, jakie powinien spełniać wózek, są: bezpieczeństwo i stabilność, zwrotność i możliwość pokonywania niewielkich przeszkód, minimalne wymiary i masa, a także łatwość składania i przewożenia; ważne, aby wózki były dostosowane do indywidualnych wymagań użytkowników; są również wózki specjalistyczne, umożliwiające uprawianie różnych dyscyplin sportowych, takich jak koszykówka, siatkówka, tenis stołowy.”

Warunki dostępności obiektu dla osób z niepełnosprawnością ruchową

Warunki te według Milewskiej [2007] regulowane są rygorystycznymi przepisami, których spełnienie umożliwia użytkowanie zakwalifikowanego obiektu dla osób z określoną formą niepełnosprawności ruchowej.

Otoczenie zewnętrzne:

- wyznaczone miejsca parkingowe dla osób niepełnosprawnych odpowiednio oznakowane, położone najbliżej głównych wejść do obiektu,
- prawidłowo zbudowana pochylnia (poręcze, odpowiednie nachylenie),
- łatwy dostęp do wind i kondygnacji użytkowych,
- drzwi otwierające się do wewnątrz, o szerokości nie mniejszej niż 90 cm,
- utwardzone i pozbawione progów szlaki komunikacyjne,
- antypoślizgowe nawierzchnie,
- odpowiednio wyprofilowane i oznakowane schody,
- platformy schodowe.

Wewnątrz budynku:

- windy,
- posadzka antypoślizgowa,
- szeroki korytarz oraz zamontowane poręcze w jego ciągu,
- szerokie drzwi,
- w przypadku recepcji i kas – wysokość blatów dostosowana do osób poruszających się na wózkach inwalidzkich,
- lada w szatni o wysokości 90 cm,
- przestrzeń zapewniająca swobodę poruszania,
- nisko umieszczone kontakty.

Toalety i łazienki:

- szerokie drzwi łazienkowe,
- przestrzeń zapewniająca swobodę poruszania,
- zastosowanie poręczy i uchwytów,
- posadzka antypoślizgowa, szorstka faktura,
- brak progów,
- brak brodzika,
- rozkładane krzeselko pod prysznicem,
- wanna z dnem przeciwpoślizgowym,

- nisko umieszczony zawór wody,
- wnęka pod umywalką umożliwiająca wjazd wózkiem.

Niepełnosprawność intelektualna

Niepełnosprawność intelektualna stanowi o randze problemu również z uwagi na fakt, że jest różnie definiowana w literaturze przedmiotu. Istnieje bowiem szereg koncepcji badawczych związanych z odmiennymi sposobami ujęcia oraz kryteriami oceny tego odchylenia od normy. Trudności definicyjne wynikają z wieloczynnikowych uwarunkowań, a głównie obrazu klinicznego, dynamiki przebiegu, a także prognozy. Ciągłej dyskusji podlegają także kryteria klasyfikacji i diagnozy tej grupy osób oraz możliwości ich społecznej integracji z osobami pełnosprawnymi. W literaturze występuje wiele określeń tego stanu. Wśród nich pojawiają się takie terminy jak: upośledzenie umysłowe, obniżona sprawność intelektualna, niedorozwój umysłowy, a także ostatnio coraz częściej spotykane określenie zaburzenia w uczeniu się [Borowicka, Heliński 2007].

Warunkiem prowadzenia działalności w zakresie turystyki i rekreacji osób z różnymi problemami natury intelektualnej konieczne są udogodnienia adekwatne do potrzeb zapewniających bezpieczeństwo osób o tym stopniu niepełnosprawności, które według Milewskiej [2007] są następujące:

- piktogramy lub inne oznaczenia obrazkowe miejsc układu funkcjonalnego,
- zabezpieczenia w postaci poręczy i balustrad,
- powierzchnie antypoślizgowe,
- przeszkłone windy, by ograniczyć negatywne odczucia u osób z psychicznymi ograniczeniami związane z zamknięciem.

To tylko podstawowe warunki techniczne, poza którymi wymagany jest bezpośredni nadzór wysoko wykwalifikowanej kadry.

Różnorodność form terapii i rekreacji osób niepełnosprawnych w turystyce wiejskiej

Turystyka wiejska umożliwia wiele form rekreacji, a nawet rehabilitacji osobom o różnym stopniu i różnym charakterze niepełnosprawności. Dla ogólnej orientacji przedstawia się niektóre z oryginalnych w tym zakresie form:

Fitoterapia - inaczej ziołolecznictwo, jest gałęzią medycyny naturalnej wykorzystującą rośliny i ekstrakty zawartych w nich substancji. Metoda ta ma spore znaczenie w leczeniu alergii. Jest to najstarsza gałąź leczenia. Niewątpliwą zaletą leków roślinnych, oczywiście odpowiednio dobranych do schorzenia, jest ich łagodniejsze działanie, związane z mniejszymi niż w przypadku leków syntetycznych działaniami ubocznymi [www.doz.pl]. Leki roślinne są najczęściej stosowane w następujących schorzeniach [www.pro-farm.pl]:

- układu oddechowego,
- przeziębieniach,
- chorobach układu pokarmowego,
- chorobach układu nerwowego,
- zaburzeniach odporności,
- niektórych chorobach metabolicznych,
- chorobach skóry,
- schorzeniach jamy ustnej.

Dogoterapia to metoda wspomagająca proces rehabilitacji i terapii z udziałem odpowiednio wyszkolonych psów, w celu pomocy osobom niepełnosprawnym i nieprzystosowanym społecznie [www.dogoterapia.net]. Podczas zajęć z psami wykonuje się wiele rodzajów ćwiczeń i zabaw, które mają służyć podstawowemu celowi dogoterapii, a głównie wszechstronnemu rozwojowi podopiecznego. Dogoterapia oddziałuje na sferę emocjonalną przez przełamanie bariery niepewności przed kontaktem z psem, akceptowanie obecności psa w bliskim otoczeniu, eliminowanie agresji i autoagresji u dziecka, kształtowanie pozytywnych emocji dziecka, rozwój empatii i poprawę samooceny. Dogoterapia polega na [www.dogoterapia.net]:

- poznawaniu budowy ciała psa,
- kształtowaniu orientacji w schemacie własnego ciała,
- doskonaleniu sprawności ruchowej,
- stymulowaniu zmysłów: słuchu, wzroku, dotyku,
- ćwiczeniu koncentracji uwagi,
- wyzwalaniu spontanicznej aktywności dziecka w zabawie z psem,
- nauce troski o higienę własną i psa – mycie rąk, czesanie, karmienie,
- okazywaniu emocji i uczuć związanych z kontaktem ze zwierzętami,
- naśladowaniu ruchu poprzez obserwowanie czynności wykonywanych przez psa i naśladowaniu ich, np. chodzenie, siadanie, leżenie,
- nauka samodzielności – samodzielne wykonywanie zadań z udziałem psa (chodzenie na smyczy, czesanie, elementy tresury),
- ćwiczeniach relaksacyjnych.

Dogoterapię stosuje się z dobrym skutkiem w przypadku następujących schorzeń [www.dogoterapia.net]: mózgowe porażenie dziecięce, nerwice, autyzm, ADHD, zespół Downa, niedowład kończyn różnego pochodzenia, wady postawy, zaburzenia nastroju, zaburzenia lękowe, różnorodne zaburzenia emocjonalne, rehabilitacja dzieci, trudności w szkole (problemy z rówieśnikami, rodzicami), zaburzenia mowy i wzroku.

Do dogoterapii nadają się psy różnych ras, z wyłączeniem bojowych i stróżujących. Najczęściej używane są: labrador retriever, golden retriever, nowofundland, cavalier king charles spaniel, berneński pies pasterski. Po odpowiednim przeszkoleniu, łagodne, zdrowe, objęte systematyczną kon-

trolą weterynaryjną, czyste, tolerancyjne, pewne siebie, akceptujące obcych, mają możliwość niesienia radości i pomocy osobom potrzebującym.

Apiterapia jest dziedziną medycyny, zajmującą się leczeniem i profilaktyką schorzeń za pomocą produktów pszczelich (miód, propolis, pyłek kwiatowy, mleczko pszczele, jad pszczele, wosk) [www.apiterapia.net]. Produkty te są bardzo cenne dla człowieka, dzięki ich niezwykłym właściwościom. Wiele z nich charakteryzuje się działaniem antymikrobiologicznym, przyspieszającym regenerację tkanek, działaniem immunostymulacyjnym oraz niespecyficznym oddziaływaniem na cały organizm – co objawia się ogólną poprawą samopoczucia, szybszym powrotem do zdrowia po przebytych chorobach, czy wzmocnieniem organizmu osób starszych.

Miód ma opinię dobrego lekarstwa na dolegliwości górnych dróg oddechowych. Ma także właściwości antyseptyczne. Uważa się go także za środek zmniejszający przekrwienie. Pomaga w stanach zapalnych gardła.

Mleczko pszczele jest najbogatszym naturalnym źródłem kwasu pantotenowego oraz jedynym naturalnym źródłem kwasu tłuszczowego, któremu przypisuje się właściwości wzmacniające organizm. W mleczku stwierdzono ponad dwadzieścia makro- i mikroelementów, m.in. miedź, magnez, potas, fosfor, żelazo, siarkę, mangan, nikiel, kobalt, krzem, chlor, bizmut, arsen. Ponadto mleczko zawiera 24 aminokwasy, enzymy, inhibiny, hormony (szczególnie wzrostowy) [Sanders 2000].

Dzięki stymulacji centralnego układu nerwowego, mleczko pszczele wywiera korzystny wpływ na stan fizyczny i psychiczny człowieka. Stosowane u ludzi wykazuje działanie wzmacniające, usuwa zmęczenie, podwyższa efektywność pracy i powoduje przyływ sił życiowych. Polepsza samopoczucie, koncentrację uwagi oraz przywraca równowagę psychiczną. Z tego względu, należy stosować je w stanach wyczerpania, osłabienia i napięcia mięśni, w wyczerpaniu nerwowym i bezsensowności, a także w celu przyspieszenia procesów myślowych, jak również w stanach zapalnych nerwu słuchowego.

Mleczko pszczele ma zastosowanie w leczeniu schorzeń sercowo-naczyniowych, takich jak: dusznica bolesna, nerwice, stany pozawałowe, nadciśnienie tętnicze, zatory mózgowe, miażdżyca (rozszerza naczynia, obniża ciśnienie krwi, obniża poziom cholesterolu, zwiększa elastyczność naczyń krwionośnych). Korzystne rezultaty osiąga się w leczeniu stanów zapalnych żył i krwotoków pochodzenia naczyniowego [www.apiterapia.net].

Nowością w apiterapii jest uloterapia. Przykładowy domek zbudowany jest z drewna i zamieszkuje w nim od 2 do 10 rodzin pszczelich. Terapia polega na wdychaniu powietrza z zabezpieczonego ula, które wydostaje się małymi otworami do

Fot. 4. Wnętrze domku do apiterapii (inhalacja powietrzem z ula)
Źródło: <http://apibalt.pl>

wnętrza pomieszczenia, gdzie przebywa człowiek. Powietrze wypełniające domek ulowy pozbawione jest bakterii, wirusów i chorobotwórczych grzybów. Stwierdzono, że energia, którą wytwarzają pszczoły jest identyczna z energią wytwarzaną przez człowieka. Poprzez kontakt człowieka z taką energią, następuje wzrost sił życiowych, zmniejsza się zmęczenie. Natomiast wibracje, które powstają w ulu korzystnie oddziałują nie tylko na ogólny stan organizmu, ale również na tempo przemiany materii. Zapach świeżego miodu, propolisu, wosku, pyłku pszczelego ma dobroczynny wpływ na centralny układ nerwowy, oddechowy, sercowonaczyniowy, poprawia się także jakość snu [www.apibalt.pl].

Hipoterapia to działanie mające na celu przywracanie zdrowia i sprawności przy pomocy bytowania z koniem oraz jazdy konnej. Daje ona wiele możliwości terapeutycznych, dlatego jest jedną z metod o największym spektrum możliwości pod względem różnorodności korzystających z niej pacjentów [Strumińska 2007]. Z hipoterapii mogą korzystać osoby z następującymi problemami organicznymi:

- po przebytych chorobach zostawiających trwałe ślady w sprawności fizycznej i/lub psychicznej, jak porażenie mózgowe, ADHD, itp.,
- w schorzeniach neurologicznych o postępującym charakterze (SM, zanikowe zapalenie rdzenia kręgowego, choroba Alzheimera),
- w schorzeniach genetycznych – zespół Downa, niedorozwój umysłowy różnego typu, autyzm,
- z zaburzeniami rozwoju,
- z uszkodzeniem analizatorów (wzrok, słuch),
- niedostosowaniu społecznym (z trudnościami adaptacyjnymi).

Celem hipoterapii jest przywrócenie tym osobom sprawności fizycznej i psychicznej w możliwym do osiągnięcia zakresie. Hipoterapia stanowi jeden z elementów rehabilitacji leczniczej i jako taka jest prowadzona przez specjalistów, na zlecenie lekarzy różnych specjalności. A. Strumińska [2007] w swojej publikacji obszernie opisuje efekty terapeutyczne uzyskiwane przez pacjentów dzięki bezpośrednim relacjom pomiędzy pacjentem, a koniem (w różnych stanach problemowych, np. samo bytowanie z koniem przynosi efekty o charakterze psychoterapeutycznym, zaś różna forma jazdy konnej przynosi efekty w terapii ruchowej). Jazda konna dla osób niepełnosprawnych umożliwia aktywność sportową osobom niepełnosprawnym, wyrabia w nich nawyk i potrzebę aktywnego spędzania wolnego czasu w otoczeniu przyrody. Terapia z koniem ma bowiem na celu nawiązanie bliższego kontaktu pacjenta ze zwierzęciem i otoczeniem. Zajęcia prowadzone są przez terapeutę i przeznaczone dla osób autystycznych, nadpobudliwych, niedostosowanych społecznie i chorych psychicznie.

Również rajdy konne oprócz niewątpliwych wartości turystycznych, rekreacyjnych i poznawczych dają olbrzymie wątpliwości dydaktyczne i edukacyjne. Uczą wiary w siebie i we własne możliwości, ale przede wszystkim pozwalają na przeżycie wielkiej autentycznej przygody. Wśród celów działań hipoterapeutycznych można wymienić:

- 1) Stymulację rozwoju psychoruchowego dziecka, która polega na: poprawie koordynacji wzrokowo-ruchowej, orientacji przestrzennej oraz rozeznania w schemacie własnego ciała, zwiększeniu możliwości koncentracji uwagi i utrzymania zorganizowanej aktywności, zwiększenie motywacji do wykonywania ćwiczeń, a także rozwijaniu samodzielności.
- 2) Zmniejszenie zaburzeń równowagi i poprawa reakcji obronnych.
- 3) Zwiększenie możliwości lokomocyjnych.
- 4) Zwiększenie poczucia własnej wartości.
- 5) Relaksacja i osłabienie reakcji nerwowych.
- 6) Zapewnienie kontaktu ze zwierzęciem i przyrodą.

W trakcie zajęć z końmi pacjenci dowiadują się wielu nowych rzeczy o sobie. Dochodzą do wniosku, że są osobami, które potrafią pokonywać własne lęki, mogą otwierać się na nowe doświadczenia, robić coś niecodziennego, dzięki zdobyciu umiejętności współpracy w grupie mogą żyć w społeczeństwie, a nie pozostawać w izolacji, a często znaleźć się w środowisku osób pełnosprawnych, co przyczynia się do pozbycia wielu kompleksów [Rackowska 2009].

Fot. 5.

Fot. 6.

Fot. 7.

Fot. 8.

Fot. 9.

Fot. 5. Jazda zaprzęgowa -
przejażdżki bryczką

Fot. 6. Ski-sking – sporty zimowe
z wykorzystaniem koni

Fot. 7. Jazda wierzchem – nauka
jazdy konnej

Fot. 8. Pielęgnacja i karmienie koni
w gospodarstwie agroturystycznym

Fot. 9, 10. Użycie koni w hipoterapii
dzieci niepełnosprawnych

Źródło fotografii: materiały własne -
prezentacje z wykładów
K. Kazimierza-Kosiniaka dot.
turystyki wiejskiej

Fot. 10.

Podsumowanie

Wraz z ekonomicznym, społecznym i kulturowym rozwojem obszarów wiejskich, szczególnie w ostatnich dekadach minionego stulecia, znacząco wzrosła rola przedsięwzięć związanych z turystyką wiejską. Dynamika rozwoju działalności w tym zakresie jest satysfakcjonująca, co sprzyja rozwiązywaniu problemów w zakresie zmian zachodzących w strukturze obszarów wiejskich, a przede wszystkim generuje nowe miejsca pracy dla ludności zamieszkującej obszary wiejskie. Działalność turystyczna w obszarach o szczególnych atrakcjach geograficzno-przyrodniczych, a równocześnie dużym rozdrobnieniu agrarnym i niskiej jakości ziemi stała się receptą na pozyskiwanie początkowo dodatkowych źródeł dochodu przez mieszkańców wsi, którzy nie mieli szans rozwoju, szczególnie po wejściu gospodarki rynkowej, a po pewnym czasie nawet źródłem podstawowego dochodu dla całej rodziny.

Programy promujące działalność – najpierw pod hasłem agroturystyki – zaczęły przynosić pozytywne skutki, co zachęcało do podejmowania coraz to nowych form działalności w tym zakresie. Sukcesywnie rozwijały się nowe gałęzie agroturystyki, których celem była również ochrona przyrody i środowiska naturalnego. Pod tym hasłem rozwijały się dalsze formy usług turystycznych jak ekoturystyka czy też eko-agroturystyka.

Należy podkreślić, że te podstawowe formy turystyki wiejskiej stały się dobrodziejstwem dla usługodawców, czyli mieszkańców wsi, głównie rolników lub właścicieli niewielkich gospodarstw, ale też dla usługobiorców, tj. społeczeństwa chcącego odpoczywać na łonie natury, a równocześnie mającego niewielkie zasoby materialne. Ta różnorodność form wypoczynku na wsi nazywana ogólnie **turystyką zieloną** generuje też dodatkowy sektor działalności komplementarnej. Migracja coraz większych grup preferujących te formy wypoczynku stwarza bowiem konieczność rozwinięcia sektora usług bezpośrednich, jak też pośrednich, głównie w zakresie handlu, rzemiosła o charakterze regionalnym, ale też różnych wytworów kultury ludowej. Usługodawcy z kolei bacznie obserwują preferencje turystów i ich oczekiwania dążąc do osiągania sukcesów osobistych i dzięki działalności organizacji turystycznych zmierzających do poszerzania atrakcji w środowisku, w którym prowadzona jest działalność.

Poruszane w opracowaniu zagadnienia, związane z różnorodnością form turystyki wiejskiej, zmierzają z jednej strony do przedstawienia charakterystycznych dla każdego przedsięwzięcia działań, z drugiej strony zwracają uwagę na efektywność wynikającą z podejmowanych na coraz szerszą skalę inicjatyw w tym zakresie.

Poza zagadnieniami o charakterze ogólnym związanymi z prowadzeniem turystyki wiejskiej w Polsce, jak i w krajach Europy Zachodniej zwraca się do upowszechniania nowych, chociaż niełatwych form w tym obszarze działalności. W tym też względzie należy wspomnieć o zagadnieniu, któremu poświęcono obszerny rozdział dotyczący turystyki wiejskiej dla osób niepełnosprawnych o różnym stopniu i zakresie niepełnosprawności. Należy podkreślić, że jakkolwiek działalność ta nie należy do łatwych to winna być przedmiotem zainteresowań ze strony usługodawców, na których spoczywa obowiązek pokonania wielu barier związanych z koniecznością dostosowania się do obowiązujących w tym względzie przepisów. Pomimo tych trudności turystyka wiejska osób niepełnosprawnych zaczyna się rozwijać i cieszyć rosnącym zainteresowaniem tej grupy społecznej, co ma istotne znaczenie społeczne i etyczne.

Reasumując, należy stwierdzić, że podjęta w okresie przemian systemowych w Polsce idea turystyki wiejskiej sprawdziła się w praktyce. Przyczyniła się bowiem do rozwiązywania problemów bezrobocia w wielu regionach kraju, wpłynęła na transformację agrarną, a generalnie na poprawę statusu materialnego mieszkańców obszarów wiejskich dotkniętych dużym bezrobociem. Z drugiej strony stworzyła szerokie możliwości wypoczynku na łonie natury dla wszystkich grup społecznych, co ze względów cywilizacyjnych, a szczególnie promocji zdrowia, a także ochrony środowiska naturalnego stanowi o istotnym rozwiązaniu systemowym.

Bibliografia

- Balrynowska-Fic J. 1999. Właściwości i metodyka ćwiczeń fizycznych oraz sport inwalidzki. PZWL. Warszawa, s. 381.
- Bielec G., Półtorak W., Warchoł Ł. 2011. Zarys teorii i metodyki rekreacji ruchowej. Proksenia. Kraków, s. 40.
- Błądek Z. 2003. Hotele bez barier. Przystosowanie do potrzeb osób niepełnosprawnych. ALBUS. Poznań, s. 23.
- Borowicka A., Borowicka A., Heliński W. (red.). 2007. Tworzenie i dostosowanie produktów turystycznych do potrzeb osób niepełnosprawnych. Forum Turystki Regionów. Szczecin, s. 57, 74.
- Czech A. 2009. Rola zwierząt w agroturystyce – sport, turystyka, rekreacja. Praca magisterska, GWSH, Katowice.
- Dębniowska M., Tkaczuk M. 1997. Agroturystyka: koszty, ceny, efekty. Warszawa, s. 14-15, 163.
- Drzewiecki M. 2002. Podstawy agroturystyki. Bydgoszcz, s. 41, 79-80.
- Dziedzic J. 1996. Kultura fizyczna osób niepełnosprawnych. AWF. Poznań, s. 78.
- Gaworecki W. 2003. Turystyka. Warszawa, s. 91.
- Gurgul E. 2005. Agroturystyka jako element rozwoju i promocji regionu. Sekcja wyd. Polit. Częstochowa, s. 24.

Jenczmionka J. 2012. Turystyka wiejska osób niepełnosprawnych jako forma rehabilitacji i rekreacji. Praca dyplomowa, GWSH. Katowice.

Kiperski J., Ostrowska A. (red.). 1994. Stan rehabilitacji i potrzeby rehabilitacyjne osób o poszczególnych rodzajach niepełnosprawności. IFiS PAN. Warszawa, s. 56.

Kiryluk H. 2003. Rola i zadania samorządów terytorialnych w rozwoju gospodarki turystycznej [w:] Ekonomiczno-organizacyjne warunki rozwoju turystyki i rekreacji. Wyd. Politechniki Białostockiej. Białystok, s. 39.

Kmita-Dziasek E. (red.), Raciborski J. 2005. Prawno-finansowe uwarunkowania prowadzenia usług turystycznych na polskiej wsi po akcesji do UE: poradnik praktyczny [opracowanie zbiorowe; Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie, Oddział w Krakowie, Kraków.

Kosiniak-Kamysz K. 2006. Popularyzacja konnej agroturystyki w Polsce, Agroturystyka i usługi towarzyszące. Wyd. MSDR, Kraków.

Kosiniak-Kamysz K., Kruczek D., Kucharczyk D., Czech A. i wsp. 2012. Turystyka wiejska – podstawy organizacji i charakterystyka działalności. Monografia, GWSH. Katowice.

Kotowski S. 2008. Przewodnik po problematyce niewidomych i słabo widzących. Trakt. Warszawa, s. 210.

Krzemiński, M. P. (red.). 2002. Górską turystyką jeździecką. Wyd. Ostoja, Kraków.

Legienis H. 2002. Baza agroturystyczna w kraju i regionach. Instytut Turystyki. Warszawa, s. 38.

Łobozewicz T. 2000. Turystyka i rekreacja ludzi niepełnosprawnych. Wyższa Szkoła Ekonomiczna. Warszawa, s. 85.

Majewski J., Lane B. 2003. Turystyka wiejska i rozwój lokalny. Warszawa, s. 33.

Milewska M. 2007. Vademecum organizatora turystyki niepełnosprawnych. Wyd. WSTH. Łódź, s. 132, 152-153.

Młynarczyk K. 2002. Agroturystyka. Olsztyn, s. 10, 197.

Mróz W. (red.). 1999. Rekreacja i turystyka konna w gospodarstwie agroturystycznym. Wyd. Fund. Progr. Pomocy Rol., Warszawa.

Naurocka E. 2001. Znaczenie władz lokalnych w rozwoju agroturystyki [w:] Turystyka wiejska czynnikiem ożywienia terenów wiejskich. Krajowe Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich Oddział w Krakowie. Kraków, s. 90.

Nowakowska-Hapka H., Stanek D. 2005. Usługi uatrakcyjnijające pobyt w gospodarstwie agroturystycznym. „Wieś i Doradztwo” nr 3-4, s. 26.

Otrębański M. (red.). 1998. Marketingowa strategia rozwoju przestrzeni. Wrocław, s. 18.

Panasiuk A. (red.). 2005. Marketing usług turystycznych. PWN. Warszawa, s. 70.

Paszkowicz M. 2009. Wybrane aspekty funkcjonowania osób z niepełnosprawnościami. Fundacja Wydawnicza JM. Zielona Góra, s. 128.

Rączkowska A. 2009. Koń – wspaniały terapeuta. Miesięcznik „Koń Polski” Nr 7/09, s. 5.

Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej 15 listopada 2007 r. w sprawie turnusów rehabilitacyjnych osób niepełnosprawnych (Dz. U. Nr 230, poz. 1694).

Różycka E. 2004. Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku. Tom 3. Wyd. Akademickie Żak. Warszawa, s. 646.

Sanders T. 2000. Co pomaga a co szkodzi? Wyd. Przegląd Reader's Digest. Warszawa, s. 196.

Strumińska A. 2007. Psychopedagogiczne aspekty hipoterapii dzieci i młodzieży niepełnosprawnej intelektualnie. Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne. Warszawa, s. 16-20.

Sznajder M., Przezbórska L. 2006. Agroturystyka. Warszawa, s. 18, 47, 48, 131-132, 144, 146.

Ustawa z dn. 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 2008 r. Nr 14, poz. 92), art. 7-9.

Walas B. 2009. Założenia marketingowej strategii Polski w sektorze turystyki na lata 2008-2015 [w:] Nowe Problemy Turystyki, s. 1.

Wojtasik L., Taube R. D. 2006. Reklama w turystyce i rekreacji. Wyższa Szkoła Hotelarstwa i Gastronomii w Poznaniu. Poznań, s. 48.

Zareba D. 2006. Ekoturystyka. Warszawa, s. 48, 51-52.

Źródła internetowe:

www.apiterapia.net

www.dogoterapia.net

www.doz.pl

www.pro-farm.pl

www.pftw.pl

The variety of forms for tourism in rural areas

Summary: The paper presents issues related to the variety of forms of rural tourism. There have been characterized in detail the various projects undertaken in the field of rural tourism, and evaluated the results of their implementation. In the opinion of the authors, the dynamics of development of tourism activities in rural areas is satisfied. It contributes to solving the problems of unemployment in many regions of the country, contributes to the agrarian transformation, and generally to improve the economic status of people in rural areas, who are affected by high unemployment. On the other hand, rural tourism has created some opportunities of recreational activities for all social groups, and for civilization reasons, especially the promotion of health and the protection of the environment, is the system solution for many vital problems.

prof. dr hab. Kazimierz Kosiniak-Kamysz
mgr Jadwiga Jenczmionka

Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa
im. Wojciecha Korfańskiego w Katowicach

mgr inż. Barbara Jarosz

Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa
Oddział w Krakowie

mgr Agnieszka Tworzyk
mgr inż. Anna Janicka

Uniwersytet Rolniczy w Krakowie
Instytut Ekonomiczno-Społeczny
Zakład Polityki Społecznej i Doradztwa

Małgorzata Bogusz

Historia rozwoju agroturystyki w Polsce

Jedną z form turystyki, która na obszarach wiejskich ma długie tradycje jest **turystyka wiejska**. Jej pierwsze ślady napotyka się już na początku XIX wieku, kiedy znana była jako: „urlop na wsi”, „wczasy pod gruszą” lub „wczasy letniskowe”. Jednak jej znaczenie zaczęło rosnąć dopiero kilkanaście lat temu, gdy turystykę uznano, za jedną z głównych szans rozwoju obszarów wiejskich.

Warto podkreślić, że turystyka wiejska jest jedną z najbardziej rozpowszechnionych form **turystyki alternatywnej**¹, która zapewnia jej uczestnikom ciszę, spokój, odpoczynek czynny w naturalnym środowisku, a także bliski kontakt w miłej atmosferze z ludnością miejscową, w odmiennym stosunku do form turystyki masowej. Dlatego, za turystykę wiejską można uznać tę, która odbywa się na obszarach wiejskich, jest dostosowana do istniejących tam warunków i racjonalnie wykorzystuje naturalne zasoby miejscowe [Dębniowska, Tkaczuk 1997, s. 17]. W tej formie turystyki należy podkreślić znaczenie słowa „wiejski”, które może odzwierciedlać styl życia, wartości i środowisko, pożądane z powodu względnego odosobnienia oraz tempa życia. Przez wielu mieszkańców miast wieś może być postrzegana jako ostoja bezpieczeństwa, z solidnymi wartościami, pośród otwartej przestrzeni oraz piękna przyrody, gdzie każdego traktuje się przyjaźnie i z szacunkiem. Te walory wsi można skutecznie wykorzystać w marketingu [Gaworecki 2010, s. 75].

¹ Turystyka alternatywna (alternative tourism) – termin używany zwykle w odniesieniu do tych form turystyki, które mają na celu uniknięcie negatywnego, a zwiększenie pozytywnego oddziaływania społecznego, kulturowego i ekologicznego; zwykle charakteryzują ją: niewielkie nasilenie, uprawianie samodzielne, niezależne lub w niewielkich grupach, powolny, kontrolowany i regulowany rozwój, nacisk na obcowanie z rodzimą kulturą odwiedzanych terenów z zachowaniem tradycyjnych wartości i społeczności; określana jako odpowiednia, zielona, odpowiedzialna, czy łagodna. Medlik S., *Leksykon podróży, turystyki, hotelarstwa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995, s. 33

Pierwsze ślady koncepcji wykorzystania wsi dla celów wypoczynkowych mieszkańców miast w Polsce można odnaleźć w XIX-wiecznym ruchu regionalistycznym, który propagował wszelkie formy lokalnych inicjatyw kulturalnych i gospodarczych [Drzewiecki 2002, s. 79]. Z drugiej strony, z postulatami wypoczynku na wsi występowali XIX-wieczni „higieniści” – lekarze społecznicy, którzy próbowali przeciwstawić się negatywnym aspektom żywiołowej urbanizacji, a zwłaszcza niezdrowym warunkom życia w ówczesnych wielkich miastach: Warszawie, Krakowie, Lwowie i Łodzi [Drzewiecki 2002, s. 79-84].

Dążeniom tym wyszły naprzeciw ambicje kapitalistycznego mieszczaństwa, które pragnęło choć w części dorównać sferom ziemiańskim i bogatej burżuazji, która już w początkach XIX wieku wyjeżdżała „do wód”, zwykle różnych zagranicznych kąpielisk i uzdrowisk. W tak sprzyjającej atmosferze wyjazdy na podmiejskie letniska stały się w okresie przed I wojną światową modne i popularne. Wtedy właśnie zaczęła się kariera wielu podmiejskich wsi. Miejscem wypoczynku w równej mierze były domy rolników, jak i specjalnie budowane przez bogatych mieszczan letnie domy [Drzewiecki 2002, s. 79-84].

W okresie międzywojennym tradycje ruchu letniskowego zaczęły owocować w latach 30., przyjmując formy zorganizowane. Dość szeroki zakres uprawnień organów samorządowych oraz rozwój instytucji gospodarczych i społecznych umożliwiał popieranie organizacji letnisk. Czynniki te oddziaływały silnie zwłaszcza na Wybrzeżu w atmosferze szerokiej propagandy spraw morza, uprawianej przez Ligę Morską i Kolonialną, oraz autentycznego zainteresowania nimi społeczeństwa polskiego [Drzewiecki 2002, s. 79-84].

Z inicjatywy prorządowej Ligi Popierania Turystyki rozwojem wsi letniskowych zajęły się samorządy lokalne. Usiłowano działać pobudzająco na rzecz budowy domów z przeznaczeniem ich części pod wynajem kwater prywatnych i poprawy stanu sanitarnego wsi. W różnych regionach pojawiły się lokalne organizacje koordynujące działalność.

W 1936 roku powstał Krakowski Związek Letniskowy reprezentujący interesy 300 miejscowości, w rok później w Stanisławowie – Wojewódzki Związek Międzykomunalny „Karpaty Wschodnie”, Komisja Letniskowa Powiatów i Gmin Województwa Tarnopolskiego oraz Związek Letniskowy „Bieszczady” z siedzibą we Lwowie. W 1937 roku Związek Polaków Rzeczypospolitej Polskiej wydał broszurę *Jak urządzić letnisko*.

Po drugiej wojnie światowej możliwość organizacji „wczasów pod gruszą” w budynkach rolników indywidualnych powstała dopiero w 1957 roku, po kolejnej zmianie ekipy partyjno-rządowej na nową, bardziej przychylną gospodarce prywatnej [Drzewiecki 2002, s. 79-84]. Powołana w 1937 roku Spółdzielnia Turystyczna *Gromada*, działająca dla potrzeb środowiska wiejskiego, uczyniła jednym ze swych statutowych zadań organizację wczasów na wsi dla ludności miast. Dlatego po reaktywowaniu spółdzielni w 1957 roku przystąpiono do organizacji wsi letniskowych w formie wczasów pod gruszą [Knecht 2009, s. 160-162]. „Wczasy pod gruszą” były najbardziej podobne do współczesnej agroturystyki, tak pod względem rzeczowym, jak i ideowo-koncepcyjnym. Po pierwsze, miał to być wypoczynek w środowisku odmiennym od miejskiego środowiska pracy oraz odmienny od przełudnionych kurortów, a więc na terenach wiejskich. Po drugie, organizowanie wsi letniskowych z założenia miało stanowić pomoc finansową dla obu stron [Drzewiecki 2010], a mianowicie: pracownikom umożliwić tani wypoczynek, a usługodawcom wiejskim, zwykle słabo zarabiającym, zapewnić dodatkowe dochody. W późniejszym okresie wystąpiło trzecie, bardzo istotne założenie ideowe: wspomaganie procesów przekształcania wsi w kierunku wielofunkcyjności terenów wiejskich. Pod względem rzeczowym, najważniejszą cechą „wczasów pod gruszą” było założenie, że miały one odbywać się w indywidualnych gospodarstwach rolnych, przy czym świadczyły one tylko usługi noclegowe, zaś wyżywienie wczasowiczów przejmowały „uspołecznione” zakłady gastronomiczne [Drzewiecki 2010].

W rezultacie kolejnych zawirowań w polityce społecznej ekip rządzących zmieniła się sytuacja kwater wiejskich. Początkowa „odwilż” polityczno-gospodarcza z przełomu lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych umożliwiła odpłatne wynajmowanie kwater w budynkach prywatnych i mimo sprzeczności tej formy z oficjalnymi tezami o wyższości gospodarki uspołecznionej, władze zgadzały się na obustronne korzyści ekonomiczne: dodatkowe zarobki dla rolników i tani wypoczynek dla ludności miejskiej. Z czasem jednak zgasło „zielone światło” dla inicjatywy prywatnej, niechętnie publikowano dane o jej rozwoju, zaprzeczając oficjalnej tezie, źle widziano bogacenie się jakiej-

kolwiek grupy społecznej [Drzewiecki 2002, s. 79-84].

Kolejny nawrót do gospodarki centralnie planowanej, utworzenie nowych województw w 1975 roku, powołanie w każdym z nich wojewódzkich przedsiębiorstw turystycznych i zmonopolizowanie przez te organizacje obowiązkowego pośrednictwa w wynajmie kwater prywatnych na wsi oraz wynikające stąd wyższe obciążenia podatkowe położyły kres rozwojowi tej formy wypoczynku. W latach 80., po wprowadzeniu stanu wojennego i wkrótce po jego uchyleniu liczne restrykcje administracyjne i ogromne trudności gospodarcze, a także zubożenie społeczeństwa nie sprzyjały odbudowie turystyki na wsi. Powstał wówczas „czarny rynek” kwater prywatnych [Drzewiecki 2002, s. 79-84].

Przełom polityczny i gospodarczy w 1989 roku pozwolił na doskonalenie zasadniczej zmiany w działalności dotychczasowych wsi letniskowych przez likwidację monopolu państwowego i umożliwienie prowadzenia wszelkiej działalności gospodarczej także rolnikom indywidualnym [Ustawa... 1999, 2004]. Pozwoliło to na włączenie do oferty wczasowej usług gastronomicznych, sportowych (w tym wypożyczalni sprzętu) i wiele innych. Wkrótce pojawiły się także szanse uzyskania różnorodnej pomocy finansowej (pożyczek, dotacji, dofinansowania), w ramach środków przedakcesyjnych i dalsze, po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej. Jednocześnie na początku lat osiemdziesiątych XX wieku zaczęła się upowszechniać ideologia turystyki alternatywnej, a z nią popularność aktywnego wypoczynku na terenach wiejskich. W takim kontekście na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku pojawiło się pojęcie agroturystyki, którego geneza wiąże się zarówno z dwuczęściowym źródłosłowem wynikającym z jej lokalizacji na terenach rolniczych (od „agrotechniki”), jak i próbami nawiązania do różnych pojęć w językach zachodnioeuropejskich (*farm tourism* – turystyka zagrodowa, *Urlaub auf dem Bauernhof* – urlop z zagrodzie rolnika, *agritourism*) [Drzewiecki 2009, s. 8-10].

Pojęcie agroturystyki jest używane w Polsce od początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku. Obecny, ewoluujący stale zakres znaczeniowy tego terminu wynika co najmniej z trzech uwarunkowań [Drzewiecki 2009, s. 8-10]:

- 1) założeń ideowych,
- 2) dynamicznego rozwoju podaży i popytu agroturystycznego, związanego ze znaczącym postępem gospodarczym kraju w dwudziestoleciu 1989-2009,
- 3) uregulowań prawnych.

Od kilku lat można zaobserwować wzrost zainteresowania Polaków agroturystyką. Wypoczynek na wsi jest coraz chętniej wybierany przez nich

formą spędzania wolnego czasu. Zainteresowanie agroturystyką w Polsce jest wynikiem procesów obiektywnych, odzwierciedlających interesy ekonomiczne i socjalne trzech grup ludności [Dębniowska, Tkaczuk 1997, s. 18]:

- ludności miejskiej – zaspokaja rosnące potrzeby do zdrowego, spokojnego i taniego wypoczynku,
- rolników – tworzy dodatkowe źródła dochodu, podtrzymuje gospodarstwa rolnicze i budżet domowy,
- wspólnoty wiejskiej (gminy, wsi) – podnosi jej zamożność oraz wzbogaca w środki finansowe budżet samorządowy.

Wzrost zainteresowania agroturystyką widać nie tylko w Polsce, ale i w innych krajach Unii Europejskiej. W krajach należących do UE od lat obserwuje się proces integracji turystyki i wypoczynku z tradycyjnym rolnictwem. Przyczyn rozwoju turystyki wiejskiej w sferze makroekonomicznej należy upatrywać w przynajmniej dwóch zjawiskach o charakterze globalnym. Pierwszym z nich jest realizowana przez wiele krajów UE, koncepcja wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich, gdzie polityka rolna oparta jest na ścisłej kontroli produkcji i sprzyja rozwojowi agroturystyki, m.in. poprzez środki pomocowe na podjęcie czy rozwinięcie działalności agroturystycznej, a także poprzez wsparcie marketingowe otoczenia instytucjonalnego agroturystyki. Drugim zjawiskiem, przyczyniającym się do rozwoju agroturystyki, jest ogólny rozwój turystyki na świecie [Tyran 2005, s. 58-64].

Światowa Organizacja Turystyki UNWTO uważa, że istnieje duży potencjał rynku turystyki wiejskiej. Z przewidywanym tempem wzrostu na poziomie około 6% rocznie, agroturystyka rozwija się szybciej niż ogólny wskaźnik wzrostu dla międzynarodowych przyjazdów turystycznych, ze szczególnym uwzględnieniem krajów Unii Europejskiej [UNWTO 2012a].

Kraje Unii Europejskiej zmieniają się tak jak zmienia się ich społeczeństwo. Podstawowy wpływ na popyt w turystyce mają od kilkunastu lat zmiany demograficzne. Społeczeństwo w UE starzeje się i w związku z tym rośnie zapotrzebowanie na produkty turystyczne dla osób starszych. Społeczeństwo w krajach UE wybiera się też na coraz to krótsze wakacje, ale za to kilka razy w roku, co powoduje, że wzrasta zainteresowanie tańszą formą turystyki, z bezpośrednim kontaktem z naturą, a to daje z całą pewnością agroturystyką.

Wśród wielu powodów, dla których Unia Europejska musiała zwiększyć swoje zaangażowanie w sprawę turystyki wiejskiej, najistotniejszy jest czynnik ekonomiczny, ponieważ dla wielu krajów turystyka ma podstawowe znaczenie gospodarcze. Dzięki redystrybucji dochodu, która następuje,

kiedy turyści z bogatych krajów podróżują do krajów lub regionów biedniejszych, turystyka daje efekt ekonomicznej konwergencji. Dlatego w tym kontekście powinna być traktowana przez UE jako sektor, który otwiera wielkie potencjalne możliwości osiągnięcia jednego z podstawowych celów Unii: zwiększenia poziomu ekonomicznego i zatrudnienia w krajach biedniejszych, a także regionach problemowych [Tyran 2005, s. 58-64].

Niewątpliwie jednak rynek turystyczny w Polsce, jak i w większości pozostałych rynków Unii Europejskiej, jest bardzo trudny. Przynajmniej od 2008 roku obniżenie poziomu ruchu turystycznego dotyczyło większości rynków UE i pogłębiło się w 2009 roku. Przy czym spadek turystyki przyjazdowej do Polski w 2009 roku należał do najwyższych wśród krajów europejskich. Niewątpliwie główne przyczyny wynikały nie tylko z ogólnoświatowej dekonunktury ekonomicznej, ale także z wejścia Polski do strefy Schengen w roku 2008 [Bednarczyk 2010].

Przygotowany przez Ministerstwo Sportu i Turystyki projekt programu rozwoju turystyki do 2020 roku zakłada, że głównym celem będzie: *Wzmocnienie rozwoju konkurencyjnej i innowacyjnej turystyki poprzez wspieranie przedsiębiorstw, organizacji i instytucji oraz inicjatyw sektora turystyki, z poszanowaniem zasad zrównoważonego rozwoju*. Elementami realizacyjnymi celu głównego są m.in.: [Program Rozwoju Turystyki do 2020, s. 35-36]:

- włączenie do systemowego wsparcia sektora turystyki rozwiązań o charakterze innowacyjnym, opartych na wynikach B+R, budujących nowoczesne usługi i ofertę, a także kreujących nowe produkty turystyczne,
- zapewnienie wysokiej jakości usług i zarządzania, poprzez adaptację dla potrzeb sektora potencjału obszarów i dziedzin powiązanych z turystyką typu innowacyjne usługi, e- usługi czy platformy ICT, platformy sprzedażowe,
- budowa sieci klastrowych w turystyce,
- wzmacnianie systemów certyfikacji produktowej i jakościowej, jako jednego z walorów marketingowych i promocyjnych usług turystycznych,
- wykorzystanie regionalnych potencjałów i zasobów do tworzenia specjalizacji turystycznych, jako elementu nowoczesnej i konkurencyjnej gospodarki,
- włączenie wsparcia turystyki w ramach budowy spójności regionalnej i tworzenia szans rozwojowych regionów w oparciu o infrastrukturę, walory i potencjał dla rozwoju turystyki,
- rozwój kompetencji i kwalifikacji kadr oraz innowacyjności w działaniu na rzecz zarzą-

dzania turystyką, jako dziedziną gospodarki opartą na aktywności przedsiębiorców oraz ich innowacyjnych produktach i usługach oraz instytucji, organizacji i podmiotów, realizujących inicjatywy wzmacniające jakość i atrakcyjność oferty turystycznej na poziomie kraju i regionów.

Program rozwoju turystyki do 2020 zakłada również, że zagospodarowanie zasobów naturalnych i krajobrazowych w wyniku ożywiania aktywności na obszarach wiejskich będzie w dużym stopniu podstawą dla rozwoju turystyki zrównoważonej w tym agroturystyki oraz nowych form aktywizacji obszarów wiejskich.

Turystyka wiejska i agroturystyka może stać się specyficzną, wyróżniającą formą turystyki naszego kraju pod warunkiem zachowania oryginalnego charakteru kulturowego i przyrodniczego polskiej wsi. W tym celu należy wykorzystywać podstawowy atut, jakim jest wysoka atrakcyjność turystycznego potencjału polskiej wsi oraz szansę jaką jest członkostwo w Unii Europejskiej, szeroko otwierające Polskę na nowych turystów. Należy także wziąć pod uwagę występujące w Polsce niekorzystne relacje pomiędzy ceną, a jakością produktów i dążyć do ich zmiany. Duże znaczenie w rozwoju turystyki i kreowaniu produktów turystycznych mają środki finansowe. W Polsce dostęp do źródeł finansowania turystyki jest ograniczony i nieproporcjonalnie niski w stosunku do potrzeb rozwojowych turystyki i kreowania nowych produktów i stanowi podstawowe zagrożenie rozwoju turystyki [Kierunki... 2008].

Z każdym rokiem zwiększa się zapotrzebowanie na usługi agroturystyczne. Biorąc pod uwagę walory przyrodnicze i kulturowe danego obszaru ogromną szansę istnienia mają gospodarstwa agroturystyczne. Dla turystów przyjeżdżających z innych regionów Polski i innych krajów mógłby to być wypoczynek połączony z poznawaniem tradycji. Z osób korzystających ze świadczeń gospodarstw agroturystycznych największą grupę stanowią mieszkańcy dużych miast, którzy szukają ciszy, możliwości obcowania z naturą, przyrodą, co z pewnością zapewni im agroturystyka.

Literatura

Analiza rozwoju turystyki w województwie podkarpackim w kontekście rozwoju turystyki w Polsce i na świecie. 2007. Publikacja dostępna online: <http://www.wup-rzeszow.pl/files/699.Analiza.rozwoju.turystyki.pdf>. Dostęp z dnia 23.02.2014.

Bednarczyk M. 2010: Ku przyszłości polskiej turystyki – potencjał konkurencyjności sektora turystycznego. *Acta Scientiarum Polonorum* nr 9.

Dębniewska M., Tkaczuk M. 1997: *Agroturystyka*. Koszty, ceny, efekty, Wydawnictwo Poltex. Warszawa.

Drzewiecki M. 2002: *Podstawy agroturystyki*. Oficyna Wydawnicza Ośrodka Postępu Organizacyjnego. Bydgoszcz.

Drzewiecki M. 2009: *Agroturystyka współczesna w Polsce*. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Turystyki i Hotelarstwa w Gdańsku. Gdańsk.

Drzewiecki M. 2010: *Agroturystyka współczesna w Polsce*. Wyd. Wyższa Szkoła Turystyki i Hotelarstwa. Gdańsk.

Gaworecki W. W. 2010: *Turystyka*. Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne. Warszawa.

Kierunki rozwoju turystyki do 2015, 2008: Ministerstwo Sportu i Turystyki, Warszawa. Publikacja dostępna online: <http://www.msport.gov.pl/article/524-Kierunki-rozwoju-turystyki-do-2-15-roku>. Dostęp z dnia 23.11.2014.

Knecht D. 2009: *Agroturystyka w agrobiznesie*. Wydawnictwo C. H. Beck. Warszawa.

Program Rozwoju Turystyki do 2020 roku. http://www.ptsmldz.pl/gallery/program.rozwoju.turystyki.do_2020_roku.pdf Dostęp z dnia 10.11.2016.

The World Tourism Organization: UNWTO 2012a: Publikacja dostępna online: *Rural Tourism in Europe: Experiences, Development and Perspectives*. <http://pub.unwto.org/epages/Store.sf/?ObjectPath=/Shops/Infoshop/Products/1354/SubProducts/1354-1>. Dostęp z dnia 20.04.2012.

Tyran E. 2005: *Podstawy agroturystyki [W:] Agroturystyka i usługi towarzyszące*. Red. Kania J., Musiał W., Leśniak L. Wydawnictwo MSDR. Kraków.

Ustawa z dnia 19 listopada 1999 r. Prawo działalności gospodarczej (Dz.U. 1999 nr 101 poz. 1178)

Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (Dz.U. 2004 nr 173 poz. 1807)

The history of development in agritourism in Poland

Summary: The concept of rural tourism is used in Poland since the early nineties of the twentieth century. Recreation in the countryside is increasingly willing chosen by the tourist. The interest in rural tourism in Poland is the result of objective processes, reflecting the economic interests and social groups living in the countryside. The increased interest in rural tourism is reflected not only in Poland but also in other countries of the European Union. In countries belonging to the EU the process of integration of tourism and recreation with traditional agriculture is observed for years.

dr inż. Małgorzata Bogusz

Uniwersytet Rolniczy w Krakowie
Instytut Ekonomiczno-Społeczny
Zakład Polityki Społecznej i Doradztwa

Zdzisław Jan Dudek

Społeczne Gospodarstwo Rolne "Oaza Pod Lasem" w Daleszynie – przykład wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich

Wprowadzenie

Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich każdorazowo był i jest włączany do każdej polskiej strategii rozwoju już od ponad 20 lat. Celem wskazywanym w tych strategiach był i jest rozwój gospodarczy, społeczny i kulturalny polskiej wsi. Od początku transformacji podejmowane są działania umożliwiające przetrwanie obszarów wiejskich jako miejsca życia, pracy i rekreacji.

Rolnicy zawsze mieli podstawowy udział w życiu wsi i wnosili ogromny wkład w gospodarkę lokalną. Współczesne pokolenie osób pracujących w gospodarstwach rolnych na roli łączy funkcje rolnika, przedsiębiorcy i przyjaciela przyrody. Dotychczas wprowadzane reformy sprawiły, że rolnicy stali się bardziej prorynkowi. Niektórzy z nich sami przetwarzają żywność i sprzedają ją lokalnie, pobudzając tym rozwój gospodarki wiejskiej. Rolnicy współuczestniczą w rozwoju społecznym i kulturowym wsi poprzez udział w lokalnych przedsięwzięciach kulturalnych, tworzenie nowych przedsięwzięć, w tym przedsięwzięć z zakresu turystyki wiejskiej i włączanie w te przedsięwzięcia społeczność lokalną. W ten sposób pomagają również zapewnić przyszłość młodym pokoleniom rolników.

Celem polityki państwa skierowanej do rolników jest stymulowanie ich, aby stawali się przedsiębiorcami, prowadząc bezpośrednią sprzedaż swoich towarów i reagując na sygnały rynkowe dotyczące podaży i popytu. Mają oni swobodę wyboru w zakresie rodzaju produkcji na podstawie własnego planu biznesu i przewidywań dotyczących preferencji konsumentów. Współczesna polityka wspiera ich w podejmowaniu nowych rodzajów działalności, takich jak prowadzenie sklepu z produktami rolnymi, praca rzemieślnicza, przedsięwzięcia kulturalne lub projekty na rzecz odnowy wsi i infrastruktury wiejskiej oraz tworzenia lokalnych miejsc pracy. Działania te nie muszą być bezpośrednio związane z rolnictwem.

Różnorodność i piękno krajobrazu obszarów wiejskich w Polsce czynią je ulubionymi miejscami rekreacji i wypoczynku. Wakacje na wsi stwarzają mieszkańcom miast możliwość ponownego doświadczenia zapomnianych tradycji wiejskich, a także odpoczynku w czystym środowisku i zakosztowania świeżej żywności prosto od producenta. Wielu rolników oferuje wygodne zakwaterowanie dla całej rodziny w zaadaptowanych pomieszczeniach gospodarskich, jak również stwarza możliwość wzięcia udziału w licznych czynnościach związanych z funkcjonowaniem gospodarstwa rolnego [Wspólna Polityka Rolna, <http://ec.europa.eu>].

Transformacja ustrojowa niesie ze sobą również negatywne skutki. Zdaniem autora, po roku 1989 doszło do znacznej polaryzacji polskiego społeczeństwa, co ogólnie powoduje pewną marginalizację niektórych problemów obszarów wiejskich.

W Polsce gospodarstwa rolne różnią się pod względem struktury i sytuacji ekonomicznej. Około 280 tys. gospodarstw rolnych to duże gospodarstwa, o wielkości ekonomicznej 8 ESU i więcej. Grupa ta jest wewnętrznie zróżnicowana, jednakże stanowi rozwojowy sektor rolnictwa. Niemniej, liczbę niespełna 100 tys. stanowią gospodarstwa mniejsze, osiągające 6-8 ESU, które ze względu na słabszą kondycję ekonomiczną wymagają wsparcia. Występują one głównie w gminach o rozdrobnionej strukturze agrarnej (województwa: podkarpackie, małopolskie, świętokrzyskie, śląskie i lubelskie). Inną grupą gospodarstw są te, które posiadają potencjał w zakresie innowacyjności i przedsiębiorczości, co oznacza, że potrafią stać się wielofunkcyjnymi (łączyć rolnictwo z działalnością około- lub pozarolniczą). Jednakże owa wielofunkcyjność skazana jest na ewolucję w kierunku industrializacji, a dwuzawodowi właściciele gospodarstw, stanowiąca 4-6% ogółu gospodarstw w kraju, prawdopodobnie przetrwa, ale nie będzie akumulowała ziemi i nie będzie rozwijała produkcji towarowej. Kolejną kategorią są gospodarstwa domowe z gospodarstwami rolnymi [Michna 2005]. Niektóre z nich realizują niewielką produkcję towarową i korzystają z dopłat unijnych,

natomiast nie rozwijają się. Jest to zjawisko "ostatniego" pokolenia. Każdego roku 2-3% tych gospodarstw zanika, przy czym w latach 2002-2010 były to głównie gospodarstwa o powierzchni 1-5 ha. Wkrótce zniknąć będą gospodarstwa o powierzchni 1-10 ha. Niepokojącym zjawiskiem jest również to, iż co najmniej 50% zwierząt gospodarskich (poza drobiem) znajduje się w gospodarstwach rolnych, które nie posiadają zdolności do odtwarzania potencjału produkcyjnego. Pod koniec lat 90. ubiegłego stulecia rozpoczął się proces zanikania tych gospodarstw. Sytuacja jest trudna i wymaga przede wszystkim edukacji całego społeczeństwa w zakresie negatywnych konsekwencji tego procesu [Michna 2011].

Oczekiwania społeczne dotyczące kierunków rozwoju obszarów wiejskich

Wizja przyszłych obszarów wiejskich – to tętniąca życiem wieś i organiczna gospodarka wiejska, przyjaźniejsza środowisku – to wieś organiczna, która należy do każdego z nas, to wieś należąca do ludzi, a nade wszystko – to siedlisko ludzi zdrowych. To człowiek, zdrowy człowiek w tej wizji jest najważniejszy, a nie wolny rynek; to rolnicy i mieszkańcy wsi powinni sami zarządzać obszarami wiejskimi, z pożytkiem dla nas wszystkich. Powinni oni zapewnić nam nowe dobra publiczne, z których najważniejsze to utrzymanie w dobrym stanie gleb, krajobrazu i różnorodności biologicznej oraz krzewienie siedliskowej kultury zdrowotnej. Niestety, współczesny rynek nie chce inwestować w te dobra publiczne.

Dla ludzi żyjących współcześnie, w najbliższej przyszłości oraz dla przyszłych pokoleń coraz większe znaczenie będzie miało nowe wielofunkcyjne rolnictwo społeczne. Rolnictwo to preferuje rozsądne korzystanie z zasobów przyrodniczych, co będzie miało zasadnicze znaczenie dla produkcji "zdrowej" żywności oraz dla jakości życia. Historia i dzieje narodu polskiego nie pozwoliły nam zrealizować wizji naszych przodków, szczególnie tych z XIX wieku (okres uwłaszczania chłopów polskich i okresu pozytywizmu). Cały ten historyczny kontekst sprowadzał się zawsze do walki o życie, o niepodległość i o tożsamość narodową, o język polski, o prawa człowieka. Tak, człowieka, który do dzisiaj jest tylko elementem – przedmiotem gry wolnego rynku, bezwzględnie wykorzystywanym przez silniejszych. Dzisiaj nie ma już potrzeby walki, należy budować, łączyć, a nie dzielić. Powinno się uczyć jak budować, skąd czerpać wiedzę, gdzie szukać pozytywnych wzorców i jak wdrażać tę wiedzę w swoim gospodarstwie rolnym, gospodarstwie domowym, w swojej rodzinie, w swojej wsi oraz w jaki sposób przekazywać to doświadczenie następnym pokoleniom. Na dzisiaj-

szych obszarach wiejskich należy zbudować nowe społeczeństwo organiczne, które powinno stać się nowoczesną i uniwersalną sferą kreatywnej aktywności twórczej i edukacyjnej zdrowego człowieka, oparte na pozytywnych relacjach międzyludzkich i organicznym rozwoju. Powinno ono generować, w swoim przebudowywanym otoczeniu, nowe dobra publiczne, ale i te prywatne (indywidualne). Jedynie społeczeństwo otwarte, silne ekonomicznie, poprzez umiłowanie przyrody i swój organiczny rozwój, zdoła zachować obszary wiejskie dla następnych pokoleń. W działaniach tych społeczeństwo organiczne bezwzględnie powinno przestrzegać legalizmu swoich poczynań, dostosowanych każdorazowo do obecnych (aktualnych) obowiązujących warunków prawno-administracyjnych. Takie postępowanie pozwoli na stworzenie naturalnej równowagi, z równoczesnym zachowaniem porządku publicznego i prawa, a tym samym nie będzie stwarzało pretekstu do ingerencji ze strony państwa. Państwo, nieświadomie dało nam narzędzie do budowy takiego nowego, odrodzonego, na nowo zorganizowanego społeczeństwa organicznego. Tym narzędziem do wykorzystania w budowaniu nowej wizji jest Konstytucja RP z jej zapisem dotyczącym społecznej gospodarki rynkowej. Społeczna gospodarka rynkowa jest stosowana przez rządzących jedynie jako nic nieznaczący wyznacznik polityki i strategii gospodarczej, a jest ona zapisana:

- w polskiej Konstytucji (art. 20) – "Społeczna gospodarka rynkowa oparta jest na wolności działalności gospodarczej, własności prywatnej oraz solidarności [...]", ale jest to zapis martwy;
- w dokumentach Unii Europejskiej – "Prawo wspólnotowe odwołuje się do modelu społecznej gospodarki rynkowej", do którego Polska nie dostosowała swojej strategii społeczno-gospodarczej.

Nowa oświata organiczna w rozwoju obszarów wiejskich – Spółka "Mutual Credo" Organizacja Pożytku Publicznego i Fundacja "Do Ut Des" jako innowatorzy organiczni

Zaproponowany, nowy model gospodarki organicznej adresowanej do mieszkańców obszarów wiejskich, jest oparty na społecznej gospodarce rynkowej. W tej innowacyjnej propozycji, dostrzeżono potrzebę dążenia do połączenia materialnej funkcji gospodarki z realizacją określonych wartości społecznych – z akcentem na wartości, a nie na rynek. Te dwie sfery powinny stać się motorem organicznych działań na rzecz wspólnego organicznego dobra publicznego. Polityka gospodarcza i polityka socjalna powinny stanowić jedność, ponieważ istnieje między nimi, w pierwotnym założeniu (XIX wiek), pozytywne sprzężenie zwrotne. Dzięki ta-

kiemu sprzężeniu zwrotnemu mogą zacząć formować się nowe kooperacje społeczne na poziomie niezbędnym dla prawidłowego funkcjonowania zarówno państwa, jak i społeczeństwa organicznego. Będą tworzyły dla tych kooperacji nowe możliwości włączenia się w sposób aktywny w procesy gospodarcze, gdzie rolnictwo będzie występowało jako pełnoprawny (upodmiotowiony) składnik rynkowy nowego modelu. Przy czym, ten nowy rynek będzie służył przede wszystkim konsumentom (ludziom), a nie producentom (z wyjątkiem rolnika, realizującego własną produkcję, sprzedaż bezpośrednią i/lub rolniczą sprzedaż detaliczną). W tym nowym modelu gospodarki organicznej, realizowanej poprzez aktywizację ekonomiczną mieszkańców obszarów wiejskich, zapobiegnie się ich marginalizacji i wykluczeniu. Powinien tym samym nastąpić powrót do holistycznego, pluralistycznego i interdyscyplinarnego ujmowania problemów społeczno-gospodarczych.

Innowacja organiczna jest ściśle związana z rozwojem organicznym w kontekście ekorozwoju, rolnictwa zrównoważonego i dobra publicznego, jakim jest zdrowie publiczne oraz służy budowaniu potencjału rozwojowego obszarów wiejskich. Podstawą wiedzy o zdrowiu człowieka dla innowacji organicznej jest naukowa wiedza organiczna (holistyczna) oparta na pozytywnej weryfikacji teorii za pomocą empirycznej metody naukowej w powiązaniu z naukami stosowanymi (praktycznymi) oraz z wykorzystaniem badań wdrożeniowych. Wiedza ta jest transferowana poprzez nowy, organiczny system kształcenia ustawicznego osób dorosłych. Dla nowego, tworzącego się modelu społeczeństwa wiedzy organicznej, istotna jest orientacja na zdrowie, na człowieka, aby wzmacniać jego potencjał intelektualny w celu poprawy jakości życia. Wynikająca z tych założeń nowa strategia edukacji, jako nowy system oświaty organicznej, ma być wdrażania i realizowana na obszarach wiejskich w organizowanych inkubatorach zdrowia, w ramach sieci zdrowych wsi.

Wyzwania związane z budowaniem nowego społeczeństwa organicznego na obszarach wiejskich podjął się podmiot gospodarczy – spółka z ograniczoną odpowiedzialnością, organizacja pożytku publicznego "Mutual Credo" wraz z rodzinną fundacją "Do Ut Des", która jest jedynym współnikiem spółki. Jest to w Polsce pierwsza próba sprawdzenia wrażliwości społecznej otoczenia zewnętrznego – jak zareaguje na inicjatywę, z jakimi jeszcze nie miało nigdy do czynienia. Oba podmioty nie korzystają z żadnych dotacji, żadnych środków publicznych, angażują jedynie własne pieniądze, własny czas (nie ma pracowników, za wyjątkiem jednego obsługującego biuro w Poznaniu). Jako przedsiębiorstwa społeczne, nie kierują się pojęciami stricte ekonomicznymi, nie oczekują, że nakłady finansowe

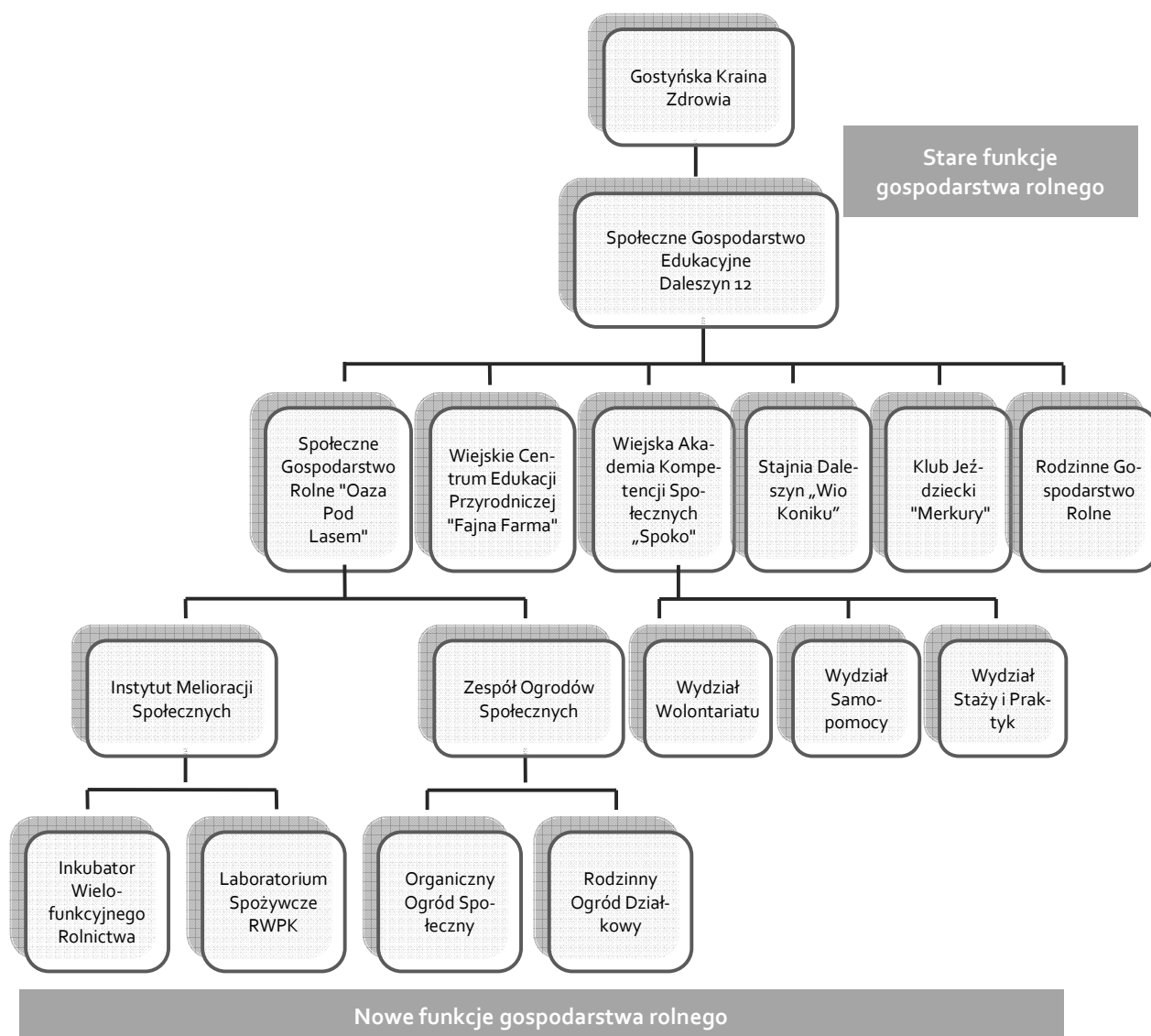
we im się zwrócą lub "uspołeczni" to ich wizerunek. Angażują swój prywatny kapitał, aby pozostawić po sobie wartości, a nie przysparzać współnikom pośrednio indywidualnych dóbr, czy też społecznego poklasku. Swoimi działaniami spółka, wspólnie z fundacją, chcą spowodować, aby państwo zaczęło działać na korzyść mieszkańców obszarów wiejskich, żeby zaczęło respektować Konstytucję, prawa, które ustaliło oraz żeby przestrzegało umów międzynarodowych. Spółka i fundacja będą zabiegać o stworzenie mieszkańcom wsi godnych warunków życia, pracy i rekreacji.

Spółka i fundacja budują swój potencjał społeczny na innych wartościach, co jest niewątpliwie zjawiskiem nowym, i stąd właśnie są oni promotorem innowacji organicznej. Innowacja organiczna, to idea społeczna pracy od podstaw (od nowa), zorientowana na zdrowie człowieka, opierająca się na filozofii pozytywizmu – krzewiąca organiczną kulturę zdrowotną, której głównym założeniem jest uczenie się przez całe życie i praktyczne działanie poprzez upowszechnianie siedliskowej edukacji zdrowotnej i wdrażanie wielofunkcyjnego rolnictwa społecznego. Jest ona zakorzeniona w wiejskim siedlisku integrującym lokalną społeczność, jako wspólnotę organiczną w ramach inkubatorów zdrowia, skupioną wokół wyzwań związanych ze zdrowiem i zmianą stylu życia oraz tworzeniem nowych relacji *wiedza – człowiek – otoczenie – dobra publiczne*.

Szerzenia nowej oświaty organicznej podjęło się Społeczne Gospodarstwo Edukacyjne "Daleszyn 12". Jest ona położona w zasięgu obszaru objętego ochroną przyrody na podstawie ustawy o ochronie przyrody – Krzywińsko-Osiecki Obszar Chronionego Krajobrazu z Zadrzewieniami im. Generała Dezyderego Chłapowskiego i Kompleksem Leśnym Osieczna-Góra. Strukturę graficzną Społecznego Gospodarstwa Edukacyjnego "Daleszyn 12" prezentuje schemat 1, a strukturę zadaniową tabela 1.

Fot. 1. Teren Społecznego Gospodarstwa Edukacyjnego "Daleszyn 12", Źródło: materiały własne Gospodarstwa

Schemat 1. Elementy Społecznego Gospodarstwa Edukacyjnego "Daleszyn 12"

Źródło: opracowanie własne

Spółeczne Gospodarstwo Edukacyjne „Daleszyn 12” jako pojęcie, to wspólna społeczna nieformalna instytucja edukacyjna, prowadzona przez organizację pozarządową "Mutual Credo" i fundację "Do Ut Des", zajmujące się kształceniem z zakresu organicznej kultury zdrowotnej oraz wielofunkcyjnego rolnictwa społecznego, propagujące wiedzę organiczną, zorientowane na przyszłość i dla niej wykorzystujące przeszłość. Organizacje te współpracują z innymi placówkami edukacyjnymi oraz są wspierane elementami nowej wiedzy przez sferę badawczo-rozwojową. Społeczne Gospodarstwo Edukacyjne to także siedziba tej instytucji – Daleszyn 12 – oraz jej słuchacze, personel i e-szkoła (w budowie) z dostępem do wirtualnej biblioteki cyfrowej, jak również zaplecze dydaktyczne, jakim

jest eksperymentalne Społeczne Gospodarstwo Rolne (budynki gospodarstwa, zwierzęta, ziemia wraz całą infrastrukturą). Społeczne Gospodarstwo Edukacyjne posiada tereny rekreacyjno-sportowe, grunty rolne, pastwiska oraz ogrody o łącznej powierzchni 5 ha 8 100 m², w tym 1 ha 1 270 m² to teren Społecznego Gospodarstwa Rolnego "Oaza Pod Lasem".

Spółeczne Gospodarstwo Edukacyjne planuje posiadać swoje odpowiedniki na terenach szkół publicznych i niepublicznych, w tym szkół wyższych (przede wszystkim w zakresie kształcenia meliorantów społecznych). Słuchaczami/ praktykantami szkoły są mieszkańcy obszarów wiejskich (i nie tylko). Organiczny proces dydaktyczny realizowany w szkole jest zorientowany na wyposa-

Tabela 1. Struktura Wielofunkcyjnej Szkoły Organicznej

Element Gostyńskiej Krainy Zdrowia					
Społeczne Gospodarstwo Edukacyjne „Daleszyn 12”					
Wiejskie Centrum Edukacji Przyrodniczej „Fajna Farma”	Społeczne Gospodarstwo Rolne „Oaza Pod Lasem” Gospodarstwo Eksperymentalne Patronat naukowy Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłątaja w Krakowie			Stajnia Daleszyn „Wio Koniku” i Klub Jeździecki „Merkury”	Gospodarstwo Rolne (gospodarstwo rodzinne) Właściciel - funkcje społeczne wiceprezes wielkopolskiego związku hodowców koni, strażak OSP
wychowanie organiczne (funkcje) edukacyjne rekreacyjno-sportowe krajoznawczo-turystyczne promujące zdrowy styl życia zajęcia praktyczne w ogrodzie	organiczne kształcenie ustawiczne uczenie się przez całe życie			szkółka jeździecka, nauka jazdy konnej, organizacja imprez koniowskich, przejażdżki bryczką, udział w zawodach konnych, jeździectwo rekreacyjne	produkcja roślinna, hodowla koni, trzody chlewnej oraz drobiu, usługi rolnicze, usługi schroniska dla koni, praktyki studenckie w stajni, usługi opiekuńcze, sprzedaż bezpośrednia, inkubator kuchenny (catering), obsługa biurowa szkoły, węzeł sanitarno – wypoczynkowy, kolekcja książek, czasopism, zabawek i gier
	osoby dorosłe i ich dzieci				
	Instytut Melioracji Społecznych		Zespół Ogrodów Społecznych		
	Wiedza – umiejętności – kompetencje społeczne kuźnia kadr		Organiczny Ogród Społeczny solidarność międzypokoleniowa		
	Inkubator Wielofunkcyjnego Rolnictwa Społecznego wielofunkcyjne rolnictwo społeczne	Laboratorium Spożywcze RWPK rolnictwo wspierane przez konsumentów	Rodzinny Ogród Działkowy ogrodnictwo wspierane przez rodziny		
dzieci, młodzież z miasta i obszarów wiejskich	mieszkańcy wsi (wyjątek gospodarstwo rolne w mieście) studenci		seniorzy + rodziny (Karta Dużej Rodziny)	dzieci, młodzież, dorośli	rodzina wielopokoleniowa 2 osoby dorosłe + 3 dzieci (w tym jedno dorosłe) + 1 senior
Polak Mały, Polak Młody wolontariat	architekt zmian, apostoł zdrowia wolontariat	meliorant społeczny wolontariat	mentor społeczny, demiurg, wolontariat	wolontariat w stajni	rolnik organiczny
tradycyjne wychowanie młodego pokolenia	obszary wsparcia - wolontariat (rynek pracy, rozwój lokalny, edukacja, ekonomiczno-gospodarczy, handel i usługi, rachunkowość rolna, zarządzanie ryzykiem)		integracja społeczna, usługi opiekuńcze	sport, pasja, hobby, zainteresowania	powrót do rolnictwa tradycyjnego
			współużytkowanie ogrodu (udziały gruntowe)		
Wiejska Akademia Kompetencji Społecznych „Spoko”					
Mutual Credo sp. z o. o. Organizacja Pożytku Publicznego Nadzór prawny, organizacyjny, merytoryczny i IT(obsługa aplikacji) – pracodawca (zakład pracy) Instytut Innowacji Organicznej					
Fundacja Do Ut Des Społeczny Instytut Zdrowia Publicznego, Edukacja społeczna (świadomy konsument, strażnik prawa, przyjaciel polityki)					
Otoczenie społeczne i instytucjonalne					

Źródło: opracowanie własne

żenie słuchaczy w cechy adekwatne do współczesnych wyzwań cywilizacyjnych, takich, jak: postawy innowacyjne, kreatywność, rozwój organiczny, dbałość o zdrowie, aktywność zamiast pasywności i roszczeniowości oraz społeczna odpowiedzialność – to człowiek sam musi być odpowiedzialny za własne życie oraz życie tych, których los od niego zależy. Teren całego gospodarstwa rolnego oraz teren Społecznego Gospodarstwa Rolnego "Oaza Pod Lasem" jest przykładem wspólnej społecznej nieformalnej instytucji edukacyjnej. Absolwentami Społecznego Gospodarstwa Edukacyjnego będą: meliorant społeczny, architekt zmian, apostoł zdrowia, świadomy konsument, Polak Mały, Polak Młody, strażnik prawa, przyjaciel polityki. Siedliskowej edukacji zdrowotnej mają nauczać architektki zmian, a organiczną kulturę zdrowotną mają krzewić apostołowie zdrowia.

Społeczne Gospodarstwo Edukacyjne stanowi nowy innowacyjny model rolnictwa społecznego, który dąży do stworzenia nowych warunków dla funkcjonowania i organicznego rozwoju instytucji społecznych, takich jak: rodzina, rodzinne gospodarstwo rolne i gospodarstwo domowe, dobre sąsiedztwo, integracja międzypokoleniowa, promocja zdrowia, zdrowa konsumpcja, edukacja organiczna oraz kultura chłopska.

Społeczne Gospodarstwo Edukacyjne powstało w nawiązaniu do idei zagrod edukacyjnych, ogrodów jordanowskich, ogrodów społecznych oraz gospodarstw społecznych. Podmiot ten, w rozumieniu ustawy o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 roku z późn. zm., nie jest placówką oświatową, ani nie może być tak postrzegany (jako forma pozaszkolna); w związku z tym nie ma obowiązku jego rejestracji. Jest niekomercyjną instytucją prowadzącą edukację nieformalną – "nauka przez praktykę", połączoną z edukacją rozrywkową (*edutainment*).

Fot. 2. Plac zabaw dla dzieci – „Oaza Pod Lasem”
Źródło: materiały własne Gospodarstwa

Społeczne Gospodarstwo Edukacyjne wdraża program "uczenia się przez całe życie", który zawiera komponenty obejmujące różne grupy osób – od przedszkoli po uniwersytety trzeciego wieku. Jego ideą jest wdrażanie wielofunkcyjnego rolnictwa społecznego, w tym rolnictwa wspieranego przez konsumentów (RWPK), promocja zdrowia i popularyzacja zdrowego stylu życia oraz promocja wsi Daleszyn i Gostyńskiej Krainy Zdrowia (opisanej w dalszej części artykułu). Celem poznawczym jest realizacja tradycyjnych funkcji oraz kreowanie w przestrzeni wiejskiej nowych funkcji, takich jak przestrzeń: produkcyjna, turystyki i rekreacji, gospodarki opartej na wiedzy, innowacji organicznej, wypoczynku i zabawy, realizacji usług społecznych. Przedmiotem działania Społecznego Gospodarstwa Edukacyjnego jest upowszechnianie innowacyjnych rozwiązań w zakresie rozwoju wielofunkcyjnego rolnictwa społecznego, a w szczególności zaspokajanie potrzeb społecznych mieszkańców obszarów wiejskich i wskazywanie praktycznych rozwiązań przy pomocy interaktywnych urządzeń i zajęć dostępnych na obszarze Społecznego Gospodarstwa Edukacyjnego. W tym zakresie Społeczne Gospodarstwo Edukacyjne:

- tworzy i udostępnia na obszarze całego gospodarstwa ekspozycje stałe i sezonowe, składające się z interaktywnych urządzeń i eksponatów (upraw, instalacji), umożliwiając samodzielne przeprowadzanie obserwacji i doświadczeń;
- tworzy dla różnych grup wiekowych (od przedszkola po uniwersytety trzeciego wieku) specjalistyczną infrastrukturę przestrzenną i przy jej wykorzystaniu prezentuje dedykowane programy edukacyjne i poznawcze;
- organizuje niesformalizowane popularno-naukowe pokazy oraz zajęcia praktyczne;
- inspiruje, organizuje lub współorganizuje spotkania, odczyty, wykłady, zielone lekcje, konferencje, seminaria, szkolenia, pokazy, imprezy wiejskie, imprezy rodzinne, imprezy integracyjne oraz uroczystości o charakterze naukowym, artystycznym i kulturalnym;
- inicjuje, wspiera i prowadzi inne projekty i przedsięwzięcia związane z zakresem swojej działalności;
- tworzy i animuje atrakcyjne warunki do zabawy, wypoczynku, nauki, rekreacji, uprawiania turystyki i sportu;
- opracowuje, publikuje i rozpowszechnia wydawnictwa z zakresu swojej działalności.

Dla realizacji przyjętych założeń, w ramach Społecznego Gospodarstwa Edukacyjnego, wyodrębniono cztery jednostki organizacyjne:

Fot. 3. Nauka jazdy konnej w Gospodarstwie
Źródło: materiały własne Gospodarstwa

Model wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich na przykładzie Gostyńskiej Krainy Zdrowia

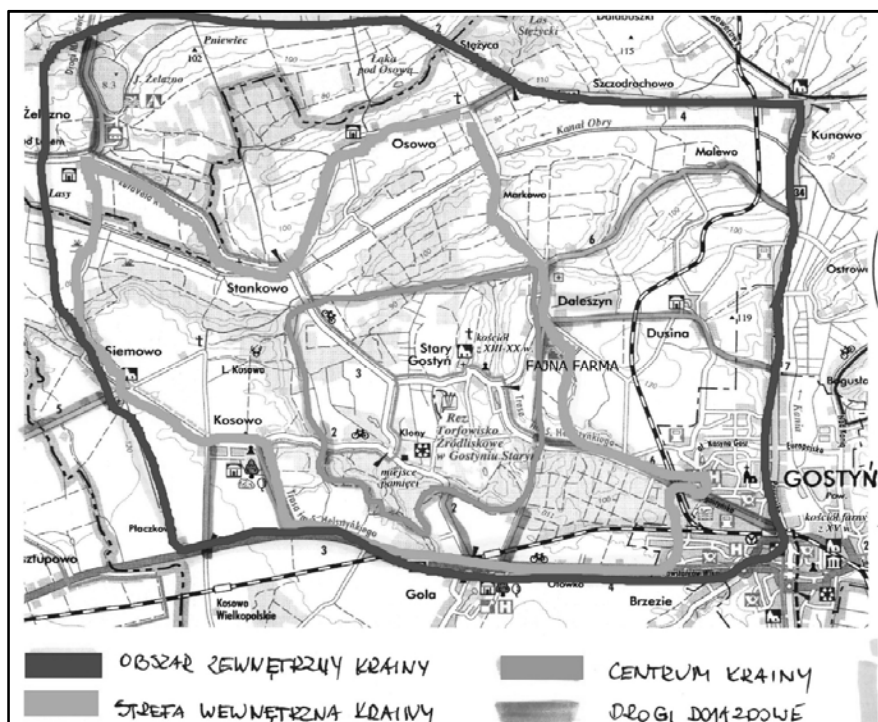
"Rolnictwo dzisiaj" to rolnictwo towarowe (intensywne) i zrównoważone (ekstensywne, w tym ekologiczne), które może być jednocześnie rolnictwem innowacyjnym (w zależności od przyjętej definicji innowacji). "Rolnictwo jutra" to ogólnie przyjęte nowoczesne intensywne rolnictwo produkcyjne oraz zrównoważone rolnictwo wielofunkcyjne, w tym rolnictwo społeczne. Gospodarstwo rolne, w zależności od formy własności, może być gospodarstwem rolnym rodzinnym lub korporacyjnym (również spółdzielczym). Może być również społecznym gospodarstwem rolnym prowadzonym przez organizacje pozarządowe, centra integracji społecznej lub podmioty ekonomii społecznej.

Nowy model wiejskiej gospodarki organicznej, który jest adresowany do mieszkańców obszarów wiejskich jest oparty na konstytucyjnej zasadzie społecznej gospodarki rynkowej. Zaproponowane "rolnictwo jutra" to innowacyjne zrównoważone rolnictwo wielofunkcyjne, w tym rolnictwo społeczne, realizowane w inkubatorach zdrowia, prowadzonych przez rodzinne gospodarstwa rolne (również jednoosobowe) i organizacje pozarządowe oraz gospodarstwa domowe, które nie wypełniają definicji gospodarstwa rolnego oraz innych mieszkańców wsi, w tym właścicieli przydomowych ogrodów wiejskich.

Pewne elementy (funkcje) tego modelu mogą być realizowane przez Rodzinne Ogrody Działkowe oraz Lasy Państwowe. W tym modelu jest również miejsce na rolnictwo społeczne wspierane przez konsumentów (rolnictwo zaangażowane społecznie). Tak sformułowane wielofunkcyjne rolnictwo społeczne zostanie "zakorzenione" w swoim otoczeniu oraz regionie i będzie miało silne oparcie w zasobach danego obszaru i tym samym uatrakcyjni możliwości rozwoju organicznego obszarów wiejskich (siedlisk) w Polsce.

Wielofunkcyjność rozumiana jest jako wykonywanie wielu różnorodnych czynności, mających wiele zastosowań w społecznych gospodarstwach rolnych oraz społecznych gospodarstwach wiejskich. Z kolei wielofunkcyjny rozwój siedlisk (obszarów wiejskich) jest sposobem rozwiązania problemów polskiej wsi, które nie ulegną zasadniczym przeobrażeniom bez zmian w jego lokalnej społeczności i jego bezpośrednim otoczeniu geograficznym i przyrodniczym. Zmiany w tym otoczeniu polegać będą właśnie na prozdrowotnym rozwoju pozarolniczej (organicznej) działalności na wsi (zdrowej wsi).

- 1) **Stajnia Daleszyn "Wio Koniku"** – prowadzona przez instruktora jeździectwa Violetę Grześkowiak, która współpracuje z Klubem Jeździeckim "Merkury". Jest to stary element gospodarstwa rodzinnego, który zmodernizowano na potrzeby edukacyjne gospodarstwa;
- 2) **Wiejskie Centrum Edukacji Przyrodniczej "Fajna Farma" (nowa jednostka)** – prowadzone przez Fundację „Do Ut Des”, zorganizowane na wzór już istniejących tego typu inicjatyw;
- 3) **Spółeczne Gospodarstwo Rolne "Oaza Pod Lasem" (nowa jednostka)** – gospodarstwo eksperymentalne prowadzone przez "Mutual Credo", w skład którego wchodzi:
 - a) **Instytut Melioracji Społecznych**, w tym:
 - Inkubator Wielofunkcyjnego Rolnictwa Społecznego;
 - Laboratorium RWPK (Rolnictwo Wspierane Przez Konsumentów);
 - b) **Zespół Ogrodów Społecznych**, w tym:
 - Organiczny Ogród Społeczny;
 - Rodzinny Ogród Działkowy;
- 4) **Wiejska Akademia Kompetencji Społecznych „Spoko” (nowa jednostka)** – prowadzona przez Fundację „Do Ut Des”, w skład której wchodzi:
 - a) Wydział Wolontariatu;
 - b) Wydział Staży i Praktyk;
 - c) Wydział Samopomocy z klubami: Młodzieżowym, Rodzica, Seniora, Dudków, Pracownika, Kuratora, Studenta, Nadzieja, Praktykanta i Stażysty i inne według potrzeb.

Mapa 1. Koncepcja Gostyńskiej Krainy Zdrowia

Źródło: opracowanie własne

Propozycją wielofunkcyjności połączonej ze zdrową wsią jest model: Gostyńska Kraina Zdrowia. Powierzchnia gminy Gostyń, wchodzącej w skład powiatu gostyńskiego (Wielkopolska), wynosi 137 km², w tym samo miasto Gostyń zajmuje powierzchnię 11 km², a tereny wiejskie – 126 km². Oprócz miasta, w skład gminy wchodzi 21 sołectw, w tym dwa sąsiadujące ze sobą sołectwa – sołectwo Daleszyn wraz z miejscowościami Malewo i Markowo oraz Stary Gostyń z osadą leśną Klony, w których zamieszkuje odpowiednio 556 i 446 osób (stan na 2012 rok). Na terenie wsi Daleszyn i Satry Gostyń, w roku 2015, doprowadzony został internet szerokopasmowy. Pilotażowy model ma być realizowany na terenie tych dwóch sołectw. Przez obszar Starego Gostynia prowadzi szlak turystyczny, jakim jest Międzynarodowa Trasa Rowerowa R9, tzw. Bursztynowy Szlak. Gmina Gostyń charakteryzuje się stosunkowo niewielkim zróżnicowaniem krajobrazu, wyjątkiem jest rozciągający się przy granicy miasta znaczny i zróżnicowany pod względem rzeźby terenu kompleks leśny w Starym Gostyniu i Daleszynie. Las starogostyński i graniczące z nimi las Szwajcarja (oryginalna piosennia, nazwa historyczna), należący do sąsiedniej wsi Kosowo, położone są na malowniczych wzgórzach morenowych. Na obrzeżach znajduje się rezerwat przyrodniczy "Torfowisko Źródliskowe w Gostyniu Starym". Z kolei „las Daleszyński” znajduje się w otoczeniu malowniczych łąk zlokalizowanych nad kanałem Obrzańskim i jego odnogą – rowem Starogostyńskim, do którego wpada do-

płwy z Goli. Cały ten teren znajduje się w granicach Krzywińsko-Osieckiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. Dla potrzeb marketingowych i promocyjnych miejsce realizacji projektu pilotażowego nazywane jest Gostyńską Krainą Zdrowia (mapa 1).

Podsumowanie

Gospodarka rynkowa stawia przed polskimi rolnikami duże wyzwania. Muszą oni sprostać wymogom konkurencji w zakresie produktów rolnych i żywności, co oznacza konieczność obniżania kosztów własnych i dostosowania się do europejskich standardów jakości. Wiele gospodarstw rolnych nie jest w stanie udźwignąć tych obciążeń. Z roku na rok zmniejsza się ich

liczba, szczególnie tych drobnych, do 5 ha. Przedsiębiorstwo na wsi staje się więc jedynym sposobem nie tylko na przetrwanie, ale również na rozwój. Przyszłość otwiera się przed rolnictwem wielofunkcyjnym, funkcjonującym w warunkach zrównoważonego rozwoju. Przykładem takiego gospodarowania jest rolnictwo społeczne. Społeczne Gospodarstwo Rolne "Oaza pod Lasem" oferuje różnorodne usługi społeczne skierowane do wielu grup odbiorców. Działania te odzwierciedlają misję społeczną, wspieraną edukacją, opartą na promocji zdrowia, naturalnej żywności, integracji międzypokoleniowej, zdrowym stylu życia, kultywowaniu tradycji oraz wzmacnianiu poczucia lokalnej tożsamości. Stworzona koncepcja Gostyńskiej Krainy Zdrowia jest uniwersalnym modelem, który może być wykorzystany przez gospodarstwa zlokalizowane w różnych regionach Polski, gotowe rozszerzyć swą dotychczasową działalność o nowe formy.

Literatura

- Michna W. 2005. Zróżnicowanie funkcji gospodarstw rolnych w ujęciu przestrzennym. Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, nr 9. Warszawa
- Michna W. 2011. Aktualizacja prognoz w zakresie struktury i liczby gospodarstw rolnych oraz pogłowia zwierząt gospodarskich w Polsce w perspektywie 2020r. w świetle wstępnych wyników spisu rolnego 2010r.; <https://www.minrol.gov.pl/content/download/39854/221082/version/1/file/Ekspertyza%20dot.%20prognoz%20w%20zakresie%20struktur%20i%20liczby%20gospodarstw%20rolnych%20w%20perspektywie%202020r.pdf>

2007a%20pog%C5%82owia%20z%20wierz%C4%85t%20gospodarski
ch%20w%20Polsce%20w%20perspektywie%202020r..pdf; pobrane:
19.02.2017 r.

Wspólna Polityka Rolna. Ciąg dalszy nastąpi;
<http://ec.europa.eu/agriculture/50-years-of-cap/files/history/history.book.pl.pdf>; pobrane: 18.02.2017 r.

Community-Based Social Farm "Oasis In Forest" in Daleszyn– Example of Multifunctional Rural Development

Summary: The paper presents a concept of community-based social farming, giving the example one of farm situated in Wielkopolska Region. It is an innovative model of organic econ-

omy addressed to residents of rural areas. In other words, it is a sustainable multifunctional agriculture, which includes, among others, the so-called social agriculture carried out by family farms and non-governmental organizations and households that do not fit the definition of an agricultural holding. Such farm combines several functions, includes social, environmental, agricultural and economical. In the end of paper there is given a detailed definition of community-based social farms.

Zdzisław Jan Dudek

Społeczne Gospodarstwo Rolne
"Oaza Pod Lasem" w Daleszynie
www.oazapodlasem.pl

Wioletta Knapik

Wspólnota Gospodarstwa Społecznego (WGS) - definicja

Wspólnota Gospodarstwa Społecznego (WGS), ang. Community-based Social Farming (CSF) – jest nową formą gospodarowania na obszarach wiejskich. W polskich warunkach WGS jako model innowacji społecznej opiera się na wspólnotowym sposobie gospodarowania. To nowatorski system łączący wiele funkcji społecznych, środowiskowych, rolniczych i gospodarczych w ramach gospodarstwa rolnego i gospodarstwa domowego. W ujęciu socjologicznym idea WGS odnosi się do trzech warstw analitycznych: strukturalnej (wspólnota), interakcyjno-funkcjonalnej (układ wzajemnie zależnych elementów) i aksjologicznej (hierarchia wartości). Dla modelu uwzględniającego współwystępowanie, współzależne i uzupełniające się elementy wszystkich tych warstw kluczowymi pojęciami są: więź społeczna oraz wspólnota. Rodzaj powiązań występujących w WGS można określić jako więzi rodzinno-wspólnotowe. WGS to jednostka typu otwartego – nie izoluje się od środowisk, które ją otaczają. Odgrywa rolę integrującą i ma trwały charakter dzięki sile powiązań (więzi) między podmiotami społecznymi zaangażowanymi w działalność gospodarstwa.

Wspólnota Gospodarstwa Społecznego jest nowym rodzajem wspólnoty, wykorzystującym potencjał endogeniczny, zakorzenionym w miejscu swego powstania, włączającym do dotychczasowego rodzinnego grona nowych, niespokrewnionych członków z bliższego i dalszego sąsiedztwa – z obszaru wsi, miasta i jego peryferii. Beneficjentami WGS są różne grupy społeczne – dzieci, młodzież, osoby w wieku produkcyjnym oraz osoby starsze. WGS jest

wspierana przez różne podmioty i organizacje nieformalne i formalne, jak również przez inne gospodarstwa indywidualne i zainteresowanych mieszkańców. WGS, związana ze społecznie zaangażowanym rolnictwem, stanowi element nowego ładu gospodarczego mającego społeczny charakter. Funkcjonuje w określonej wiejskiej przestrzeni społecznej, harmonizującej ze środowiskiem przyrodniczym. Oferuje usługi społeczne, w tym opiekuńcze i terapeutyczne, podejmuje działania edukacyjne i pedagogiczne, sprzyja integracji międzypokoleniowej. Działa w obszarze zdrowia, rynku pracy, turystyki i wypoczynku, sportu i rekreacji, kultury i sztuki, ochrony dziedzictwa kulturowego, tradycyjnego rzemiosła i rękodzielnictwa. Promuje rolnictwo wspierane przez konsumentów, umożliwia w swych ramach wspólne gospodarowanie i wspólne użytkowanie ziemi, stosuje ekologiczne metody uprawy roślin i hodowli zwierząt, zajmuje się lokalnym przetwórstwem (produkty domowe), prowadzi sprzedaż bezpośrednią i rolniczy handel detaliczny oraz świadczy usługi gastronomiczne na potrzeby organizowanych imprez.

W Polsce model WGS jest wdrażany w unikatowym w skali kraju gospodarstwie pilotażowym – Społecznym Gospodarstwie Rolnym "Oaza Pod Lasem" w Daleszynie.

dr hab. Wioletta Knapik

Uniwersytet Rolniczy w Krakowie
Instytut Ekonomiczno-Społeczny
Zakład Polityki Społecznej i Doradztwa

Paweł Socha

Agro-gospodarstwo „Pod Skałą” – rodzinny biznes na Jurze Krakowsko-Częstochowskiej

Gospodarstwo, o którym tu opowiem, położone jest w Przybynowie na Jurze Krakowsko-Częstochowskiej i ma powierzchnię 12 hektarów. Uprawiamy zboża: pszenicę, owies, żyto, jęczmień, które po zebraniu służą jako pasza dla zwierząt z naszego mini zoo. Część gospodarstwa stanowią łąki, z których siano służy także zwierzętom w mini-zoo.

Pomysł utworzenia agro-gospodarstwa „Pod Skałą”, powszechnie zwanego *Agroskałą*, powstał w głowie mojej mamy – Barbary Socha, która w całym procesie „budowania nowego biznesu” była wspierana przez męża Artura. Dziś *Agroskała* jest firmą rodzinną, promującą ideę „Edukacji na Wsi” wśród najmłodszych, a prowadzona jest głównie przez Klaudję i Pawła Socha.

Zacznijmy więc od początku. Był rok 2004, kiedy ja (Paweł) i moje rodzeństwo zaczynaliśmy się powoli rozjeżdżać po Polsce w celu zdobycia edukacji. Jak można łatwo się domyślić, trójka dzieci do utrzymania poza domem to spory wydatek dla domowego budżetu. A był to okres, kiedy podstawowy biznes rodziców (sklep) zaczął przynosić coraz mniejsze dochody ze względu na powstawanie nowych marketów w okolicy. Nasz mały sklep zaczął tracić klientów.

Pomysł na nowe przedsięwzięcie powstał w głowie mamy (Barbary Socha), osoby niezwykle przedsiębiorczej, entuzjastycznie nastawionej do nowych pomysłów, a równocześnie dysponującej zapleczem gospodarczym, chęcią do pracy i wytrwałością w dążeniu do celu. Wspierana przez męża Artura, postanowiła początkowo utworzyć gospodarstwo agroturystyczne, wynajmować pokoje dla gości odwiedzających Jurę Krakowsko-Częstochowską i oczywiście czerpać z tego dodatkowy dochód.

Pomysł ten okazał się trafnym i inspirującym wydarzeniem do utworzenia nowego przedsięwzięcia. Właścicielka gospodarstwa agrotury-

stycznego stwierdziła, iż kolejnym krokiem będzie organizowanie małych przyjęć okolicznościowych. Ten zrealizowany pomysł również się sprawdził. W 2007 roku pojawiła się idea organizacji „super wycieczek na Jurze Krakowsko-Częstochowskiej” dla dzieci z przedszkoli i szkół podstawowych. Rodzice zainwestowali środki finansowe w Skansen Wsi Jurajskiej. Elementem tego skansenu jest kompletnie odrestaurowana chata z 1890 roku, gdzie dzieci mogą poznać jak kiedyś żyli ich dziadkowie i pradiadkowie.

Fot. 1. Mini Skansen Wsi Jurajskiej

Fot. P. Socha

Równolegle z organizacją skansenu powstawało nasze prywatne **mini zoo**. Umieszczono w nim kilka zwierząt, m.in. wielbłąda, lamy, alpakę, osiołki, kózki miniaturowe, owce wrzosówki, danielę, sarenki, krowę szkocką, świnki wietnamskie, kucyki, kaczki mandarynki, króliki, kury ozdobne. Uwzględniając współczesne oczekiwania dzieci, powstał plac zabaw z dmuchanymi zamkami. Wszystkie te trzy atrakcje miały za zadanie przyciągnąć dzieci i pokazać im wieś z trochę innej strony.

Fot. 2. Mini zoo – alpaka Lucjan
Fot. P. Socha

Nie ukrywam, że na początku nie wspierałem rodziców w ich przedsięwzięciu i nawet wątpiłem, aby ktokolwiek i kiedykolwiek chciał zabrać dzieci do Przybynowa, małej wioski na Jurze. Jednak oni nie zwątpili i „ciągnęli ten wózek do przodu”. W 2011 roku została podjęta decyzja, że osobiście zaangażuję się w biznes turystyczny, ale pod warunkiem, że rodzice pozwolą mi zrobić to po mojemu i jednocześnie będą mi pomagać.

W 2012 postawiliśmy na **aktywne warsztaty edukacyjne dla dzieci** i okazało się to hitem. Największą popularnością cieszy się warsztat „Skąd się bierze mleko?”, w którym dzieci mogą poznać drogę mleka od krowy do finalnego produktu, biorą one udział w lekcji dojenia krowy (oczywiście krowy do dojenia są sztuczne, ale żywa krowa jest w mini zoo) i samodzielnie ubijają

Fot. 3. Warsztaty Edykacyjne - Skąd się bierze mleko?
Fot. P. Socha

sobie masło w maselnicach, aby na koniec móc degustować to, co przygotowali przez całe zajęcia.

Zarobione pieniądze **ciągle inwestowaliśmy w biznes poszerzając swoją ofertę** – jak choćby budując nowe sale gościnne i edukacyjne, kupując nowe zwierzęta do mini zoo, czy nowe atrakcje dla placu zabaw dla dzieci. W ten sposób, ciężką pracą, ale też życzliwością i otwartością do ludzi zwiększyliśmy liczbę odwiedzających nas gości z 1500 rocznie na początku działalności do ponad 15 000 gości rocznie obecnie.

Oczywiście **korzystaliśmy także z różnych dotacji unijnych**, a pozyskane środki finansowe przeznaczyliśmy między innymi na wybudowanie kuchni, która jest w stanie obsłużyć dużą liczbę gości jednocześnie, wy-

brukowanie placu kostką, aby pozbyć się błota w okresie nasilonych deszczy, czy nowe elementy wyposażenia placu zabaw dla dzieci. W 2010 roku *Agroskałka* jako jedno z pierwszych gospodarstw agroturystycznych w Polsce dołączyła do **Sieci Zagród Edukacyjnych**, więc śmiało możemy powiedzieć, że jesteśmy pionierami w tej dziedzinie.

Współcześnie nasza oferta jest dwójaka. Z jednej strony ciągle zajmujemy się organizacją imprez okolicznościowych, ale skupiamy się głównie na większych grupach gości, ograniczając mniejsze imprezy, a z drugiej strony skupiamy się na rozwijaniu naszej oferty turystycznej dla najmłodszych gości i nie ukrywamy, że jest to główny kierunek naszego rozwoju. Wraz z żoną Klaudią dążymy do tego, aby *Agroskałka* była **obiektem całorocznym z ofertą edukacyjną na każdą porę roku** i nieskromnie powiem, że jesteśmy na dobrej drodze do realizacji tego planu.

Wśród atrakcji dla wycieczek szkolnych i przedszkolnych są: wizyta w mini zoo; zwiedzanie skansenu wsi jurajskiej z przełomu XIX i XX wieku; aktywne warsztaty edukacyjne z ich atrakcyjnymi nazwami, np. „Co z tego będzie, gdy kura na grzędzie?”, „Skąd się bierze mleko?”, „W krainie miodu”. A ponadto zabawa w parku zabaw z dmuchanymi zamkami; animacje dla dzieci; przejażdżki powozami konnymi. Organizujemy również przyjęcia urodzinowe dla dzieci z atrakcjami. W czasie wizyt w *Agroskałce* zapewniamy własny catering.

Fot. 4. Powozy konne – wycieczki dla dzieci
Fot. P. Socha

Jeśli chodzi o turystów indywidualnych to oni mogą po prostu zwiedzić cały obiekt, ale dwa razy w roku – na majówkę i na długi weekend czerwcowy – organizujemy także „rodzinne niedziele” i wtedy każdy turysta indywidualny może nas odwiedzić i wziąć udział w warsztatach edukacyjnych, które normalnie przygotowujemy tylko dla grup zorganizowanych.

Dla grup wycieczkowych, które odwiedzają nasze agrogospodarstwo organizujemy **konkurs** „Nakręć się na Agroskałkę”, w którym zadaniem jest przygotowanie przez dzieci fotorelacji z odbytej wycieczki w formie filmu video lub prezentacji w PowerPoint.

Fot. 5. Warsztaty Edukacyjne - Krówka Marcysia
Fot. P. Socha

Dzięki takim pracom dzieci mają szansę wygrania bezpłatnych wycieczek do Agroskałki, a my mamy materiał promocyjny i najlepsze rekomendacje, jakie można sobie wymarzyć. Stworzyliśmy w tym celu interesujący i atrakcyjny regulamin konkursu, a część fotorelacji jest dostępna na naszej stronie internetowej.

Podsumowując, Agroskałka była pomysłem na wygenerowanie dodatkowych środków finansowych w celu utrzymania rodziny. Jednak z biegiem czasu, kiedy określiliśmy **kto jest naszym idealnym klientem i jaką konkretnie usługę** chcemy oferować, sprawiło to, iż Agroskałka stała się podstawowym biznesem i głównym źródłem dochodu dla mojej rodziny. Dziś skupiam się na tym, aby jak najlepiej obsługiwać swoich klientów i dostarczać im jak największą przyjemność z pobytu w agro-gospodarstwie „Pod Skalką” w Przybynowie. A ponadto, mam taką zasadę, że „jeśli życie coś mi daje, to należy też życiu coś oddać” – dlatego obiecałem sobie, że będę organizował bezpłatne wycieczki do Agroskałki dla dzieci z Domów Dziecka, oczywiście osobiście pokrywam koszty ich wizyt w naszym agro-gospodarstwie. Doskonale wiem, że dzieci te zostały wystarczająco mocno pokrzywdzone przez los, dlatego chociaż odrobinę chcę im to życie umilić.

Agro-farm "Pod Skalką" - a family business in the region of Krakowsko-Częstochowska Jura

Summary: The paper presents an example of the development of small family farm from agri-farm for family business. In fact it describes the development process from an idea to create agro-farm "Pod Skalką", commonly known as Agroskałka, and its development during last twelve years.

The first idea for new enterprise in family farm was born in 2004, and step by step has been developed from agri-tourism to education farm. Today Agroskałka is a family business, promoting the idea of "Education in Rural Areas" first of all among the youngest population.

Paweł Socha

Agro-gospodarstwo Pod Skalką
w Przybynowie
www.agroskalka.pl

Stanisław Żur

Pszczelarstwo żywiecczyzny – tradycja i edukacja

W numerze 3(88)/2016 czasopisma *Więś i Doradztwo* zaprezentowaliśmy korzyści wynikające z gospodarki pasiecznej. W niniejszym artykule zamierzamy przedstawić formy działalności Związku Pszczelarzy Ziemi Żywieckiej, w którą angażują się również koła pszczelarzy całego powiatu żywieckiego. Koordynacją przedsięwzięć zajmuje się koło żywieckie we współpracy z władzami samorządowymi, a szczególnie ze Starostwem Powiatu Żywieckiego.

Korzystając z gościnnych łamów periodyku lokalnego, jakim jest dwutygodnik społeczno-kulturalny „Nad Sołą i Koszarową”, docieramy do szerokich gremiów jego czytelników. Pismo to jest otwarte bez ograniczeń na każdy z naszych artykułów, które dotyczą całokształtu pracy i życia braci pszczelarskiej oraz nietypowych problemów pszczelarstwa. Podczas okolicznościowych imprez pszczelarskich każdorazowo towarzyszy nam między innymi motto, jakim jest myśl Alberta Einsteina, zawarta w słowach: *„Kiedy pszczoła zniknie z powierzchni ziemi, człowiekowi pozostaną tylko cztery lata życia. Skoro nie będzie pszczoł, nie będzie też zapylania. Zabraknie więc roślin, potem zwierząt. Wreszcie przyjdzie kolej na człowieka.”*

Kierując się tą przestrogą Beskidzki Związek Pszczelarzy „Bartnik” – Koło Pszczelarzy Ziemi Żywieckiej podjęło i kontynuuje swe działania między innymi w ramach Beskidzkiego Stowarzyszenia Rozwoju Obszarów Wiejskich i Kształcenia Ludności w dzielnicy Żywca – Moszczanicy. Celem tych działań jest poszerzenie zakresu nauczania o tematykę pszczelarską w Zespole Szkół Agrotechnicznych i Ogólnokształcących im. Józefa Piłsudskiego w Żywcu. Jednym z podstawowych kroków zrobionym w tym kierunku jest usytuowanie na posesji szkolnej 10-pniowej pasieki z możliwością prowadzenia praktyk pszczelarskich dla młodzieży szkolnej.

Z myślą o perspektywie dalszego działania organizacyjnego opracowana została długofalowa Strategia Rozwoju Pszczelarstwa Powiatu Żywieckiego, kładąca nacisk na pszczelarstwo jako ogniwo bioróżnorodności naszego regionu. Pszczelarstwo w naszym kraju napo-

tyka na różne, trudne do przezwyciężenia problemy – zwłaszcza natury biologicznej. Są to zjawiska ogólnie znane. Istotnym natomiast wydaje się całokształt działalności organizacyjnej polegający na współpracy związku pszczelarskiego zarówno z samorządowymi, jak i różnymi pozarządowymi instytucjami i organizacjami torującymi drogę działania w tych kierunkach.

Podejmowane przez Koło Pszczelarzy Ziemi Żywieckiej kierunki działań coraz wyraźniej wskazują na znaczący postęp. Mimo istniejących zagrożeń liczba rodzin pszczelich z roku na rok sukcesywnie wzrasta. Fakt ten należy zawdzięczać zdeterminowanemu działaniu organizacyjnemu, pozyskaniu chętnych do współpracy gremiów, rosnącej świadomości zrzeszonych w kołach pszczelarzy, zwłaszcza wywodzących się z młodszych pokoleń. Dostrzec tu możemy coraz większe grono pszczelarzy z wyższym wykształceniem rolniczym i pedagogicznym, z jakże cenną i użyteczną na tym polu wiedzą i zaangażowaniem. Popularyzacji i celowości pszczelarstwa służą stające się tu tradycją udane „Święta Miodu”, czy konkursy na wyróżniające się pasieki, organizowane w ramach współdziałania z żywieckim starostwem i magistratem, oraz kołami gospodyń wiejskich.

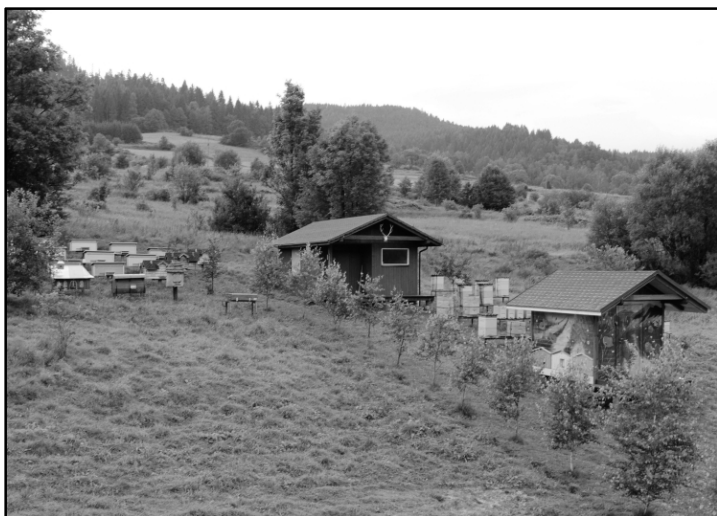

Fot. 1. Stoisko Koła Pszczelarzy Ziemi Żywieckiej, Święto Miodu w Żywcu, 2013

Źródło: <http://www.mck.zywiec.pl/swieto-miodu,984,akt.html>

„Święta Miodu” mają m.in. to do siebie, że w trakcie tych uroczystości pszczelarze mają dogodną sposobność zaprezentowania licznie przybywającym tu gościom tradycyjne i współczesne techniczne oprzyrządowanie pasiek, pozyskiwane owoce pracy pszczół, jak różnogatunkowe miody pozyskiwane na naszym terenie, czy budzące zachwyt wielokształtne świece woskowe. Pokazy nie mogą się obyć bez zademonstrowania gościom naturalnej rodziny pszczoły, zamkniętej w przejrzystym, oszklonym ulu ramowym, świeżo wykonanej kłody – poprzedniczki ula. Prowadzone są interesujące prelekcje z zakresu wiedzy pszczelarskiej uzupełniane materiałem wizualnym. Liczne stoiska oferują też drobny sprzęt pszczelarski i odzież ochronną. Niecodziennej kolorystyki imprezom dodają panie z zaprzyżnionych kół gospodyń wiejskich z całego powiatu, serwując gościom bezpłatne, budzące apetyt różnego rodzaju przekąski, częstokroć sporządzane na bazie miodu.

Uwieńczeniem imprez bywają uhonorowania zasłużonych pszczelarzy stosownymi odznaczeniami związkowymi, a nawet najwyższym z nich, jakim jest Medal im. ks. dr Jana Dzierżona. Natomiast wyróżnionych w ramach konkursów pasiek obdarowuje się stosownymi dyplomami, efektownymi pucharami w dwóch kategoriach pasiek: do 20 i powyżej 20 rodzin pszczelich. Ponadto zwycięzcom wręczane są stosownie do uzyskanych lokat różne cenne urządzenia pasieczne, ufundowane przez władze samorządowe, właściwe miejscu usytuowania wyróżnionej pasieki. Imprezy zaszczycają swą obecnością przedstawiciele lokalnych samorządów, leśnictwa, a nawet duchowieństwa. Każdorazowo uroczystość obejmowana jest patronatem Starosty Powiatu oraz Burmistrza Miasta Żywca.

Fot. 2. Widok na "Pasiekę u Izzydora" w Kamesznicy – w 2016 roku zajęła ona pierwsze miejsce w konkursie do 20 rodzin pszczelich
Fot. W. Wiśniewski

Warto zaznaczyć, że **pasieki biorące udział w konkursach są najczęściej jednostkami edukacyjnymi**, chętnie udostępniającymi swe obejścia osobom zainteresowanym życiem pszczół, a zwłaszcza młodzieży. Pszczelarze udoskonalają swe pracownie, serwują zwiedzającym pozyskane miody. Jury konkursowe każdorazowo składa się z przedstawicieli kompetentnych instytucji: Śląskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego, Zarządu Beskidzkiego Związku Pszczelarzy „Bartnik”, Powiatowego Inspektoratu Weterynarii czy Wydziału Turystyki, Kultury, Sportu i Promocji Starostwa Powiatowego w Żywcu.

Interesujące są kryteria ocen wizytowanych pasiek: lokalizacja pasieki, ogólne wrażenia estetyczne jej zagospodarowania, rodzaj i wygląd uli, pozyskiwane produkty pszczoły i ich wydajność w postaci miodu i pyłku w kilogramach, prowadzona dokumentacja pasieki, częstotliwość wymiany matek, pracownie pasieczne i ich wyposażenie wraz z ich usprawnieniami, posiadane kwalifikacje, posiadanie tematycznej biblioteki, dyscyplina zwalczania warrozy, poszerzanie pastwisk roślin miododajnych przez wzbogacanie ich w różnorodność nasadzenia drzew, krzewów i rozmnażanie roślinności miododajnej, zaangażowanie w działalność związkową czy prenumerata branżowej prasy oraz warunki bhp.

Kierunki działania na rzecz różnorodności, z wyekspozowaniem pszczelarstwa jako ogniwa bioróżnorodności regionu zostały kolektywnie opracowane i zawarte w **Strategii Rozwoju Pszczelarstwa Powiatu Żywieckiego**. Zawiera ona analizę warunków pszczelarstwa w powiecie żywieckim, określa słabe i mocne strony hodowli pszczół, istniejące szanse i zagrożenia na tym polu oraz stojące przed nami wyzwania. W Strategii została także określona wizja pszczelarstwa do 2020 roku, jego misja, a także cele strategiczne oraz kierunki działań i planowane przedsięwzięcia.

W Strategii szczególnej ocenie poddano słabe strony pszczelarstwa – dotyczące nie tylko naszego regionu. A są nimi: malejąca baza roślin miododajnych, brak szeroko pojętej wiedzy i informacji o istniejących pasiekach, brak wiedzy marketingowej oraz bazy dydaktycznej, tradycyjny styl prowadzenia pasiek, brak wystarczającej komunikacji ze społeczeństwem – zwłaszcza w zakresie zagrożeń środowiska pszczół, brak współpracy pomiędzy poszczególnymi kołami pszczelarskimi, brak zabezpieczenia pasiek opuszczonych – pozostawionych bez opieki, brak jednostek certyfikujących w zakresie stosowanej karmy dla pszczół, wzrost cen sprzętu pszczelarskiego, nierównomierne napszczenie

Fot. 3. Domek uloterapii (służący do inhalacji powietrzem z ula) -
"Pasieka u Izydora" w Kamesznicy
Fot. W. Wiśniewski

terenu, niedostateczne respektowanie ogólnych przepisów weterynaryjnych, zaniedbane ugory – ich wykaszanie.

Kolejnym dylematem są istniejące zagrożenia, a składają się na nie takie problemy jak: nowe jednostki chorobowe atakujące rodziny pszczoły niekontrolowane przemieszczanie pasiek – pasieki wędrowne, mała świadomość społeczeństwa o prawidłowym posługiwaniu się środkami ochrony roślin, upowszechniająca się monokultura rolna, wycinka drzew przy braku nowych nasadzeń, duże skażenie środowiska, przepszczenie niektórych regionów duży import miodów pozyskiwanych poniżej kosztów produkcji, likwidacja sadów owocowych i ogrodów kwiatowych – moda na drzewa i krzewy iglaste, GMO – możliwość prowadzenia upraw poza kontrolą, zmiany klimatyczne – brak przedwiośnia i związane z tym zmiany okresu kwitnienia roślin.

Można też stwierdzić mocne, choć nie-liczne, walory pszczelarstwa żywieckiego, a mianowicie: rozdrobnienie pasiek; zrzeszanie się pszczelarzy i wzajemne wsparcie; otwartość i wzajemne dzielenie się wiedzą o prowadzeniu pasiek z nowymi adeptami pszczelarstwa a zwłaszcza wywodzącymi się z młodszego pokolenia; duże zaangażowanie, pasję, rodzinne tradycje pszczelarstwa; umiejętność pozyskiwania środków na unowocześnianie pasiek; bezpośrednia sprzedaż produktów pszczelich; umiejętność odbudowy pasiek przez odkłady.

Wśród szans żywieckiego pszczelarstwa zidentyfikowano m.in.: możliwość pozyskiwania różnego asortymentu produktów pszczelich; zwiększającą się świadomość konsumentów pozyskiwania dobrego miodu;

duże zaludnienie województwa śląskiego gwarantujące dobry rynek zbytu; odbudowę lasów mieszanych; rozwój turystyki i agroturystyki; promowanie różnorodności upraw rolnych; powrót do tradycyjnego ogrodu przydomowego; różnorodność nasadzeń drzew i krzewów miododajnych; pozyskanie do współpracy radnych będących rolnikami; popularność apiterapii u osób w podeszłym wieku; zainteresowanie młodego pokolenia pszczelarstwem, a zwłaszcza rolą pszczół i innych pszczołowatych w środowisku i życiu człowieka; **powstawanie edukacyjnych gospodarstw pszczelarskich**; zatrzymanie młodego pokolenia na wsi – agroturystyka połączona z pszczelarstwem; promowanie miodów żywieckich jako produktów regionalnych; ukierunkowanie pszczelarstwa na małe przydomowe pasieki na terenach wiejskich.

W Strategii Rozwoju Pszczelarstwa określona została również wizja rozwoju pszczelarstwa do 2020 r. Przewiduje się, że w 2020 r. będą prowadzone głównie pasieki w obsadzie do 20 pni, z ich równomiernym rozmieszczeniem na obszarze powiatu, z zabezpieczeniem biologicznej różnorodności przyrody. Równocześnie funkcjonować będą pasieki o większej liczbie rodzin jako pasieki wędrowne, wykorzystywane do zapylania dużych plantacji roślin uprawnych, sadów i jagodników. W oczekiwanym pokryciu terenu, dla zachowania i wzrostu bioróżnorodności na jeden kilometr kwadratowy będzie przypadało od 5 do 7 rodzin pszczelich. Większe pasieki towarowe, liczące powyżej 100 rodzin, będą prowadzone jako podmioty gospodarcze, zatrudniające inne osoby. Pasieki będą prowadzone przez pszczelarzy posiadających przygotowanie teoretyczne i praktyczne, korzystających z najnowszych rozwiązań nauki oraz

Fot. 4. Ręcznie wykonane ozdobne ule drewniane -
"Pasieka u Izydora" w Kamesznicy
Fot. W. Wiśniewski

nowoczesnego sprzętu, a wszelkie prace będą prowadzone z przestrzeganiem kodeksu dobrej praktyki produkcyjnej w pszczelarstwie. Pracownie pszczelarskie będą wyposażone w certyfikowany sprzęt do stosowania w kontakcie z żywnością i będą spełniać wymogi sanitarne. Organizacje pszczelarskie będą współpracować z lokalnymi organizacjami samorządowymi oraz ekologicznymi w realizacji wspólnych zadań zmierzających do utrzymania i wzrostu bioróżnorodności ziemi żywieckiej, najbliższego regionu i kraju. Nastąpi też **wzrost świadomości społeczeństwa o roli pszczół w środowisku naturalnym**.

Strategia Rozwoju Pszczelarstwa nakreśla następujące perspektywiczne kierunki działania:

- 1) **Edukacja dzieci i młodzieży** jako źródło wiedzy o pszczelarstwie i produktach pszczelich oraz roli pszczół w utrzymaniu bioróżnorodności i produkcji rolnej.
- 2) Tworzenie gospodarstw edukacyjnych.
- 3) Kontynuowanie organizowania lokalnych i powiatowych Dni Pszczelarza wraz ze Świętem Miodu.
- 4) Permanentna promocja pszczelarstwa i produktów pszczelich, a także wykorzystania pszczół do zapylania roślin.
- 5) Ochrona zasobów, walorów historycznych i kulturowych pszczelarstwa.
- 6) Zapewnienie tak młodzieży jak i dorosłym dostępu do edukacji w zawodzie pszczelarza.

Przewidywane są następujące kluczowe przedsięwzięcia: (1) Wydanie katalogu/folderu pasiek w formie ścieżki dydaktycznej powiatu żywieckiego; (2) Utworzenie w Żywcu – Moszczanicy **gospodarstwa edukacyjnego i skansenu pszczelarstwa** przy Zespole Szkół Agrotechnicznych i Ogólnokształcących; (3) Utrzymanie ciągłej współpracy pomiędzy jedn. badawczymi i wzorowymi pasiekami; (4) Kontynuacja konkursów na Pasiekę Roku.

Strategia Rozwoju Pszczelarstwa w ramach bazy pożytkowej i zabezpieczenia równowagi ekologicznej przewiduje działania takie działania jak: Promocja nasadzeń drzew i krzewów miododajnych; Podnoszenie świadomości społeczeństwa w zakresie przestrzegania zasad korzystania ze środków owado- i chwastobójczych; Ograniczenie wycinania drzew i krzewów miododajnych; Objęcie dopłatami ARiMR nasadzeń roślinami miododajnymi; Wprowadzenie różnorodności nasadzeń w obszarach planowanych do zalesienia o drzewa i krzewy miododajne wspierając przez to pastwiska pszczele; W porozumieniu z kołami gospodyń wiejskich inicjowanie konkursów na ogrody i ogródki przydomowe umożliwiające bytowanie pszczół i pszczołowatych; Wykreowanie systemu dopłat i preferencji do nasadzeń śródpolnych, wzdłuż dróg oraz w osiedlach o gatunki drzew miododajnych.

W realizacji szczytnych celów jakże cenne są – obok rozumu – szczerze oddanie idei i dobra wola, z

którą można się często spotkać wśród braci pszczelarskiej, jak choćby skromna postać jednego z naszych członków koła pszczelarskiego, który barwnie oddaje wyraz swojej miłości do małej ojczyzny, jaką jest cicha wioska Podbeskidzia – Kalna, z którą związał się od dzieciństwa. Człowiekiem tym jest pan Edward Czernek, który wyraz swej miłości ujął w strofach utworu „Znajome dźwięki”:

*Jak pamięcią sięgam, wsi byłem oddany,
taki mam kierunek życia przypisany.
Nie tak kiedyś było, wieś jest dzisiaj inna,
atmosfera sztywna – nie taka gościnna.*

*Umilkły już na wsi znajome odgłosy,
wołanie furmanów, dźwięk klepania kosa,
czy krzyk gąsiora, co stróżem był stada,
nawet sąsiad przez płot pierwszy nie zagada.*

*Co się porobiło? – co za dziwne czasy?
bramy z domofonem i psy groźnej rasy,
takie, co w pięć sekund szarpną za galoty
i nie da się uciec ścieżką między płoty!*

*Wszystko ogrodzone, bo tak teraz modnie,
domy zmienione w „twierdze” i „warownie”
Nie waż się zapukać – daremnie dłoń trudzić,
bo mógłbyś przypadkiem, niechcący nabrudzić...*

*Tylko w Kalnej jakby czas przystanął chwilę,
choć okazałe też wyrosły wille,
jednak atmosfera miła tu została,
gdyż Matka Fatimska wśród nas zamieszkała!*

*My zgodnie żyjemy, jak w grodzie piastowskim,
„Morgi” od lat z Kalną i Kalna z „Lipowskim”,
a nowo przybyli także się starają,
przyłgnęli do Kalnej i z nami śpiewają.*

*To nasze śpiewanie po rosie się niesie,
Jak się echo niosło wołanie po lesie.
Ton starych melodii wieczorem rozbrzmiewa,
Gdy brać przy harmonii za Kalonką śpiewa!*

Beekeeping in Żywiec region – tradition and education

Summary: The paper presents chosen chances for beekeepers in Żywiec region - the area situated in Beskidy Mountains. Among other the following opportunities can be taken under consideration in the process of beekeeping development: increasing consumer awareness and popularity of honey apitherapy in the elderly; focus on small backyard beekeeping beehives in rural areas; tourism linked to beekeeping; young generation interested in beekeeping, and especially the role of bees in the environment and human life; formation of educational apiaries; a large population of the province of Silesia ensure good market.

Stanisław Żur

Pszczelarz zrzeszony w Kole Pszczelarzy Ziemi Żywieckiej. Członek Beskidzkiego Stowarzyszenia Rozwoju Obszarów Wiejskich i Kształcenia Ludności w Żywcu

Iwona Dudzik

LGD „Między Dalinem a Gościbią” – efekty i plany działania

Wprowadzenie

Głównym celem, który przyświeca każdemu z przedsięwzięć podejmowanych przez lokalne grupy działania jest wspieranie rozwoju obszarów wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW). Działania te dofinansowywane są ze środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW). Instrumentem, który w ramach perspektywy finansowej UE 2014-2020 umożliwia zastosowanie metody LEADER jest RLKS czyli Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność. Cechuje się m.in. szerokim udziałem społeczności lokalnej w tworzeniu i realizacji strategii, współpracą różnych grup interesu, lokalnością oraz partnerstwem trójsektorowym tj.: publicznym, społecznym i gospodarczym.

Budując lokalną strategię rozwoju LGD „Między Dalinem i Gościbią” założyła, że obszar dwu małopolskich gmin wchodzących w jej skład – Myślenice i Sułkowice – jest atrakcyjny krajobrazowo, historycznie, gospodarczo i kulturowo. Obszar ten zamieszkuje 57 tys. osób, a jego cechą charakterystyczną jest lokalne dziedzictwo, w tym tradycje gospodarcze i kulturowe. Priorytetowym celem w LSR uczyniono więc działania zmierzające do wzrostu atrakcyjności tego obszaru poprzez inwestycje w przedsiębiorczość i sferę społeczną oraz rozwój turystyki i rekreacji, a także dbałość o środowisko naturalne.

Stowarzyszenie LGD „Między Dalinem i Gościbią” działa w ramach PROW Osi IV podjęcie LEADER od 2008 roku. W dniu 17 maja 2016 r. w Krakowie odbyło się uroczyste przekazanie umów ramowych dotyczących realizacji LSR na lata 2014-2020. Podpisana przez Samorząd Województwa Małopolskiego umowa o warunkach i sposobie realizacji strategii lokalnego rozwoju kierowanego przez społeczność stała się podstawą do pozyskania środków z Unii Europejskiej dla obszaru gmin Myślenice i Sułkowice.

Zgodnie umową LGD „Między Dalinem i Gościbią” będzie mogła pozyskać kwotę 8 mln zł. O umowie tej zostali poinformowani członkowie LGD na Walnym Zgromadzeniu, które odbyło się 7 czerwca 2016 roku w Myślenicach. W ramach realizacji umowy beneficjenci będą mogli starać się o środki pomocowe PROW m.in. na następujące przedsięwzięcia: otwarcie działalności gospodarczej, poszerzenie istniejącej działalności gospodarczej poprzez stworzenie dodatkowych miejsc pracy, np. z wykorzystaniem rozwiązań innowacyjnych, a także m.in. na stworzenie i oznakowanie szlaków turystycznych, renowację zabytkowych obiektów, czy też budowę i wyposażenie miejsc rekreacji, sportu i wypoczynku w ramach grantów oraz „projektów dużych”.

Efekty działań w okresie aplikacyjnym 2007-2013

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Między Dalinem i Gościbią” w okresie aplikacyjnym 2007-2013 wsparła 117 wniosków na kwotę łączną ponad 8 mln zł. Zrealizowano następujące przedsięwzięcia:

- „Szlak po miejscach kultu i pamięci w Sułkowicach i Myślenicach” – stworzono i oznakowano szlaki figur przydrożnych, kapliczek i innych obiektów historycznych z wykorzystaniem bliskości tras pielgrzymkowych biegnących przez Myślenice, Wadowice, Kalwarię Zebrzydowską, Łagiewniki czy Siepraw;
- „Po zdrowie na Dalin i Gościbią” – stworzono infrastrukturę i usługi dla turystyki aktywnej z wykorzystaniem głównego atutu, jakim jest bliskość aglomeracji Krakowa – potencjalnego rynku zbytu, a także ze względu na atrakcyjne ukształtowanie terenu – Pogórze Wielkie i Pogórze Wiśnickie;
- „Centra wsi, miejsca integracji” – wykreowano miejsca integracji mieszkańców na terenach wiejskich oraz ulepszono dostęp do kultury, sportu i technologii informatycznych;

Fot. 1. Izba Pamięci w Sułkowicach
Źródło: materiały własne LGD MDiG

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania
Między Dalinem i Gościbią

Fot. 2. Odnowa centrum wsi Osieczany
Źródło: materiały własne LGD MDiG

Fot. 3. Skwer poświęcony pamięci księdza
Piotra Wykurza w Trzemesznie
Źródło: materiały własne LGD MDiG

Fot. 4. Wyposażenie Orkiestry Reprezentacyjnej
Miasta i Gminy Myślenice
Źródło: materiały własne LGD MDiG

Fot. 5. Promocja LGD - coroczne
Dni Sułkowic
Źródło: materiały własne LGD MDiG

- „Moja mała firma” – działanie skierowano tylko do mieszkańców obszaru objętego LSR. Jego realizacja doprowadziła do wzrostu dochodów gospodarstw rolnych poprzez: wprowadzenie działalności pozarolniczej, tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw.

Wymienione wyżej przedsięwzięcia realizowane były w ramach działań: (1) Odnowa i rozwój wsi (kwota wypłacona to 3 993 704,45 zł); (2) Małe projekty (wypłacona kwota 195 689,36 zł); (3) Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw (kwota wypłacona – 551 499,00 zł); oraz (4) Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej (kwota wypłacona – 48 302,50 zł).

Dzięki wypłaconym środkom udało się m.in.: odnowić centra wsi wielu miejscowości gminy Myślenice oraz gminy Sułkowice (Osieczany, Poręba, Polanka, Łęki, Jawornik, Rudnik, Krzyszkowice, Trzemeśnia, Drogoinia); wybudować boisko ze sztuczną nawierzchnią w Bysinie; doposażyć Izbę Tradycji działającą przy Gminnej Bibliotece Publicznej z siedzibą w Sułkowicach, doposażyć i wyremontować świetlice wiejskie, zakupić stroje regionalne i sprzęty gastronomiczne dla kół gospodyń, poddać zabiegom konserwatorskim przydrożne figury i kapliczki. Rozwinięto ponadto dotychczas prowadzone działalności gospodarcze.

Okres aplikacyjny 2014-2020

Już niebawem rozpocznie się kolejny nabór wniosków, w czasie którego środki pomocowe będą mogli otrzymać beneficjenci planujący podjęcie działalności gospodarczej oraz rozwój już istniejącej działalności gospodarczej. Nowością w programie obejmującym lata 2014-2020 są projekty grantowe składające się z szeregu małych projektów, których realizatorami są instytucje i organizacje działające na obszarze objętym LSR nieprowadzące działalności gospodarczej.

Stowarzyszenie LGD „Między Dalinem i Gościbią” realizuje PROW w oparciu o dwa cele strategiczne zawarte w Lokalnej Strategii Rozwoju na okres aplikacyjny 2014-2020. Pierwszy z nich odnosi się do tworzenia warunków i rozwoju przedsiębiorczości, współpracy międzysektorowej i budowy różnorodności gospodarczej z wykorzystaniem potencjału obszaru i mieszkańców gmin Myślenice i Sułkowice. W ramach realizacji powyższych działań przyjęto zasadę, iż dodatkowo premiowani będą beneficjenci z tak zwanych grup defaworyzowanych, to znaczy: osoby do 30 roku życia, osoby po 50 roku życia oraz osoby niepełnosprawne. Priorytetem jest dla nas również inwestowanie w sferę społeczną zapewniającą rozwój mieszkańców oraz promocję obszaru z poszanowaniem tradycji, dzie-

dzictwa kulturowego, ekologii, rekreacji i sportu dla podnoszenia jakości życia mieszkańców.

Przedsięwzięcia planowane do realizacji przez LGD „Między Dalinem i Gościbią”

Wskazane w poprzedniej części artykułu cele ogólne i szczegółowe składają się na całą gamę przedsięwzięć, które zaplanowane są do realizacji w aktualnym okresie aplikacyjnym. Są one następujące:

- Wsparcie finansowe dla prowadzących własną firmę lub chcących rozpocząć działalność gospodarczą;
- Wdrażanie innowacji w przedsiębiorstwach;
- Wsparcie finansowe grup zainteresowań oraz organizacja czasu wolnego;
- Rozbudowa, odtworzenie obiektów z tradycjami lub rzemiosłem;
- Budowa i doposażenie miejsc integracji, rekreacji, sportu i wypoczynku;
- Utworzenie ścieżek rekreacyjnych, sportowych, dydaktycznych, miejsc służących turystyce, oznakowanie szlaków turystycznych, obiektów historycznych i przysiółków;
- Szkolenia, doradztwo, spotkania informacyjne dla instytucji, mieszkańców, pracowników i organów LGD;
- Promowanie obszaru i jego walorów poprzez kultywowanie, odtwarzanie i wsparcie lokalnej tradycji i twórczości oraz wydawanie opracowań, publikacji, Internet, spotkania i imprezy promocyjne;
- Kampanie, akcje promujące działania proekologiczne i zdrowotne;
- Ochrona i rewitalizacja zabytków ich remonty i konserwacja.

Przykłady zrealizowanych przedsięwzięć w okresie 2007-2013

Publikacja „Smaki Ziemi Myślenickiej”

W 2016 roku w siedzibie lokalnej Grupy Działania „Dolina Raby” rozstrzygnięto Konkurs im. Stanisława Czernieckiego na *Najlepszą Publikację o Lokalnych i Regionalnych Kulinariach*. Do konkursu zgłoszono 29 książek, albumów i innych wydawnictw, z których organizatorzy wybrali 8 zgodnych z regulaminem. Do konkursu zgłoszono również publikację pt. „Smaki Ziemi Myślenickiej” – album wydany w ramach projektu współpracy wraz ze Stowarzyszeniem Lokalna Grupa Działania „Klimas” oraz Stowarzyszeniem Lokalna Grupa Działania „Turystyczna Podkowa”. Publikacja ta otrzymała pierwsze miejsce oraz Puchar Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Fot. 6. Publikacja „Smaki Ziemi Myślenickiej”
Źródło: materiały własne LGD MDiG

Praca nad nagrodzoną publikacją odbywała się w trzypięciorowym zespole. Tworzyli go Kazimierz Dąbrowski, który koordynował działania i odpowiadał za opracowanie przepisów kulinarnych, Michał Zięba – odpowiedzialny za wykonanie fotografii oraz Paweł Lemaniak – autor opisów.

W nagrodzonej publikacji zaprezentowano produkt lokalny dla każdej miejscowości z obszaru działania trzech LGD – partnerów uczestniczących w realizacji tego projektu, a więc łącznie z 47 miejscowości powiatu myślenickiego. Album zawiera opis bogactwa tradycji kulinarnej, folklorystycznej, kulturowej i przyrodniczej regionu, jak również dorobku artystycznego mieszkańców.

Konkurs „Przy wigilijnym stole”

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Między Dalinem i Gościbią” było również współorganizatorem konkursu „Przy wigilijnym stole”, w którym udział wzięły koła gospodyń wiejskich z obszaru całego powiatu myślenickiego. Zaprezentowano regionalne potrawy oraz własnoręcznie wykonane ozdoby świąteczne. Konkurs ten cieszył się ogromnym zainteresowaniem ze strony mieszkańców, którzy mogli skosztować przygotowanych specjalnie na tę okazję tradycyjnych potraw świątecznych.

Konkurs „Rozmowa wnuka z dziadkiem”

Stowarzyszenie nieprzerwanie od 4 lat organizuje konkurs „Rozmowa wnuka z dziadkiem”. Przedmiotem tegorocznej edycji było przedstawienie opowiadań związanych z okolicznościami powstania kapliczek i innych obiektów zabytkowych znajdujących się na obszarze objętym LSR poprzez

spisane opowiadań babci, dziadka, starszej sąsiadki lub sąsiada.

Prace konkursowe poprzednich edycji opowiadały o ginących zawodach, zwyczajach, legendach i podaniach oraz przedstawiały historie opowiedziane przez seniorów na temat dawnych dziejów obszaru gminy Myślenice oraz gminy Sułkowice. Każdy konkurs podsumowuje się uroczystym wręczeniem wszystkim laureatom książeczki, która zawiera zgromadzone prace konkursowe.

Fot. 7. Książeczki „Rozmowa Wnuka z Dziadkiem”
Źródło: materiały własne LGD MDiG

Niezwykle istotne jest krzewienie lokalnej kultury wśród młodego pokolenia. Dzięki podejmowanym przedsięwzięciom Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Między Dalinem i Gościbią” stara się ocalić od zapomnienia zwyczaje, tradycje oraz wartości, które znane są tylko seniorom, gdyż jako jedyni ich doświadczyli. Dzięki usystematyzowaniu ich wiedzy możliwe jest stworzenie publikacji, albumów i opracowań, które będą mogły służyć młodemu pokoleniu przez wiele lat.

The effects and plans of activity of the LAG “Between Dalin and Goscibią”

Summary: The paper presents chosen effects of activity reached in 2007-2013, by one of the LAG situated in Malopolska Region. Also, there are pointed out some particular enterprises planned for realization in the period of 2014-2020. These enterprises will be developed under two strategic goals. First of them can be described as the creation of conditions for development of entrepreneurship and exploit the potential of local economic and human resources, and addressed among other to disadvantaged groups. The second one is described as investment in social sphere, which will ensure a harmonious development of the inhabitants of this area and promotion the area, which is covered by activities of analyzed LAG.

mgr Iwona Dudzik

Lokalna Grupa Działania
„Między Dalinem a Gościbią”

Agrogospodarstwo „Pod Skatką”

Źródło fotografii:
materiały własne Gospodarstwa

Spółeczne Gospodarstwo Rolne „Oaza Pod Lasem”

Źródło fotografii:
materiały własne Gospodarstwa

MAŁOPOLSKIE
STOWARZYSZENIE

MAŁOPOLSKIE STOWARZYSZENIE DORADZTWA ROLNICZEGO

zs. w Uniwersytecie Rolniczym w Krakowie

31-121 Kraków, ul. Czysta 21

tel. 12 662 43 31, fax 12 633 15 61

e-mail: zdr@ur.krakow.pl

www.msdr.edu.pl